

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALA A ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBESULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

ANUL XXXVIII — IANUARIE-FEBRUARIE — 1988 — Nr. 1

ST. IOSIF CEL NOU de la PARTOS

ST. VISARION SARAI

C U P R I N S U L

Anul XXXVIII, nr. 1

ianuarie—februarie 1988

Redacția: Vibrant omagiu Președintelui iubit. — — — — 3

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Monahul NICOLAE DELAROHIA: Două evlavii ce nu se cuvine
a fi părăsite: cinstirea crucii și a Maicii Domnului. — 11

STUDII

- Prot. dr. MARCU BĂNESCU: Aspecte stilistice în cuvântările
pauline (I). — — — — — 16
- Dr. IOAN TULCAN: Dialogurile teologice ale Bisericii Orto-
doxe cu celelalte Biserici. — — — — — 26
- Diac. prof. TEODOR V. DAMȘA: Problema autorității în Biserică
în contextul dialogului ortodoxo-romano-catolic. — — 36
- Ierom. DANIIL STOENESCU: Influența operei Sfintului Simeon
Noul Teolog asupra vieții monastice românești. — — 43
- Pr. IOAN BUDE: Viață și moarte în Hristos după epistola II
Corinteni. — — — — — 51
- Pr. DUMITRU MOCA: Conținutul și structura anaforalei litur-
gice privite istoric și interconfesional. — — — — 63

AMVONUL PREOȚILOR

- Prot. dr. ZENO MUNTEANU: Judecata universală. — — 75
- Prot. DORU MILOSTEAN: Trepte ale urcușului duhovnicesc. 77
- Monahul NICOLAE DELAROHIA: Cazul Zahau. — — 80
- Pr. IONEL OPREA: Binefacerile luminii lui Iisus. — — 83
- Pr. prof. SORIN COSMA: Cuvînt de învățătură la Duminica
Ortodoxiei. — — — — — 84

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

- Prot. dr. VASILE PETRICA: Entuziasmul pastoral. — — — 89

URME DIN TRECUT

- Prof. VIRGIL GRĂDINARU: Aspecte inedite din activitatea
Preparandiei arădene. — — — — — 93

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

- Pr. dr. VASILE V. MUNTEAN: Protopopul dr. George Dragomir
(1870—1918) — Precursor al Marii Uniri. — — — 97

TREPTE ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Premieră tehnică. Instalație tehnologică deosebit de productivă.
Motor electric de mare capacitate. Excelente utilaje miniere. În
ajutorul minerilor. Randament sporit în abataje. Creșterea pro-
ducției de energie electrică. Competitivitate la nivel internațional.
Soluții eficiente. Succese arădene. Aparate destinate agriculturii.

MITROPOLIA BANATULUI

1

ANUL XXXVII

ianuarie—februarie 1988

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

- Președinte :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
- Vicepreședinte :** P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hăl-
magiului.
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepisco-
pia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot TEODOR GREUCEAN vicar administrativ la
Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepis-
copia Timișoarei și Caransebeșului.
Dr. IOAN TULCAN, funcționar la Centrul eparhial
Arad.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic
din Caransebeș.
- Corectori :** Preot IOAN D. ȚIRNEA
Diacon MIRCEA LAUTAȘ
- Redactor :** Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.
- Redacția și Administrația :** Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament
BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

VIBRANT OMAGIU PREȘEDINTELUI IUBIT

O fericită coincidență a istoriei noastre contemporane, face ca în luna ce deschide fiecare an, gândurile întregii suflări românești de pe meleagurile patriei să se orienteze spre cel mai iubit fiu al poporului român, întâiul bărbat al țării și genialul nostru Conducător — Președintele Nicolae Ceaușescu, primul Președinte al României socialiste. Ziua de 26 ianuarie, ca zi de naștere a ilustrului nostru tribun național, a fost înscrisă pentru totdeauna în cartea de aur a neamului românesc ; ea este o zi-etalon de mândrie legitimă pentru toți cei ce trăiesc sub faldurile tricolorului românesc, dar și de popas aniversar, de înaltă cinstire adusă Cîrmaciului înțelept și încercat al destinelor noastre.

Sub unghiul acestei zile, pentru poporul român, întregul an 1988 este un an jubiliar, definind împlinirea a șapte decenii de viață și a peste 55 ani de eroică activitate revoluționară a Președintelui Nicolae Ceaușescu, orientată spre binele și fericirea întregului nostru popor, spre continua înălțare a țării pe noi culmi ale civilizației și progresului, a creșterii prestigiului ei pe toate continentele, spre edificarea unei păci trainice pe întreaga planetă, a unei lumi mai bune și mai drepte. De aceea, la acest popas aniversar se cuvine să rememorăm succint și marile împliniri ale acestor mai bine de două decenii de cînd în fruntea patriei se află ilustrul nostru bărbat de stat, grație căruia a fost inaugurată cea mai fecundă epocă din istoria multimilenară a meleagurilor românești, pe care cu legitimă mîndrie și pe bună dreptate o numim „Epoca Nicolae Ceaușescu“.

Fiu credincios al poporului său, născut din trupul țării și identificat în întregime cu cele mai înalte aspirații de progres și prosperitate ale națiunii noastre, într-o impresionantă osmoză cu poporul, Președintele Nicolae Ceaușescu a definit cu genială clarviziune noțiunea de bază ce constituie fermentul marilor împliniri ale contemporaneității noastre : „Cu poporul, pentru popor“. Acest principiu a pus în mișcare energiile creatoare ale tuturor fiilor țării, care în ultimele decenii au schimbat fața tuturor așezurilor patriei, conferindu-le straiete modernității, într-o dezvoltare

tare armonioasă și multilaterală, echilibrată, în toate sectoarele de activitate și pe toate planurile ce definesc viața socială. Pe bună dreptate se poate spune că întreaga țară s-a transformat într-un vast șantier de lucru, din care răsar, de la o zi la alta, impozante edificii economice, cu o arie mereu mai diversificată de produse industriale ce răspund celor mai înalte exigențe la nivel internațional; maiestuoase construcții destinate culturii, învățămîntului și artei, splendide cartiere de locuințe, exuberante stațiuni de odihnă și baze de tratament. Dezvoltarea industrial-agrară a țării înregistrează ritmuri fără precedentă și termeni de referință, atît la nivel național cît și în comparație cu multe țări ale lumii, ilustrate în recorduri impresionante pentru toți cei ce ajung să ne cunoască. S-au construit peste 180 noi platforme industriale, amplasate în toate județele țării, deopotrivă cu larga dezvoltare a celor existente, s-au creat centre industriale în fiecare unitate administrativ-teritorială, paralel cu dezvoltarea corespunzătoare a consiliilor industrial-agrară, a agriculturii, precum și a celorlalte activități care se află la baza tuturor acestor performanțe. Agricultură României noastre socialiste s-a înscris pe noi coordonate de progres, grație noii revoluții agrare inițiată de marele nostru erou al neamului, printr-o continuă modernizare a forțelor de producție și perfecționarea formelor de organizare și conducere, care au făcut ca producția de cereale să atingă cele mai înalte performanțe din istoria țării. Dinamismul creșterii economice situează țara noastră pe primele locuri ale lumii în ceea ce privește ritmurile dezvoltării economice-sociale, a științei și tehnologiei, căroră în cincinalul actual le-au fost alocate fonduri de două ori mai mari comparativ cu perioada precedentă, iar venitul național a crescut în prezent de aproximativ șase ori — fapte ce ilustrează cu pregnanță tabloul unei țări aflate în plin progres, componente organice ale construcției societății noastre socialiste, într-o afirmare multilaterală a valorilor ei.

Toate marile înfăptuiri ale poporului nostru din ultimele peste două decenii sînt legate profund și intrinsec de personalitatea de excepție a Președintelui Nicolae Ceaușescu, genialul inițiator al orientărilor fundamentale ale dezvoltării societății românești contemporane. Numeroase dintre ele au căpătat o largă rezonanță internațională, fiind considerate odinioară imposibilități tehnice, dar tocmai de aceea au fost gravate definitiv pe răbojul celor mai

reputate realizări ale istoriei contemporane la nivelul întregii lumi. Așa sînt : Canalul de navigație Dunăre-Marea Neagră, ori Poarta Albă-Midia Năvodari, dat de curînd în folosință ; rețeaua de circulație a metroului din Capitală ajunsă recent la o lungime de aproximativ 50 km. ; Transfăgărășanul — drum care traversează Carpații la cea mai înaltă altitudine ; marile hidrocentrale de la Porțile de Fier I și II ; amenajarea modernă a riului Dimbovița ; vastele complexe de irigații ce cuprind o suprafață agrară de aproximativ 3,5 milioane hectare ; noul complex rutier de peste Dunăre și atîtea alte obiective economico-sociale de primă importanță, la care se adaugă dezvoltarea fără precedent a științei, culturii și învățămîntului. Toate au devenit posibile grație unității de monolit dintre marele nostru Conducător dotat cu virtuți de excepție, Președintele Nicolae Ceaușescu, și întregul nostru popor român strîns unit în jurul său — o realitate pregnantă, transpusă în perfecționarea permanentă a funcțiilor statului și organelor sale, a întregului sistem de conducere a vieții economice și politice, în participarea maselor largi ale cetățenilor la viața societății noastre socialiste reliefată cu atîta evidență în integrarea tuturor în Frontul Democrației și Unității Socialiste — ca for larg reprezentativ pentru angajarea harnicului nostru popor în vasta operă de edificare multilaterală a țării, spre bunăstarea și fericirea tuturor fiilor pămîntului românesc.

Edificiul grandios al României socialiste, făurit în aceste decenii prin munca entuziastă a întregului popor liber și stăpîn pe destinele sale, reflectă o iluminare profundă a orizonturilor devenirii noastre, concentrate spre țelul unic al triumfului idealurilor socialiste ale întregului popor, de libertate, de independență, suveranitate națională și pace în lume. Grație personalității proeminente de anvergură mondială a Președintelui Nicolae Ceaușescu, patria noastră s-a proiectat în conștiința întregii lumi, cîștigîndu-și un bine meritat prestigiu, unanim recunoscut pe toate meridianele globului, prin politica ei consecventă de pace la toate nivelele organismelor internaționale și în toate mediile geografice. Străvechea vocație de pace a poporului român a fost bine cunoscută dintotdeauna, dar niciodată ea nu și-a făcut simțită valențele constructive pînă în contemporaneitatea noastră, și aceasta numai grație autorității și prestigiului strălucitului nostru om de stat recunoscut unanim ca „Eroul Păcii“, nume înscris cu cinste

aparte în galeria marilor personalități ale lumii contemporane. În toți acești ani, inițiativele și demersurile întreprinse de genialul nostru Conducător, la nivel regional și general, la cele mai înalte tribune ale forurilor internaționale, pentru îmbunătățirea climatului vieții internaționale și dezamorsarea zonelor conflictuale existente, pentru dezarmarea generală și totală și în primul rând pentru dezarmarea nucleară, pentru instaurarea unei noi ordini economice mondiale, au reprezentat o contribuție de primă importanță la cauza celui mai nobil ideal al lumii contemporane, amenințată de o catastrofă ireversibilă. În virtutea acestei orientări, România noastră contemporană — spre deosebire de cea de altă dată — întreține relații de colaborare pe multiple planuri cu peste 150 țări ale lumii, promovind pretutindeni politica ei de independență și suveranitate națională, de neamsec în treburile interne ale altor state, de renunțare la forță și amenințarea cu forța — principii pe care Președintele Nicolae Ceaușescu le-a așezat la baza politicii noastre externe, de maximă echitate, în scopul avantajului reciproc, al propășirii și progresului tuturor popoarelor lumii, ca o condiție esențială pentru asigurarea păcii într-o lume mistuită de atâtea crize, contradicții și rivalități de toate nuanțele. În această optică, ilustrul nostru Conducător a subliniat în repetate rânduri că „independența nu este o problemă de zile mari. Independența este o problemă de viață, de existență a fiecărei națiuni și deci realizarea acestor principii trebuie să stea permanent în centrul activității noastre, a tuturor statelor !” Evoluția ascendentă a omenirii în condiții de pace și înțelegere constituie elemente esențiale pentru dezvoltarea sa multilaterală și numai prin soluționarea viabilă a marilor probleme contemporane, toate națiunile lumii își vor putea împlini năzuințele lor creatoare. De aceea, subliniază și mai recent marele tribun al României noastre : „Pe drept cuvânt, omenirea, popoarele, își pun întrebarea cum se va încheia mileniul al doilea și ce trebuie să facem pentru a lichida eventualele contradicții, pericolul distrugerii omenirii, a însăși vieții pe planeta noastră ? Cum trebuie să arate lumea la începutul mileniului al treilea, în secolul XXI ? De răspunsurile ce vor fi date, de soluțiile la care se va ajunge în rezolvarea problemelor grave și complexe ale lumii contemporane, depinde însuși viitorul omenirii, viitorul fiecărei națiuni“ !

În lumina unei largi audiențe pe toate meridianele lumii a afirmării permanente a României pe scena mondială, prestigiul genialului nostru om de stat, a Președintelui Nicolae Ceaușescu, este exprimat plastic de un fascinant număr de peste 160 volume apărute în țări de pe toate continentele, în peste 20 limbi, închinete gândirii și acțiunilor sale, grandioasei sale opere destinate înălțării patriei noastre și promovării cauzei păcii în întreaga lume. Însăși apariția și ecoul acestor volume în mediul tuturor cititorilor lumii — cărora li se adaugă un imens număr de articole și lucrări omagiale — reflectă admirația cu care este privită și apreciată pretutindeni activitatea neostoită a marelui nostru Conducător, în ansamblul lumii contemporane, spre bucuria și mândria legitimă a întregului nostru popor.

*

În acest an de aniversare jubiliară, întregul nostru popor, strâns unit în jurul marelui nostru Președinte Nicolae Ceaușescu, aduce ilustrului său Conducător un vibrant omagiu de profundă recunoștință pentru uriașa activitate pe care o desfășoară în fruntea celui mai înalt for politic al țării și al statului nostru, pentru tot ceea ce a făcut și face spre binele țării și al tuturor de obște. Același vibrant omagiu pornește și din inimile tuturor celor ce compun Biserica noastră dreptmăritoare, ca parte a poporului român și împreună cu el, cu întreaga noastră țară căreia îi aparține și îi slujește în permanentă cu exemplară devoțiune. Mereu în unitate de voință, simțire și acțiune cu poporul, Biserica Ortodoxă Română își exprimă și cu acest prilej atașamentul nestrămutat față de întreaga politică internă și internațională promovată de distinsul nostru Conducător, sprijinul ferm și constant acordat tuturor inițiativelor întreprinse, deopotrivă cu recunoștința pentru condițiile deplinei libertăți religioase asigurată pentru desfășurarea activității ei specifice, în atmosfera de profundă slujire și implicare în idealurile poporului, de cultivare a ecumenismului pe plan local și general.

Ca expresie a acestui atașament indestructibil, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Teoctist, a adresat Președintelui Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al poporului român, următoarea scrisoare de profund omagiu :

„La fericitul jubileu de astăzi, cînd pe răbojul dăinuirii noastre naționale se încrustează cu slove de aur aniversarea a 70 de ani de viață ai Domniei Voastre — din care mai bine de cinci decenii și jumătate le-ați dăruit în slujba propășirii neconținute a Patriei și împlinirii celor mai cutezătoare idealuri ale poporului român — Sfîntul Sinod, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, alături de toți fiii acestui pămînt străbun, își îndreaptă gîndurile către Dumneavoastră, cu aleasă prețuire, vie recunoștință și nețărmurită dragoste, aducîndu-Vă un vibrant omagiu de înaltă stimă și cinstire, împreună cu cele mai călduroase urări de sănătate, fericire, viață îndelungată și noi puteri de muncă în călăuzirea, dezvoltarea și ridicarea scumpei noastre patrii pe cele mai înalte trepte de lumină și de afirmare a prestigiului ei în lume.

„Răsfoind bucoavna vremii, în istoria mai mult decît bimilenară a poporului nostru întîlnim așezate la loc de cinste numele unor mari personalități care, identificîndu-se cu interesele și aspirațiile vitale ale întregii națiuni și întruchipînd virtuțile și idealurile cele mai nobile ale acesteia — de libertate, dreptate, socială, independență și unitate națională — făurind punți nemuritoare care leagă trecutul de prezent și prezentul de viitor, s-au bucurat de înaltă în îndreptățită cinstire atît din partea contemporanilor cît și a urmașilor lor, rămînînd peste veacuri pilde vrednice de îndreptățită mîndrie națională. Nicicînd însă poporul român nu și-a găsit o mai desăvîrșită întruchipare a strădaniilor și a năzuințelor sale celor mai alese, ca acum în vremea noastră, în personalitatea proeminentă a Domniei Voastre, vlăstarul cel mai strălucit al acestui neam, care ați odrăslit din sînul lui, v-ați identificat cu idealurile lui și ați dat viață celor mai înalte aspirații ale înaintașilor, înălțînd pe culmile cele mai înalte viața materială și spirituală a întregii noastre națiuni și făcînd cunoscut pretutindeni mesajul țării noastre, de pace, înțelegere și conlucrare frățească cu toate popoarele lumii.

„Prin activitatea neobosită, pe cît de înțeleaptă, pe atît de bogată și multilaterală a Domniei Voastre, V-ați înscris cu cinste în istoria României contemporane ca un mare creator de epocă, legat prin toate fibrele de binele, fericirea și aspirațiile cele mai nobile ale poporului român. Gîndirea fecundă pe care ați făcut-o simțită în toate domeniile de activitate din patria noastră a determinat dezvoltarea fără precedent a întregii activități a țării noastre.

tre din ultimele decenii și situarea ei pe un drum de neconțință propășire materială și spirituală. Vremea de rodnice înfăptuiri de cînd vă aflați la conducerea țării noastre — denumită cu drept cuvînt „Epoca Nicola Ceaușescu“ — a pus în lumină în modul cel mai convingător dăruirea totală și identificarea Dumnevoastră cu aspirațiile fundamentale ale națiunii române. Legat ființial de poporul în sinul căruia v-ați născut și ați crescut, ați stimulat în modul cel mai înalt încrederea acestuia în propriile sale capacități creatoare, conștiința de sine și voința neclintită de a-și afirma și apăra existența sa pe vatra străbună în care s-a născut și a dăinuit neîntrerupt de-a lungul veacurilor.

„Lupta hotărîtă a Domniei Voastre pentru independență și suveranitate națională a devenit o componentă a societății noastre românești contemporane, reunind pe toți fiii patriei în aceleași năzuințe de apropiere, înfrățire și îmbogățire neconțință a patrimoniului spiritual al României de azi.

„În mod deosebit, V-ați afirmat în toate împrejurările ca un însuflețit apărător al apropierii, înțelegerii și păcii între oameni și popoare. Căluzit de o înaltă responsabilitate pentru viitorul atît de amenințat al omenirii contemporane, nu numai că adresați întregii lumi vibrante apeluri pentru destindere, pace și dezarmare, dar activați cu toată fermitatea pentru ca aceste idealuri să devină realitate. Însuflețirea și consecvența cu care v-ați dăruit în slujirea marii cauze a păcii au dobîndit un larg răsunset și o înaltă apreciere pe plan mondial, fapt care constituie pentru poporul român încă un motiv de îndreptățită mîndrie patriotică și de manifestare a unor calde sentimente de recunoștință și dragoste față de Dumnevoastră, conducătorul său iubit.

Împletindu-și de-a lungul întregii sale existențe propria sa viață și activitate cu viața și năzuințele poporului cu care împreună s-a născut și a crescut pe aceste meleaguri străbune, Biserica Ortodoxă Română participă cu multă bucurie la acest luminos popas sărbătorec din viața și activitatea Dumnevoastră.

„Rugîndu-Vă să binevoiți a primi prinosul nostru de aleasă cinstire, găsim totodată fericit prilej de a Vă mulțumi în modul cel mai călduros pentru larga înțelegere pe care o arătați desfășurării activității cultelor din țara noastră, în condițiile unei depline libertăți religioase. Vă sîntem adînc recunoscători pentru atenția și grija Domniei Voastre față de străvechile lăcașuri ale

acestui neam — monumente istorice și de artă — care împodobesc patrimoniul nostru cultural-național, mărturisind peste veacuri neprețuita valoare a spiritualității românești. Ne mândrim cu faptul că aproape nu există vatră sacră străbună pe care Domnia Voastră să nu o fi cercetat, adînc emoționat de duhul strămoșilor al căror urmaș în cuvînt și faptă sînteți, pecetluind în Cărțile de aur ale acestora înalte aprecieri față de trecutul și tradițiile neamului nostru.

„Pentru tot ceea ce ați săvîrșit întru slăvirea gliei sfințite a înaintașilor, pentru activitatea neobosită, înțelepciunea, abnegația și geniul creator pe care le-ați dăruit în slujirea poporului nostru, a țării noastre și a întregii omeniri, Vă mulțumim cu nețărmurită recunoștință.

„Vă asigurăm totodată că Biserica Ortodoxă Română va continua să sprijine cu sporită rîvnă, prin ierarhii, preoții și toți credincioșii ei, munca stăruitoare pe care întregul popor român sub înțeleapta călăuzire a Domniei Voastre, o depune pentru zidirea unei vieți tot mai fericite în patria noastră și pentru statornicirea unei păci trainice în întreaga lume.

Să Vă bucurați de zile senine și bogate în realizări, împreună cu tovarășa de viață și de muncă a Dumneavoastră, mult stimată doamnă academician dr. inginer Elena Ceaușescu, care alături de Dumneavoastră și-a consacrat întreaga energie aceluiași idealuri de slujire fără preget a intereselor poporului român, pentru propășirea patriei noastre dragi, Republica Socialistă România.

„Înscrisă cu litere de aur în istoria națională și în conștiința întregului nostru popor, această zi aniversară ne oferă prilejul de a Vă adresa, din adîncul inimilor noastre, după datina strămoșască, tradiționala urare : „La mulți și fericiți ani“ !

Parte a Bisericii noastre dreptmăritoare și a Patriarhiei Române, căreia îi aparține, Mitropolia Banatului, cu întregul ei efectiv de cler și credincioși, își alătură glasul la cel al întregului nostru popor, în omagierea profundă a genialului Conducător al României noastre socialiste contemporane, Președintele Nicolae Ceaușescu, exprimînd sentimentele de adînc respect și recunoștință pentru prodigioasa sa activitate destinată înfloririi patriei, fericirii întregului nostru popor și asigurării unei păci trainice pe întreaga planetă.

Redacția

DOUĂ EVLAVII CE NU SE CUVINE A FI PĂRĂSITE:
CINSTIREA CRUCII ȘI A MAICII DOMNULUI

Nu socotesc utile discuțiile contradictorii cu cei de altă credință. Fiecare este liber să creadă ce vrea, să meargă pe calea pe care-l poartă inima și-l îndeamnă conștiința, urmînd, firește, a purta răspunderea alegerii făcute. Învățătura lui Iisus Hristos se întemeiază chiar pe aceste două entități: pe deplina libertate a inimii, pe întreaga lui răspundere în ziua Judecării celei mari.

Sînt însă două evlavii de care cu adîncă părere de rău constat că unii stau departe, lipsindu-se astfel de două mari și minunate consolări și săvîrșind totodată — sînt convinși — două imense greșeli.

Despre cruce se afirmă, sub o formă ori alta, că a fost un simplu mijloc de tortură și ucidere, pe care ce rost ar avea să-l preamărim și să-l venerăm? (trecînd ușor peste preînchipuirile din Vechiul Testament: năhuștanul lui Moise, Iacov proptit în toiagul și binecuvîntîndu-și fiii, armata israeliteană biruitoare numai atîta vreme cît Moise stă cu brațele întinse¹. La ce bun ne-am închina unei abjecte unelte de chinuire și executare a criminalilor, folosită de romani și de iudei? Ba ni se dă de înțeles că semnul crucii și crucea însăși sînt cu adevărat profanări ale cultului creștin. Crucea, prin urmare, e înlăturată din casele de rugăciuni și viața spirituală a fraților noștri de altă credință.

Rău, fac, greșit procedează; la bun și puternic sprijin renunță. Crucea, pentru Iisus Hristos, nu-i un simplu și degradant instrument de tortură și moarte. E *sfința* cruce stropită și sfințită de scumpul și prea curatul sînge al Mîntuitorului nostru. Este altar, e locul sacru al suferinței Nevinovatului, al răscumpărării omenirii și al ruperii zapisului ce apăsă asupra noastră de la Adam încoace. Pe cruce s-a săvîrșit Cel care, ascultînd de porunca Tatălui și pentru mîntuirea noastră, s-a deșertat de a Sa dumnezeire și a primit moartea, și încă moartea pe cruce. Pe

¹ Susținut de doi înși, unul de-a dreapta altul de-a stînga, spre deosebire de Hristos, singur pe cruce, îndurîndu-și durerile pînă la moarte, sub privirile neputincioase ale tilharilor.

cruce s-a oficiat o slujbă și o jertfă și un act de reșezare a omenirii în situația ei de nealterare originară.

Hristos, fratele, prietenul, însoțitorul nostru, dar și Cel ce și-a aflat sfârșitul pe lemnul blestemat, sub privirile ironice și biruitoare ale unor dușmani neînduplecați, setoși de spectacolul zvîrcolirilor bietului trup sortit morții. Cel defăimat, învins, pradă a unui obiect neînsușit care-și împlinește — rece și dur — groaznica-i mizerie. Și acesta este Hristos. Pe Acesta să-l trecem cu vederea?

Chenoza crucii este dovada cea mai limpede și mai puternică a totalității și seriozității întrupării lui Dumnezeu. A fost ales un popor mic, sărac și subjugat, a fost preferată familia modestă a unui teslar (nu a unui nobil, unui bogătaş, unui cărturar, sau unui preot, vechi testamentar). Ba mai mult, spre a da întrupării caracterul ei ireversibil, totalitar autentic, cinstit, neprecupețit, s-a recurs la moartea pe cruce, chin cumplit, prelung, supliciu rușinos și socotit blestemat, infamie supremă: spre a prefăce întruparea divinității în *acceptarea completă a condiției omenești*. Parcă s-a prevăzut cartea lui André Malraux, *Condiția umană* (acolo unde prizonierii sînt azvîrliți de vii în cazanele locomotivelor) și tot șirul de chinuri atroce născocit pe durata eonilor, de mintea inventivă a omului, nu mai puțin fertilă și sadică decît a demonilor. Domnul a ținut să cunoască în deplină realitate condiția umană în forma ei cea mai necamuflată, maximală, exasperată. Este Adevărul adevărat, *capătul nopții*. Iar noi să dăm uitării și să trecem neatenți pe lângă acest fapt de iubire de neînchipuit și de părtășie fără seamă a incertitudinii noastre omenești! Cîtă nedreptate, nesimțire, ingratitudine, impietare, învinovățire și dispreț ar fi din partea noastră! Cum de ne-am înfrățit cu toți acei care treceau clătînîndu-și bărbile și rînjind sarcastic pe dealul Căpățîinii?

Să tăgăduim, să uităm să ne prefacem neștiutori! Oare nu am deveni ucericii bătrînilor și cărturarilor care-și rîdeau de chinul unui semen (cum socoteau ei) al lor, amestecînd fătarnica milă cu năvalnica bucurie și rostind: să se dea acum jos de pe cruce ca să vedem și să credem? A nu pomeni crucea, a ne feri de amintirea celor petrecute pe Golgota e, parcă, tot una cu a minimaliza fapta lui Iisus, a o relega printre alte jalnice amănunte istorice, a voi cu tot dinadinsul să uiți un incident neplăcut. Au mai fost prooroci, învățători, filosofi și doctrinari de seamă care au predicat și enunțat lucruri frumoase, înălțătoare, minunate. Dar care-i acela care și-a pus la bătaie trupul și s-a dat de bunăvoie unei morți cumplite? Nici unul nu s-a învoit să moară „ca un ciine” aidoma eroului lui Kafka. Și tocmai caracteristica aceasta a lui Hristos să fie refutată în adîncurile conștiinței noastre susceptibile și stăpînită de grija îngropării accidentelor (sau, fie, a erorilor) supărătoare pentru chietudinea noastră sufletească? Să eliminăm esența, fapta capitală, neegalabilă, inimaginabilă pentru psihia noastră, mai presus de orice, autocompătitoare?

Geometric și simbolic vorbind, crucea este semnul întretăierii celor două planuri, este unirea dintre spiritual și material, e metafora du-

blei noastre naturi : duhovnicească și pămînteană. Ea ne rezumă, ne recapitulează, ne reprezintă grafic și cardinal, ne expune în dubla — paradoxala, perpendiculara, fundamentala — noastră solemnă și derizorie situație de faptură care deopotrivă ține de lume și de cer.

De ce, ne putem întreba, a fost aleasă crucea drept mijloc de tortură și omorîre a Fiului lui Dumnezeu ? Probabil pentru că presupune o lungă agonie (de natură a mulțumi ura, invidia și ticăloșia osînditorilor — siliți totuși să iutească spectacolul ca să nu-i apuce simbăta și nu cumva să se răzgîndească dregătorul, motiv pentru care a și fost solicitat Simon din Cirene : ușurează-se patima amăgitorului, numai să-L vedem mort !) ; apoi pentru că reprezenta un mod de executare rușinos, rezervat în genere sclavilor și tilharilor, Legea veche socotind spînzurarea pe lemn ca un gen de moarte blestemată, iar romanii ca o execuție infamantă (răstignește-L !). Îmi închipui însă că adevărata explicație, adîncă, psihanalitică, ne-o dă *verticalitatea* ei : omul, ființa înduhovnicită, bipedul, singura creatură care pășește mereu vertical, e pedepsit chiar prin această însușire a sa ; e pedepsit fiind expus ocării, batjocurii, înjosirii ; el, ființa cu simțul rușinii, pudoarei și demnității, e despuiat întreg (briul din jurul coapselor Mîntuitorului este o ficțiune picturală), e defăimat și luat în rîs tocmai prin ceea ce îl definește și deosebește de celelalte animale și îl separă, îl înobilează. E ținut (el, ființă superioară, mobilă, activă, slobodă, capabil de a privi firmamentul și pe Ziditor față către față) pe un lucru nenorocit și lăsat să moară prin și din însăși verticalitatea sa : organele intră în ptoză, setea devine chin atotstăpînitor, este expus gol privirilor reci, indiferente sau batjocoritoare ale semenilor (Evangheliile nu ne spun că cineva ar fi procedat ca bunii cetățeni din Coventry, cînd regina Godiva a fost plimbată goală prin orașul lor, ei întorcîndu-și fețele către zidurile caselor). Omul răstignit este distrus de ceea ce i-a fost podoaba și unicitatea. Nimic nu i se adaugă crucii. Chinul e *pur*, provine exclusiv din ce are omul mai propriu, mai vrednic de uimire și tărie. Ce triumf pentru vrăjmaș, cu mîinile nepătate de sînge, absolvit de folosirea vreunui artefact ! Pe cruce, omul nu este propriu zis chinuit : e numai scos din mișcare și libertate. Caracteristicile acestea ale ființei — coordonatele sale psihofizice — sînt *întoarse* împotriva lui. Ești vertical ? Vertical vei muri, din însăși pricina verticalității tale. Ești doar ficat, imobilizat, în deplina însingurare și intensificare a însușirilor tale primordiale. Batjocura stă nu atît în goliciunea și imobilitate, cît în parodierea celor două axe — orizontală și verticală — care descriu starea de trăsătură de unire a coordonatelor universului, prefăcînd-o în caricatură de figură centrală a durerii și derîderii. (Biciuirea, cununa de spini, piroanele sînt de altfel superfetatorii și de origine romană : fariseii și cărturarii își pot spăla și ei mîinile - nu-ți facem nimic, te legăm de lemn și te lăsăm să mori).

Scoaterea lemnului crucii din lăcașurile creștine de cult evitarea facerii semnului sfintei cruci, tăcerea în jurul jertfei supreme — sînt tot atîtea dovezi de flagrantă nerecunoștință, de ipocrizie istorică și de complexă (patologică) voință de a uita finalitatea vieții pămîntești a lui

Iisus, Cel care neîncetat și în cele mai diferite prilejuri s-a referit la moartea pe cruce, ca și la Învierea Sa.

Prin jertfa Sa pe cruce, Iisus Hristos s-a dovedit Fiu al lui Dumnezeu și Fiu al Omului. Pentru aceasta I s-a dat puterea de a judeca lumea, fiindcă a cunoscut-o cum nu se poate mai bine, mai temeinic, mai nemijlocit: prin suferință, prin suferința rezervată celor mai netrebnici dintre oameni. Socrate a murit înconjurat de discipoli fideli tratat cu deferență, sorbind din cupa cu otravă nedureroasă, filosofind, senin și demn: ca un zeu. Dimpotrivă, Hristos — Dumnezeu și-a ales partea cu tilharii și netrebnicii. A murit părăsit de ai săi, expus gol, plin de răni, de vînătăi și de singe, pe un dîmb spurcat, luat în deridere, provocat, aparent de-a pururi biruit și compromis, exemplificînd — vertical și exasperat — condiția umană, dar care nu este numai a Sa. Este a noastră a tuturor. Ori, acoperind-o, ne mințim pe noi înșine, ne trădăm, ne lipsim de lucrul acela prin care s-a înfăptuit mîntuirea noastră. Măreția lui Hristos — spre deosebire de mult onorabilul sfîrșit a lui Socrate — este de a fi consimțit să moară ca ultima dintre făpturile Sale, nemîngliat, cunoscător al deznădejdiei (și ce altceva ar fi suferința omenească lipsită de simțămîntul deznădejdiei, decît o pseudo-suferință?), o zdreanță omenească prinsă în cuie spre disprețul, ocara și distracția adversarilor Săi (sau a numeroșilor amatori de spectacole tari). Socrate murea ca un zeu, imperturbabil și distins, Hristos ca răufăcătorul cel mai vulgar. Aceasta este dovada divinității Sale, a seriozității jertfei Sale, a integralității și integrității întrupării Sale. Fără de cruce și răstignire, Hristos ar fi fost un mare și nobil propovăduitor; numai prin ele Se mărturisește Fiu al lui Dumnezeu, Fiu al Omului și Izbăvitorul nostru.

A ne lepăda de cruce — chiar fără intenții rele și hulitoare — înseamnă a nu înțelege misiunea pămîntească a lui Hristos, voința Sa de a se identifica soartei omenești, de a o cunoaște în forma sa cea mai neprefăcută. „Ecce homo” — expresia lui Pilat — îl identifică pe Fiul lui Dumnezeu cu omul și destăinuie omului cît de mare a fost dragostea Ziditorului pentru făptura Sa. Pe cruce s-au unit dumnezeirea și omenirea și s-a pecetluit îndumnezeirea făpturii. Așezînd la loc de cinste în biserică și în casă, purtînd-o sub chip de cruciuliță pe trupul sau în veșmintele noastre, ne afirmăm de fapt condumnezeirea, aducem prinos de cunoaștere condiției omenești care nu-i decît vrerea de teandrie.

Cît despre Maica Domnului, a o da de o parte înseamnă o curată aberație și ciudățenie, cum mai greu de priceput nu poate fi! Tocmai pe intercesoarea noastră, pe blîndețea însăși, pe aceea pe care cu bună, modestă și moderată dreptate unii o califică „o clemens o pia dulcis virgo Maria”, cu care cu puterea nevinovăției, supușeniei, curajului și blîndeții ei înfruntă legile cauzalității și simpla dreptate absolută și mecanică a universului acestuia împlătoșat în stricta-i dreptate! Pe „femeia cu broboadă” din piesa lui Diego Fabri (*Procesul lui Iisus*), care nu șovăie să acopere cu mahrama ei de femeie simplă pînă și capul ticălosului care — nesilit și netorturat — și-a vîndut prietenii și camarazii de luptă. Pe aceea care neîncetat se roagă pentru ne-dreptate (cum

crede Sfântul Isaac Sirul), pe apărătoarea cazurilor disperate, pe neîncetata rugătoare pentru toți păcătoșii, vinovații, greșiții, marginalii ! Pentru desconsiderați, ocăriți, pentru cei de tot singuri, pentru cei care nu au cine să-i iubească, să-i miluiască, să le suridă (oricât de fugar), să se roage pentru ei !

Cum de-am alunga de la noi (sau am trata-o cu politicoasă indifeerență) pe aceea care mereu se află în preajma oropsiților, ca în cîntecul lui Georges Brassens ; lângă femeia nevinovată crunt bătută de un soț bețiv, lângă copilul alungat din casa părinților, lângă schilodul lovit și ocărit pe stradă de o ceată de derbedei, lângă infirmul nevindecabil pe care nu are cine-l îngriji, sau cel aflat în tortură.

Nu subtilitățile îi interesează și frămîntă pe cei ce cred în Maica Domnului și nădăjduiesc în ajutorul ei suprafiresc. Subtilitățile teologice trebuie lăsate în grija cărturarilor competenți. Pentru marea masă a oamenilor, Maica Domnului este maica mereu gata să ierte, să se roage, să îndrăznească a cuprinde pe Domnul cu temeritatea ei de mamă și să-L roage pentru sărmanii muritori. Căci, mult poate rugăciunea mamei pentru îmblinzirea Stăpînului. Maica Domnului e izvorul lacrimilor, e neobosita noastră apărătoare și stăruitoare noastră solitoare, în ciuda dreptății reci, stricte. Ea reprezintă în cer dulceața feminină și nemărginita dragoste maternă.

Păcat de cei care o nesocotesc. Mi-o pot închipui pe Maica Domnului zbătîndu-se, cerînd, implorînd, intervenind, stăruind ; după cum mi-o pot închipui, copilărește, alergînd la poarta raiului cu o chisea de argint în mînă și cu mahrama pe braț, ca să întîmpine pe mucenicii Fiului ei, să le ureze bun venit, să-i îmbie cu neînchipuit de bună dulceață și să le șteargă sudoarea frunții și sîngele cu mahrama ei cea sfîntă. Cei care din Maica Domnului fac o „simplă femeie credincioasă” tare trebuie să se simtă siguri pe fariseica lor virtute și să-și facă ris de milă și de îndurare, să se prezinte cu fruntea semeată la porțile raiului. Dar noi cei de jos, noi păcătoșii, noi nesigurii de soarta ce ne așteaptă, noi temătorii de Judecata de apoi (și de ispitele și de primejdiile ce ne înconjoară aici pe pămînt), cum de nu ne-am simți fericiți peste măsură că ne putem număra printre cei care cred în milostivirea pururea Fecioarei Maria, bucuria tuturor celor necăjiți ?

De aceea, este bună rugăciunea creștinească dinainte de culcare, cea care unește cele două evlavii : „O, prea cinstită și de viață făcătoare crucea Domnului ! Ajută-mi cu Sfînta Fecioară Născătoare de Dumnezeu și cu toți sfinții în veci, amin”.

ASPECTE STILISTICE ÎN CUVÎNTĂRILE PAULINE (I)

de: prot. dr. MARCU BĂNESCU

Personalitatea Sfântului Apostol Pavel este astăzi prea bine cunoscută. Saul, izrailit din seminția lui Veniamin (Faptele Apostolilor 21, 39; Romani 11, 1), crescut în spirit fariseic în Tarsul Ciliciei, a fost elevul marelui Gamaliel (Faptele Apostolilor 22, 3), cel cu bun sfat în favoarea creștinilor (Faptele Apostolilor 5, 38—39), în Ierusalim. Bărbat instruit și talentat, Saul-Paul a cunoscut limba și literatura greacă (cf. Faptele Apostolilor 17, 18). Citează, în cuvântările sale autori greci (cf. Tit 1, 12, etc.).

Tinărul Saul-Paul cunoștea, de bună seamă, și arta vorbirii frumoase, desăvârșită în lungă și bogată sa activitate retorică, întâi ca apărător al legii vechi și prigonitor al creștinilor, apoi, după miraculoasa convertire, ca apărător și răspînditor al învățăturii pe care o prigonise. Pasiunea sa pentru a doua ipostază este, firește, mai puternică, fiind precedată de antiteza ei. Prezența la lapidarea diaconului Ștefan a însemnat un revirement în atitudinea sa: începutul convertirii. Vederea lui Iisus Cel răstignit și înviat, în toată strălucirea Sa dumnezeiască, este răsplata chinului interior, rezultatul luptei între cele două ipostaze. După convertire, dimensiunile contribuției Sfântului Apostol Pavel la răspîndirea creștinismului nu pot fi apreciate: calificativele folosite pentru aprecierea muncii sale nu exprimă nicio dată întregul. Pavel „rob al lui Hristos”, chemat apostol, rînduit spre Evanghelia lui Dumnezeu (Romani 1, 1), este un om complet. Un uriaș. Multele volume care abordează viața și activitatea sa n-au spus totul despre acest „vas ales”. Au rămas și rămîn nepătrunse anumite zone de adîncime. De aceea, despre el mereu se poate vorbi ca despre un om nou și tot de aceea încercăm cîteva reflecții, pentru a-l ține mereu în atenție pe acela care ne este model în toate.

În cele ce urmează, îl privim pe marele Apostol al Neamurilor ca orator, sau numai o latură din alcătuirea sa complexă: latura retorică.

Și încă mai restrâns: exordiul (introducerea) la câteva din cuvântările sale.

Unii biografi caută informații despre marea sa personalitate și în afara cărții „Faptele Apostolilor”, scrisă de Sf. Evanghelist Luca în Roma, pe la anul 63 d. Hr., dar aceste informații nu adaugă nimic important la dimensiunile sale. Sf. Evanghelist Luca l-a cunoscut ca nimeni altul și a relatat cu fidelitate și talent, uneori prea succint, ceea ce a văzut și auzit. De altfel, apostolul însuși, în duioase confesiuni, etalează momentele importante din viața sa (originea, pregătirea, prigonirea adepților lui Iisus Hristos, miraculoasa convertire, chemarea la apostolat, periplul său pe apă și pe uscat, închisorile și bătăile, suferințele pentru Hristos și ... bucuriile unor nemăsurate succese).

Prea obișnuita introducere (exordium) este menită să facă „intra-rea” în subiect. Profesorul Simeon Marcovici, de la Colegiul „Sf. Sava” din București, tributar autorilor latini (și francezi) scria, acum un veac și jumătate, în cursul său de retorică, urmînd pe Cicero: „... Nu trebuie să intrăm în materie totdeodată și fără veste, ci să pregătim duhurile, să arătăm lucru de care voim să vorbim, să dovedim prin cuvinte destoinice și să-l sfîrșim prin o încheiere”¹.

Deși Cicero recomandă o pregătire a „duhurilor” el însuși n-a respectat totdeauna această regulă. A efectuat intrări în subiect și fără introducere și a creat un model clasic în catilinarele sale. Este, de fapt, și acest procedeu o introducere, folosită în cazuri excepționale, dar se poate utiliza și ca figură retorică în circumstanțe obișnuite. În orice-caz, exordiul „ex. abrupto” este de mare efect, dacă este folosit cu abilitate. Pe lângă exordiul obișnuit, simplu sau solemn și pompos, potolit sau violent, de mare efect este și introducerea insinuantă (exordium insinuans), care „cere mult meșteșug și finețe și se întrebuintează mai cu seamă cînd cunoaștem din partea ascultătorilor aplecări împotrivoare obiectului nostru, precum cînd avem a surpa o părere greșită, a ne porni asupra unei prejudecăți, a răzbi un sentiment greșit, dar primit, a slăbi cuvintele unui potrivnic puternic sau respectabil ș.c.l., în toate aceste împrejurări oratorul trebuie să aibă osebăită iscusință ca să se strecoare pe nesimțite în duhurile ascultătorilor și să-i aducă la sfîrșitul său, ferindu-se însă în tot chipul de a-i atinge sau de a izbi de față părerile lor. Aici oratorul adesea va fi silit a alerga la acele piezișe și amăgitoare meșteșuguri care îndulcesc ceea ce zis de-a dreptul ar putea să se pară amar și supărător”².

Am citat aceste reflecții, deoarece ne ajută să înțelegem unele din procedeele Sfîntului Apostol Pavel. În ce privește extensiunea evordului, în economia unei predici se respectă, de obicei, raportul clasic dintre parte și întreg: nici prea lungă și nici prea scurtă. Dar, în ultima analiză, efectul ei nu este în funcție de întindere, ci de mulți alți factori subiectivi și obiectivi.

¹ Cf. Mircea Frînculescu, *Retorica românească*, București, 1980, p. 85.

² Ibidem, p. 88.

Desigur, nu cunoaștem textul tuturor cuvintărilor Sfintului Apostol Pavel, cum nu cunoaștem toate cite a făcut și a spus Iisus, căci „dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul; mi se pare că nici în lumea aceasta n-ar încăpea cărțile ce s-ar fi scris” (Ioan 21, 25). Cunoaștem doar cele câteva cuvântări pauline, mai ample sau mai sumar relatate de Sfintul Luca în „Faptele Apostolilor, din care menționăm câteva: cuvântarea către izraeliteni și către temătorii de Dumnezeu, în Antiohia Pisidiei, 13, 16—41; în Iconia vorbește iudeilor și elinilor, 14, 1; vorbește în Listra și Derbe, 14, 6; protestează cu vehemență, împreună cu Barnaba, față de încercarea celor din Listra de a le aduce jertfe considerându-i zei, 14, 15—17; vorbește în Areopagul din Atena, 17, 22—31; în Tesalonic vorbește în sinagoga iudeilor în trei simbețe despre Hristos, 17, 2—3; urmărit pretutindeni de cei ce nu credeau, Pavel își schimbă des locul, dar nu încetează propovăduirea, 17, 5—15; în sinagoga din Corint vorbește în toate simbetele, 18, 4; 18, 5; propovăduiește, botează și săvârșește vindecări în Efes, 19, 8; vorbește presbiterilor din Efes, 28, 18—35; se apără față de iudei, 22, 1—21; 23, 1—15; se apără în fața procuratorului Felix, 24, 10—21; se apără înaintea lui Festus, 25, 8 sq; și în fața lui Agripa, 26, 2—23; în călătoria spre Roma, vorbește cu mult optimism celor din corabia amenințată de primejdii, 27, 21—26; după multe peripeții ajunge la Roma, unde vorbește mai marilor iudeilor, apărându-se și spunându-le că a venit aici pentru a fi judecat de împărat, 28, 17—20; 28, 23 etc.

Toți apostolii au dobândit darul vorbirii frumoase. Ei au avut plinitudinea harului și harisme speciale, primite nemijlocit de la Mântuitorul Iisus Hristos. Lor le-a grăit Iisus: „Datu-mi-s-a toată puterea în cer și pe pământ. Drept aceea mergînd învățați toate neamurile... (Matei 28, 19—20). Iar în ziua Cincizecimii „s-au umplut toți de Duhul Sfînt și au început a grăi în alte limbi, precum le da lor Duhul a grăi” (Faptele Apostolilor 2, 4).

Sf. Apostol Pavel este o forță de dimensiuni universale. Avea toate calitățile pe care Cicero le cerea unui om stăpîn pe arta cuvîntului. Geniul său creator a găsit soluții ideale pentru aplicarea învățăturii creștine la diferite neamuri. Într-o duioasă confesiune, neobositul Apostol al Neamurilor scria corintenilor: „Căci deși sînt liber față de toți, m-am făcut tuturor rob, ca să-i dobîndesc pe cei mai mulți” (I Corinteni 9, 19). În continuare, el își etalează procedeele: „Și m-am făcut pentru iudei ca un iudeu, ca să-i dobîndesc pe iudei, pentru cei de sub lege ca un supus legii, deși nu sînt sub lege, ca să-i dobîndesc pe cei de sub lege, pentru cei ce n-au lege m-am făcut ca unul fără lege, deși nu sînt fără lege pentru Dumnezeu, ci în lege pentru Hristos, ca să-i dobîndesc pe cei fără lege. M-am făcut pentru cei neputincioși ca un neputincios, ca să-i dobîndesc pe cei neputincioși; tuturor toate m-am făcut ca măcar pe unii să-i mîntuiesc” (I Corinteni 9, 20—22).

În versetele citate găsim și o pertinentă definiție a exordiei insinuant: apropierea de ascultători, pătrunderea în zonele mai adînci ale conștiinței lor. Apostolul Pavel a fost un mare orator, dar el însuși află

construcții paradigmatică în cuvîntările Aceluia de la care a primit „harul și apostolia” (Romani 1,5), despre care s-a spus: „Niciodată nu a vorbit om ca Omul acesta” (Ioan 7, 46). Cuvintele acestea s-au rostit pe vremea cînd „pricină multă era pentru El în mulțime” (Ioan 7, 12), căci „încă nu venise ceasul Lui” (Ioan 7, 30), dar fariseii și mai marii preoților „au trimis slugi ca să-L prindă” (Ioan 7, 32).

În dialogurile Sale cu fariseii și cărturarii și chiar cu ucenicii și mulțimile care-L însoțeau, Iisus era uneori aspru, răspunzînd lapidar, de pildă, după minunata „Schimbare la față”, tatălui lunatecului (vindecat): „O neam necredincios și îndărătnic! Pînă cînd voi fi cu voi? Pînă cînd voi suferi?...” (Matei 17, 17).

La încercarea fariseilor de a-L prinde în cuvînt (Matei 22, 15), cu privire la obligativitatea dajdiei, „Iisus cunoscînd viclesugul lor, a zis: „Ce Mă ispițiți, fățarnicilor? Arătați-Mi banul de dajdie...” (Matei 22, 18). Fără echivoc, sentențios, răspunsurile Domnului sînt esența înțelepciunii însăși.

În asprul rechizitoriu pe care îl face cărturarilor și fariseilor fățarnici (Matei 23, 2—39), Iisus folosește un exordiu de antologie a genului. O introducere insinuantă printr-o antiteză de o mare frumusețe literară și subtilitate retorică (contradicția între teorie și practică): „Pe scaunul lui Moise au șezut cărturarii și fariseii. Deci toate cîte vor zice păziți și faceți, dar după fapta lor să nu faceți, că zic și nu fac...” (Matei 23, 2—3). Aspră, drastică, această antinomie cu care Iisus intră în subiect, ca, de altfel, întreaga expunere sentențioasă gnostică, este o construcție retorică de mare efect, mai ales prin repetarea exclamației „vai vouă”... exprimînd o mare gamă de sentimente: indignare, minie, compătimire, întristare, imprecăție...

Am ales aceste texte, dar puteam alege și altele fiindcă toate sînt de aceeași valoare. Dar procedeele Mîntuitorului nu pot fi comentate, căci nu le putem pătrunde esența și frumusețea.

Revenind la Apostolul Neamurilor, în Iconia, Pavel și Barnaba au vorbit în sinagogă și mulți iudei și elini au crezut, dar cei ce n-au crezut, ca în atîtea alte împrejurări, au atîțat păgînii împotriva creștinilor. Iar cînd aceștia au dat năvală ca să-i ucidă cu pietre, cei doi s-au refugiat în orașele Lистра și Derbe, propovăduind Evanghelia. Aici gloatele, considerîndu-i zei, coboriți pe pămînt, au voit să le aducă jertfe la templul lui Zeus. Apostolii au strigat: „Bărbaților, de ce faceți aceasta? Doar și noi sîntem oameni cu aceleași slăbiciuni ca și voi...” (Faptele Apostolilor 14, 15). Pavel cel cumpănit la vorbă, prevenitor, „a strigat”, oprind grava eroare a elinilor, „obișnuți a zeifica oamenii sau a umaniza zeii”. Asemenea izbucniri a mai avut apostolul și în alte împrejurări. Astfel, l-a înfruntat pe Elima vrăjitorul, chiar la începutul activității sale misionare, cu cuvintele: „O, plinule de toată viclenia și de toată răutatea, fiul diavolului, vrăjmaș a toată dreptatea, nu vei înceta de a strîmbe căile Domnului cele drepte? (Faptele Apostolilor 13, 10). A înfruntat, apoi, cu mult curaj, sinderiul și pe arhiereul Anania. După lungi și obositoare călătorii, pe apă și pe uscat, înființînd comunități creștine sau

consolidând pe cel mai înainte înființate, Apostolul Neamurilor decide să se întoarcă la Ierusalim. Admiratorii și însoțitorii săi, cunoscând uneltirile, îl sfătuiesc și-l roagă „să nu se suie în Ierusalim” (Faptele Apostolilor 21, 12). Stăruitor în hotărîrea sa, de nimic înfrîntă, Sf. Pavel le răspunde: „Ce faceți de plingeți și-mi întristați inima? Căci eu sînt gata nu numai să fiu legat, ci să și mor în Ierusalim pentru numele Domnului Iisus” (Faptele Apostolilor 21, 13) — răspuns care nu mai îngăduie replici. Dar cele presimțite și prevăzute de însoțitorii săi s-au adeverit. Apostolul este scos din templu, unde predicase după obiceiul său, tulburînd tot Ierusalimul și atrăgînd atenția și intervenția căpitanului cohortei. Acesta înțelegînd că „acuzatul” este cetățean roman, îi dă în-cuviințarea să vorbească mulțimii. Și Pavel rostește o cuvîntare în limba ebraică, pe care o reproduce — fragmentar — Sf. Evanghelist Luca în „Faptele Apostolilor”. În cuvîntarea de apărare, Sf. Pavel își expune o parte din viața sa (Faptele Apostolilor 22, 1—21). Exordiul la această cuvîntare, subtil și insinuant, liniștește spiritele și le leagă încrederea. L-au ascultat în liniște, cînd le vorbea despre miraculoasa sa convertire, despre botezul său și despre trimiterea sa „la neamuri departe” (Faptele Apostolilor 22, 21). Și la acest cuvînt, iudeii mai tare se îndirjesc și strigă să fie omorît. Căpitanul cohortei îl duce în tabără și poruncește „să-l cerceteze cu bătaia, ca să știe pentru care pricină strigau așa împotriva sa” (Faptele Apostolilor 22, 24). Și cînd l-au întins să-l bată cu bici de curele, Pavel a zis către sutașul ce-i stă în față: „Oare vă este îngăduit să bateți un cetățean roman și neosîndit? (Faptele Apostolilor 22, 25). Însămintat căpitanul cohortei îl dezleagă, dar voind să cunoască adevărul (obsesia judecătorilor romani!), îl predă sinedrului pentru judecată. Înfruntînd sinedrul și pe marele preot Anania, Sf. Pavel își începe cuvîntarea temerară și vehement: „Să te bată Dumnezeu, perete vărut! Chiar tu șezi judecîndu-mă după lege și poruncești să mă bată împotriva legii?” (Faptele Apostolilor 23, 3). Este în aceste cuvinte, o reacție spontană, vehementă, dar demnă, față de atitudinea marelui preot, care poruncise ca Apostolul să fie bătut peste gură (Faptele Apostolilor 23, 2).

În schimb, de o înaltă ținută retorică este apărarea paulină în fața curatorului Felix: „Știindu-te că ești de mulți ani judecător neamului acestuia, vorbesc mai bucuros pentru apărarea mea. „Faptele Apostolilor 24, 10). De aceeași ținută este apărarea apostolului în fața lui Agripa: „Mă socotesc fericit, o mărite Agripa, că astăzi înaintea ta pot să mă apăr de toate cîte mă prăsc...” (Faptele Apostolilor 26, 2). Sînt pledoarii academice, din care nu transpare teama sau umilința, ci curajul și demnitatea în fața unor persoane investite cu autoritate legală. Apostolul dovedea prin fapte și atitudini, în orice împrejurare, că știe a se face „tuturor toate”.

Fără îndoială, cel mai frumos — și din multe puncte de vedere, cel mai important exordiu — este cel rostit în Areopagul din Atena, asupra căruia insistăm mai mult.

Pe la jumătatea veacului apostolic, Sf. Apostol Pavel, după ce atinsese Europa prin Macedonia — urmărit peste tot de multe primejdii naturale, de lipsuri și mai ales de împotriviri — ajunge în Atena, cetatea filosofilor, literaților și creatorilor de artă. Aici, într-un teren puțin prielnic, aruncă sămînța creștinismului care, germinează, se dezvoltă și dă rod bogat după trecerea în veșnicie a întîiului ei semănător. Mai tîrziu, aici, la dorința împăratului Justinian, strălucitul templu Partenon al zeiței fecioare va fi închinat Prea Curatei Fecioare Maria, protectoarea Atenei creștine. Nici panteismul filosofic, nici mitologiile și superstițiile populare n-au putut opri procesul de răspîndire și consolidare a doctrinei adusă aici de Apostolul Neamurilor.

Dar ce era Atena pe vremea Sfîntului Apostol Pavel? În orice caz, nu mai era „regina Eladei” din vremea lui Temistocle, Solon sau Pericle. Cetățile grecești își pierduseră importanța sub stăpînirea romană. Totuși Atena și Corintul aveau o stare mai bună³. Luptele între clasele sociale se înverșunau, iar disputele filosofice slăbeau spiritul de unitate al cetății. Dezorientarea sporea în raport cu pierderea sentimentului civic. Și totuși, Atena era capitala spirituală în această parte a lumii. Grecia mai resimțea și influența unor sisteme magice, venite mai ales din Egipt, care aduceau evidente prejudicii sentimentului religios. Oarecum dezorientați sub raport religios, filosofii, la fel și mulțimile, acceptau cu ușurință practici religioase străine sau, mai precis, cum ne spune Sf. Luca, „căutau ceva nou” (Faptele Apostolilor 17, 21).

La începutul propovăduirii creștine, se aflau comunități iudaice în toate cetățile și orașele din Grecia și Macedonia, din Mesopotamia, din Asia-Mică, din Egipt și Africa, din Italia, etc., toate avînd și sinagogi cum relatează istoricul Iosif Flaviu. Sf. Luca vorbește despre colonia iudeilor din Atena și de sinagoga în care apostolul Pavel predica și „sta de vorbă cu iudeii” (Faptele Apostolilor 17, 17). Deci propovăduirea Sfîntului Pavel începea în sinagogă, la iudei, și apoi descindea în agora, la păgîni.

În marea lor majoritate istoricii și exegeții, consideră că în Atena numărul iudeilor era relativ mic, ei preferînd orașele cu viață comercială mai intensă. În Atena pulsa viața culturală și artistică. Oricum, o sinagogă exista și în Atena și Apostolul Pavel n-a evitat-o. În sinagogă, pe lîngă iudei, se aflau și „temătorii de Dumnezeu” (Faptele Apostolilor 17, 17), adică străini de neamul iudeilor, sau păgîni convertiți la mozaism (prozeliți).

Viața Atenei pulsa intens în agora. Aici se săvîrșea cultul zeilor, aici se aflau tribunele filosofilor și politicienilor, aici se desfășura comerțul. Agora era „piața publică”. Aici începe Apostolul Pavel propovăduirea creștină, folosindu-se nu de texte biblice, ca în sinagogă, ci de idei filosofice, potrivite pentru atenieni. În agora, Apostolul Neamurilor întreținea discuții cu filosofii, adepți ai lui Zenon și Epicur. Pe aceș-

³ Cf. prof. univ. Iustin Moiescu, *Activitatea Sfîntului Apostol Pavel în Atena*, în „Candela”, Iași, 1947, p. 63.

tia îi amintește Sf. Evanghelist Luca, fiind mai numeroși, dar desigur n-au lipsit nici adepții platonismului sau aristotelismului, etc. Filosofii discutau cu Pavel și-l înțelegeau diferit. Unii îl ironizau, alții așteptau încă lămuriri. În gândirea lor, în general, nu intra ideea de moarte, ci numai de viață nemuritoare, aceeași în veșnică reînnoire, în dialectica naturii, dar supusă unor zei indigeni, ori „importați”, epifaniile cărora producându-se după anumite ritualuri inițiatice. Pavel, însă, le vorbește despre „înviearea din morți” (Faptele Apostolilor 17, 31). Grecii îi întrerup expunerea, unii zicându-i: „Te vom asculta și altă dată despre această” (Faptele Apostolilor 17, 32). Sigur că în agora nu avea doar discuții cu filosofii, ci, după practica timpului, ținea cuvântări pentru mulțimea care îi includea și pe străini (vizitatori). Cuvântările nu ne sînt cunoscute, dar conținutul lor nu este greu de intuit.

Filosofii care manifestaseră oarecare interes pentru oratorul iudeu, dorind să știe mai multe, îl duc pe Sf. Apostol Pavel în Areopag, zicînd: „Oare putem să cunoaștem ce este această învățătură nouă, grăită de tine? Pentru că tu aduci în auzul nostru lucruri străine. Voim deci să știm ce ar putea fi acestea” (Faptele Apostolilor 17, 19—20).

Astfel ajunge Apostolul Pavel în Areopag, poate nu atît la dorința filosofilor, cît mai mult la comentariile care se purtau în freamătul din agora. Divergențe exegetice există și aici, dar acestea n-au mare importanță. Esențial este faptul că Apostolul lui Hristos se confrunta aici cu o veche cultură, chiar în inima lumii păgîne — o confruntare de dimensiuni extraordinare, ceea ce este esențial în istoria creștinismului.

Făcînd abstracție de multe controversse iscate în jurul cuvîntării din Areopag, privind autenticitatea și integritatea ei în relatarea Sfîntului Evanghelist Luca, neluînd în seamă disputele dacă apostolul a vorbit în agora sau în Areopag, dacă a fost „consultat” asupra religiei pe care o propovăduia sau acuzat de „impietate” și deci judecat de instanța legală, Areopagul sau Palladionul, dacă a fost un proces juridic sau o dezbateră publică, cu caracter filosofic și multe încă altele, considerăm autentic textul canonic din Faptele Apostolilor și cuvîntarea Apostolului Pavel o perlă de oratorie clasică, situată alături de cuvîntările celor mai mari rețori ai lumii și chiar deasupra lor. Propovăduind învățătura unui „Dumnezeu străin”, Apostolul Pavel se făcea vinovat de o crimă religioasă, o impietate față de zeii indigeni și ca atare intra în competența tribunalului suprem — Areopagul.

Areopagul — stîncă pe care mitologia situa templul lui Ares — devenise tribunal pentru judecarea crimelor și a culpelor de natură religioasă. Pe vremea lui Solon, acest tribunal judeca toate cauzele importante ale cetății. Mai tîrziu, infracțiunile împotriva societății au trecut în competența altor tribunale, Areopagul ocupîndu-se numai de abaterile cu caracter religios. Sub stăpînirea romană, Areopagul își extinde din nou competența, considerîndu-se cea mai înaltă instituție din cetate. Din relatarea Evanghelistului Luca lipsesc elementele unui proces, în sensul că Apostolul Pavel a fost invitat să repete cele grăite în agora,

pentru documentarea ascultătorilor (Faptele Apostolilor 17, 20).

Deci Apostolul Neamurilor a vorbit în Areopagul atenian. Ni-l imaginăm, temerar și lucid, în fața unui popor cu vechi tradiții oratorice, improvizînd un exordiu de inegalabilă frumusețe în istoria genului: „Bărbați atenieni, în toate vă văd că sînteți foarte cucernici, pentru că trecînd și văzînd locurile voastre de închinare, am aflat și un altar pe care era scris: „Necunoscutului Dumnezeu“. Pe Cel pe care deci voi necunoscîndu-L, îl cinstiți, pe Acesta vi-L vestesc eu” (Faptele Apostolilor 17, 22—23).

Apostolul Pavel știa că „iudeii cer minuni și elinii înțelepciune caută” (I Corinteni 1, 22). De aceea, el folosește forța argumentelor logice. Acolo unde elocința a cultivat silogismul în dezbateri publice, unde — după un clasic aforism al lui Cicero — „elocința a născut arta”, slujitorul lui Hristos rostește un fascinant exordiu, la nivelul marilor retori, cu nume de neuitat, ca Solon, Aristide, Empedocles, Tisias, Pericle sau ca celebrul orator Demostene. Oratorul creștin surprinde ascultătorii prin dinamismul pozitiv al unor verbe care sugerează tărie, certitudine: văd... am străbătut... am aflat... Nici o ezitare, nici o stingăcie. Pătrunde direct în esența realităților și în conștiința atenienilor. Verbul „văd” are, aici, o sferă semantică mai complexă, implicînd și sensul: înțeleg, apreciez, realizez fenomenele în categoria spațiului și timpului. Atenienii au avut prilejul să audă „un cuvînt nou”, care multora le-a transformat modul de viață: Dumnezeul necunoscut”. Și erau dornici de un atare cuvînt.

Model de inspirație și imaginație, de intuiție și dinamism, exordiu paulin vădește cu pregnanță farmecul și vraja cuvîntului. „Orator desăvîrșit, Pavel începe să vorbească făcînd aprecieri pline de măgulire asupra sentimentelor religioase ale atenienilor. Urmărește să cîștige bunăvoința ascultătorilor și să le ațîțe curiozitatea. Inscripția de pe altarul închinat Dumnezeului necunoscut îi dă prilejul să precizeze tema cuvîntării sale: vestirea adevăratului Dumnezeu. Pornind de la o latură puțin clară a politeismului, trece îndată la formularea adevărului despre Dumnezeu și cultul religios, vorbește despre creația oamenilor și datorile ce decurg din originea lor comună, îndreptîndu-și cugetul către judecata viitoare. Problema hristologică abia este enunțată, după ce expune, în linii mari, teologic și antropologia creștină”⁴. „Încadrat în mediul atenian, chipul Apostolului Neamurilor apare înveșmîntat într-o lumină nouă. Fariseul din Tarsul Ciliciei nu este numai mare predicator al Evangheliei creștine, neîntrecut orator și iscusit apologet, dar și cunoscător profund al culturii grecești”⁵.

De altfel, ideile religioase expuse de Sf. Apostol Pavel în Areopag nu erau cu totul străine atenienilor. Iudeii care ajunseseră anterior în Grecia, au strecurat în credințele indigenilor unele idei din Vechiul

⁴ Ibidem, p. 260.

⁵ Ibidem, p. 61.

Testament. Ori, în predica Apostolului Pavel apar ca noi pentru ei informațiile despre Iisus Hristos, predate cu multă prudență.

Sf. Apostol Pavel cunoștea bine structura culturii eline. Improvizația exordiului este precedată de o muncă intensă și meditație sistematică. Mulți psihologi — ca spre exemplu G. Dumas — au afirmat că „fenomenele așa-numite de inspirație, ce se produc efectiv uneori în viața sufletească a oamenilor de știință, a filosofilor și, mai ales, a artiștilor, nu alcătuiesc propriu vorbind, ele singure descoperirile sau invențiile, ci le servesc numai ca puncte de plecare. Iar acele puncte de plecare sînt departe de a fi atît de spontane, cît s-ar părea, în cazurile de iluminare bruscă (...) Improvizația este de regulă pregătită de o muncă răbdătoare și metodică...”⁶. Apostolul studiasc mult, călătorise mult. Spirit receptiv, el n-a parcurs ca admirator al monumentelor cetății, ci ca un fin observator al fenomenelor sociale. El a căutat semnificația mai profundă a monumentelor și reflectarea lor în conștiința atenienilor. El nu cunoștea numai aspectele exterioare ale vieții atenienilor, ci cunoștea viața în profunzimile ei, supuse unor agitații interioare, cunoștea mutațiile care se produceau în spiritualitatea anticei Elade. Spontaneitatea exordiului este, de fapt, rezultanta unui proces de cunoaștere. Inspirată de moment este doar forma retorică.

Cetățile grecești erau pline de idoli. Atena le întrecea pe toate în această „bogăție”. În concepția Apostolului Pavel, zeii păgîni sînt idoli (I Tesaloniceni 1, 9). Apostolul va fi fost impresionat de mulțimea templelor și statuilor de marmoră de pe Acropole, le va fi admirat cu simțu frumosului, dar s-a întristat la gîndul că acelea reprezentau și religia grecilor, pe care el avea misiunea s-o schimbe.

Scriitorii creștini, dar și cei păgîni, ne-au lăsat indicații cu privire la un cult al unor zei necunoscuți și la altarele închinat acestora. Deși interpretările exegeților sînt variate, ele converg spre realitatea unor astfel de altare. Unul din acestea văzuse și Apostolul Pavel, închinat „Dumnezeului necunoscut”. După unele interpretări, acest zeu nu ar fi avut un cult popular, ar fi fost o „speculație” a filosofilor. Sf. Ioan Gură de Aur explică în felul următor „originea” zeului necunoscut: „Întrucît atenienii au primit mai mulți zei din afară, temîndu-se ca nu cumva să mai existe și alt zeu, necunoscut de ei, dar adorat în altă parte, pentru siguranță au mai ridicat un altar, dar pentru că zeul le era necunoscut, au scris „Dumnezeului necunoscut” (Omilia XXXVIII). Astfel de altare se aflau și în alte cetăți grecești. Politeismul păgîn generează zei mai mult sau mai puțin populari. Prin iudei, au pătruns în Grecia și idei despre un cult al „Dumnezeului Prea Înalt”. Dar aici nu putea fi vorba de o religie monoteistă, ci numai vagi idei despre superioritatea unui zeu față de alți zei. Apostolul nu se referă la „Dumnezeul Prea Înalt” și nu insistăm aici asupra acestei probleme. Reținem doar faptul că în antichitate, cultul zeilor necunoscuți a existat în toate re-

⁶ Cf. P. P. Negulescu, *Geneza formelor culturii*, București, 1934, p. 435.

ligiile politeiste. În mitologiile multor popoare se amintește de zei anonimi, fără un rol bine precizat în viața religioasă, care se identificau cu anumite fenomene ale naturii. Unii zei sînt produse sincretice ale influențelor interreligioase, cărora li s-a uitat semnificația primordială sau li s-a atribuit un rol indefinit. Astfel, unele zeițe își extind cultul în dauna altora, care dispar sau sînt reduse la roluri inferioare, problema asupra căreia de asemenea nu insistăm.

Există în literatura elenă și alte scrieri sau cuvîntări care pornesc de la altarele zeilor necunoscuți sau de la inscripții pe lespezi funerare, etc. Dar chiar dacă Apostolul Pavel folosește o temă retorică veche, valoarea exordului său nu scade cu nimic. Nu faptul că face uz de altarul „Dumnezeului necunoscut” este important, ci momentul psihologic în care plasează acest fenomen. De altfel, filosofii greci nu vorbesc de un Dumnezeu creator al cosmosului, ci numai de un ordonator al materiei coexistente, în sensul că lumea este eternă, divinitatea fiind identificată cu natura. Despre un Dumnezeu personal, creator și pronietor, ei nu vorbesc. De aceea Apostolul Pavel precizează că vorbește despre Dumnezeu care „nu locuiește în temple făcute de mîini” (Faptele Apostolilor 17, 24). El stabilește relația logică între ipostaza politeistă și monoteism. Marele misionar nu ezită să raporteze cultul zeului necunoscut la Dumnezeu unic al Vechiului Testament. Retic, el se apără de acuzația că ar aduce în cetate zei străini, dar lămurește și o stare existentă, ca misionar și vestitor al unicului Dumnezeu.

În ce măsură a izbutit să-i convingă pe atenieni? E greu de apreciat. După ce i-a fost întreruptă expunerea, Apostolul Pavel a ieșit din Areopag și din Atena și nu s-a mai înapoiat aici, dar noua învățătură s-a răspîndit și aici.

Cu măiestria sa retorică, marele misionar a rostit și epilogul activității sale incomensurabile: „Lupta cea bună am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit, de acum mi s-a gătît cununa dreptății, pe care mi-o va da Domnul, Judecătorul Cel drept... (II Timotei 4, 7—8).

DIALOGURILE TEOLOGICE ALE BISERICII ORTODOXE CU CELELALTE BISERICI (I)

de: dr. IOAN TULCAN

Prin însăși structura ei, Biserica Ortodoxă este favorabilă unei deschideri generale atât în interior, cât și în relațiile cu alte Biserici și confesiuni creștine. De aceea, mai ales în ultimii ani, Biserica Ortodoxă a intrat în mod real într-un amplu dialog teologic cu alte Biserici, cu convingerea că așa dă mărturie despre comorile spirituale pe care le posedă, contribuind la îmbogățirea lor spirituală și primind ea însăși noi impulsuri și motivații de a-și aprofunda propria zestre spirituală și a o scoate la lumină, spre o apărare mai evidentă atât în fața celor ce o compun cât și a celor cu care se află în dialog. Scopul final este realizarea unității vizibile, eclesiale, spre care ne cheamă permanent Mintuitorul Iisus Hristos.

Ortodoxia are conștiința vie că este Biserica cea una sfântă, sobornicească și apostolească, din care rezultă și responsabilitatea ei profundă pentru unitatea creștină și cea a lumii în general. În cadrul dialogurilor teologice, Biserica Ortodoxă pleacă de la premisa recunoașterii existenței „de facto” a Bisericilor și confesiunilor creștine, dar în același timp ea crede că relațiile cu acestea trebuie să se sprijine pe clarificarea întregii lor eclesiologii și, în special, a învățăturii lor despre Taine, har, preoție și succesiune apostolică, deoarece restituirea unității vizibile poate avea loc numai în cadrul Tradiției comune a Bisericii vechi, neîmpărțite.

Cele trei Conferințe panortodoxe presinodale, ținute până acum, au arătat cu deosebită claritate aceste aspecte, ultima dintre ele (Chambèsy 28 octombrie — 6 noiembrie 1986) reactualizându-le cu noi valențe și accente.

1. Dialogul ortodox-anglican

Istoria relațiilor ortodox-anglicane este destul de veche, anglicanii manifestându-și dorința de a intra în dialog cu ortodocșii și a se uni cu aceștia încă de la prima lor Conferință de la Lambeth (1867)¹. Dar o atmosferă propice inițierii unui dialog s-a creat abia ulterior, prin vizite reciproce la diferite nivele, schimburi de studenți și profesori, de publicații teologice, etc. Inceperea dialogului oficial s-a hotărât în 1967, cu prilejul vizitei la Constantinopole a primatului Bisericii Anglicane.

În cadrul dialogurilor bilaterale s-au dezbătut o seamă de probleme, în primul rând cea a validității hirotoniilor anglicane. Ea a fost acceptată de următoarele Biserici Ortodoxe: Patriarhia Ecumenică (în anul 1922), Patriarhia Ierusalimului și Arhiepiscopia Ciprului (în 1923), Arhiepiscopia Sinaiului și Patriarhia Alexandriei (în 1931), Patriarhia Română (1936) și Biserica Greciei (în 1939), dar validitatea a fost condiționată de trecerea la Biserica Ortodoxă².

Problema validității hirotoniilor anglicane implică și un alt aspect eclesiologic: precizarea noțiunii de succesiune apostolică. Intrucît la anglicani este vorba de o succesiune în oficiu, clericii fiind considerați ca niște organe executorii care dețin serviciul prin delegare din partea reprezentanților comunității, Biserica Ortodoxă se preocupă de precizarea pozițiilor canonice a hirotoniilor anglicane³. Importanța succesiunii apostolice pentru unitatea Bisericii a fost subliniată în 1963 chiar de primatul Bisericii Anglicane: „Succesiunea apostolică a episcopilor, preoților și diaconilor s-a continuat și respectat și noi nu putem concepe unitatea Bisericii fără aceasta”⁴. Totuși, se pare că mai recent au apărut unele schimbări de atitudine a Bisericii Anglicane în această problemă.

Dialogul teologic oficial între Biserica Ortodoxă și Comuniunea anglicană a fost inițiat în iulie 1973, la Oxford, după mai multe intrări ale Comisiei interortodoxe pentru dialogul cu Biserica Anglicană, care au avut loc la Belgrad (1966), Chambésy (1970), Helsinki (1971) și din nou Chambésy (1972). Dialogul a fost pregătit cu atenție atît de teologii ortodocși cît și de cei anglicani. Paralel s-a constituit o comisie teologică interortodoxă și una anglicană, care „au ținut, începînd din 1966 pînă astăzi, cîte patru adunări oficiale, fiecare, și una mixtă. În aceste adunări s-au prezentat și discutat ample referate asupra doctrinei și si-

¹ Prof. T. M. Popescu, *Raporturile dintre ortodocși și anglicani din sec. XVI, pînă în anul 1920*, în „Ortodoxia” nr. 2/1958, pp. 191—192.

² Cf. J. Cotsinis, *The Validity of the Anglican Orders according to the canon Law of the Orthodox Church* în „The Greek Orthodox Theological Review”, vol. II (1957, nr. 2, pp. 192—196; pr. prof. L. Stan *Perspectiva canonică a relațiilor dintre Ortodoxie și Anglicanism* în „Ortodoxia” nr. 2/1958, p. 290.

³ Pr. asist. dr. Nicolae V. Dură, *Considerații asupra dialogurilor teologice ale Bisericii Ortodoxe cu Bisericile Romano-Catolică, Anglicană, Veche Catolică, Orientală și Luterană* în „Ortodoxia” nr. 3/1985, p. 411.

⁴ Michael Ramsey, *Constantinopol și Canterbury*, trad. prof. I. Bria, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 3—4/1963, p. 178.

tuației generale a celor două familii de Biserici...".⁵ Între 12—14 septembrie 1972 o subcomisie mixtă întrunită la Centrul ortodox de la Chambésy a discutat pe larg pregătirea primului dialog oficial, fixînd programul și temele acestuia.

Problemele discutate la deschiderea dialogului oficial au fost numeroase. Partea ortodoxă a prezentat două referate, intitulate „Lucrarea Duhului Sfînt ca tilcuiitor al Evangheliei și dătător de viață în Biserici astăzi” și „Lucrarea răscumpărătoare a lui Hristos prin cruce și Înviere”. La rîndul lor anglicanii au prezentat un referat principal sub titlul „Comprehen sivitae și misiunea Bisericii”, însoțit de un comentariu.

În cadrul dialogului, teologii ortodocși au cerut anglicanilor să răspundă în scris la trei întrebări-cheie, cu profunde implicații: calea prin care Biserica Anglicană înțelege unirea ei cu Biserica Ortodoxă; piedicile puse de intercomuniunea practică de Biserica Anglicană cu Bisericile protestante; poziția și autoritatea celor 39 Articole în tradiția anglicană.⁶

Lucrările dialogului oficial au continuat, în 1974—1975 în cadrul a trei subcomisii așa cum s-a stabilit la prima întîlnire pe tema Revelației și a izvoarelor ei. În cursul lunii iulie 1974, au fost discutate în paralel subiectele: „Inspirație și Revelație în Sfînta Scriptură” (Gonia-Creta); „Autoritatea sinoadelor” (Rîmnicu Vilcea între 2—14 iulie 1974) și „Biserica, comunitate euharistică” (Garden City, New-York).⁷

Cele două sesiuni ale subcomisiilor, din 1974 și 1975, au pregătit lucrările Comisiei mixte de dialog, ce s-a reunit la Moscova între 26 iulie — 3 august 1976, la invitația Sanctității Sale Patriarhul Pimen al Bisericii Ortodoxe Ruse. Această reuniune a avut o importanță deosebită, nu atît pentru nivelul participării, cît mai ales pentru rezultatele date de nădejde, concretizate în rapoartele finale și în comunicatul adoptat. S-a realizat un acord asupra unor probleme fundamentale. Astfel, în ceea ce privește cunoașterea lui Dumnezeu, s-a evidențiat punctul de vedere ortodox care face deosebire între ființa lui Dumnezeu ce rămîne inaccesibilă și energiile Sale în care El este prezent și prin care noi îl putem cunoaște. Biserica Anglicană nu folosește acești termeni, dar nu respinge această doctrină, ce trebuie găsită în liturghiile și imnurile ei. S-a obținut un consens și în ceea ce privește inspirația și autoritatea Sfintei Scripturi, ca și în relația Scriptură-Tradiție. Asupra autorității sinoadelor, „atît anglicanii cît și ortodocșii sînt de acord că infailibilitatea nu este proprietatea vreunei instituții sau persoane particulare în Biserică, ci că făgăduințele lui Hristos au fost făcute întregii Biserici”.⁸

⁵ Prof. N. Chițescu, *Prima sesiune a dialogului ortodoxo-anglican* (Oxford, 6—13 iulie 1973), în „B.O.R.” nr. 7—8/1973, p. 803.

⁶ Ibidem, pp. 805—808.

⁷ *Continuarea în subcomisii a dialogului ortodox-anglican*, în „B.O.R.” nr. 5—6/1974, pp. 823—829 și nr. 5—6/1975, pp. 603—607.

⁸ Prof. N. Chițescu, *Sesiunea plenară de la Moscova a dialogului ortodox-anglican* (26—iulie — 3 august 1976), în „B.O.R.” nr. 7—8/1976, p. 671.

O înțelegere spectaculoasă a fost realizată în problema „Filioque”. Anglicanii au căzut de acord ca acest adaos să nu mai fie inclus în Crez, deoarece „forma originală a Crezului se referă la originea Sfântului Duh din Tatăl, iar clauza a fost introdusă fără autoritatea vreunui sinod ecumenic și fără să aibă consimțământul catolic dorit”⁹.

Nu mai puțin remarcabile sînt și tezele comune, referitoare la „Biserica, comunitate euharistică” și la „Invocarea Sfântului Duh în Euharistie”.

Dialogul teologic ortodox-anglican a continuat cu întîlnirea Comisiei mixte de la Cambridge, între 25 iulie — 1 august 1977, care și-a desfășurat lucrările în trei subcomisii tratînd următoarele subiecte: „Biserica și Bisericile”, „Comuniunea sfinților”, „Venerarea Maicii Domnului” și „Euharistia” și „Ministeriul”. Cu acel prilej au fost lămurite punctele convergente și divergente, între care problema hirotoniei femeilor. Membrii ortodocși au constatat cu părere de rău că hirotonia femeilor a luat proporții mari în Comuniunea anglicană, ea nefiind o chestiune simplă de discutat, ci un eveniment actual în viața unora dintre Bisericile anglicane. Membrii ortodocși s-au întrebat ei înșiși cum va fi cu putință să se continue dialogul și ce sens va avea dialogul în aceste împrejurări”¹⁰.

În iulie 1978, Comisia mixtă s-a întrunit din nou la mănăstirea Pendeli din Atena, spre a relua dezbaterile legate de „Filioque” și hirotonia femeilor. Deși modul de a le privi a fost diferit, „s-a evidențiat punctul de vedere că este firesc ca femeia să lucreze în Biserică, dar nu neapărat ca preot, iar Biserica răspunde ca femeia să nu fie exclusă, însă nu neapărat hirotonită”¹¹. Teologii ortodocși au afirmat, că „bărbații și femeile sînt egali, dar diferit, și trebuie să se recunoască această diversitate de daruri”¹².

O nouă etapă în acest dialog a constituit-o întrunirea de la Llandaff. Cu acel prilej s-a redactat un text cu privire la comuniunea sfinților și a celor decedați, ce subliniază: „Nu există o graniță între cele două lumi în Biserică. Dumnezeu nu este Dumnezeul celor morți, ci a celor vii (Matei 22, 32), pentru că toți viețuim în El și prin El. Acesta este sensul comuniunii sfinților... Comuniunea sfinților își găsește expresia sa deplină în Euharistie... Noi vedem aceasta în vechile rugăciuni euharistice, din Răsărit și Apus, care pomenesc pe sfinți și mijlocesc pentru cei morți și pentru cei vii”¹³. Au mai fost scoase în evidență pozițiile comune privitoare la purgatoriu și la Maica Domnului.

⁹ Cf. *Anglican Orthodox Dialogue. The Moscow Agreed Statement*, London, 1977, p. 37.

¹⁰ În „B.O.R.” nr. 9—12/1977, p. 899.

¹¹ *Sesiunea de la Atena (mănăstirea Pendeli) a dialogului ortodox-anglican*, în „B.O.R.” nr. 9—10/1978, p. 919.

¹² *Anglican-Orthodox Dialogue. The Dublin Agreed Statement 1984*, London 1984, p. 58.

¹³ *Anglican-Orthodox Dialogue. Llandaff. The Communion of Saints and the Departed*, în „Sobornost”, vol. 3 (1984) nr. 1, pp. 94—95.

Discuțiile teologice dintre ortodocși și anglicani au continuat în anul 1981, în cadrul a trei subcomisii, care și-au ținut ședințele la Chambésy. În cea dintâi participanții au subliniat: „Noi sintem conștienți că dezbinarea este nu numai un păcat contra dragostei și fraternității creștine, ci că ea a contribuit atât de frecvent la dezbinarea lumii și la conflictele între diferite grupări culturale, naționale și sociale”. Reluând problema adaosului „Filioque”, subcomisia a doua a precizat: „Tatăl singur este cauza ipostasului Duhului Sfânt și în consecință, Filioque nu are ce căuta în Crez...”¹⁴.

În comunicatul final al Comisiei mixte din 1981, s-a specificat rolul Tradiției în viața Bisericii.

În vara anului următor, lucrările au continuat în cadrul subcomisiilor întrunite la Chanterbury, adîncind problemele dezbătute la Chambésy: misterul Bisericii, participarea la harul Sfintei Treimi și Tradiția ca legătură a unității de credință¹⁵.

Comisia mixtă s-a întrunit apoi din nou, între 12—19 septembrie 1984, la Odesa, un moment de importanță aparte pentru bogăția tematicii abordate. Referatele numeroase prezentate de ambele părți, au continuat să lămurească problemele deja dezbătute în ultimii ani, fie să pună în discuție altele noi. Temele majore asupra cărora s-a insistat mai mult au fost: primatul, „Filioque”, rugăciunea și sfințenia, cinstirea icoanelor, problema ascetismului contemporan și climatul familial.

Primatul a fost studiat pe baza Noului Testament și a istoriei Bisericii, specificîndu-se: „Întreg Noul Testament arată independența Bisericilor locale care trăiesc împreună în unitate, dar nici o Biserică locală ca posedînd o înfițietate permanentă. Schimbările survenite în viața Bisericii sînt consecința schimbării situațiilor istorice. Din canoanele sinoadelor ecumenice (canonul 2 de la Constantinopole și 28 de la Calcedon), reiese clar că ordinea scaunelor individuale este bazată înainte de orice pe statutul civil al cetăților și mai puțin pe pretenția lor de întemeiere apostolică... În spiritul Noului Testament, primatul sau înfițietatea înseamnă slujire pastorală. Iisus a învățat pe sfinții apostoli, și prin învățătură și prin exemplul Său, să exercite autoritatea lor nu prin stăpînirea asupra turmei, ci fiind slujitori tuturor (Marcu 10, 42—45; Ioan 13, 12—17)... În gîndirea celor două Biserici, primatul înseamnă înfițietatea care se exercită în practica ortodoxă de către un patriarh peste Patriarhie sau de arhiepiscopul ori mitropolitul care conduce o Biserică autocefală ori autonomă, iar în practica anglicană, de către arhiepiscopul care prezidează pe episcopii dintr-o provincie din Comuniunea anglicană”¹⁶.

¹⁴ *Texte integral des rapports des trois sous commissions de la Commission mixte de dialogue anglicans-orthodoxes (juillet 1981)* în „Episkepsis”, XII (1981), nr. 257, pp. 10, 13.

¹⁵ Cf. N. Chițescu, *O nouă sesiune a dialogului ortodoxo-anglican, Canterbury-Anglia, 12—19, iulie 1982*, în „B.O.R.” nr. 9—10/1982, p. 803.

¹⁶ Prof. N. Chițescu — Arhim. N. Mihăiță, *Întrunirea Comisiei de dialog ortodox-anglican (Odessa, 12—19 septembrie 1983)*; în „B.O.R.” nr. 9—10/1983, pp. 645—646.

În ceea ce privește adaosul „Filioque”, s-a reafirmat, decizia luată la Moscova în 1976, în sensul că el „nu are loc în Simbolul niceo-constantinopolitan și să fie scos”, iar în legătură cu icoanele s-a insistat asupra temeiurilor cinstirii lor și a sensului lor în viața creștinului și a Bisericii, precum și asupra dificultăților pe care anglicanii le-au avut în înțelegerea sensului lor profund¹⁷.

Aceeași tematică a fost reluată la întrunirea de la Dublin din anul 1984. Cu aceea ocazie, anglicanii au afirmat că ei „sînt obișnuiți să vadă separarea noastră tot în cadrul Bisericii; ei nu cred că sînt unica Biserică adevărată, dar ei cred că aparțin acesteia. Ortodocșii cred, însă, că Biserica Ortodoxă este singura Biserică adevărată a lui Hristos, care ca Trup al Său nu este și nu poate fi împărțită. Dar, în același timp, ei văd pe anglicani ca frați și surori în Hristos, care caută împreună cu ei uniunea tuturor creștinilor într-o singură Biserică”¹⁸.

Din aceasta rezultă că anglicanii consideră Bisericile și denominațiunile creștine despărțite de-a lungul secolelor tot în cadrul Bisericii celei una, sfintă, sobornicească și apostolească. Se observă conștiința Bisericii Anglicane de a face parte din Biserica cea una a lui Hristos, dar și concepția ei, inacceptabilă, de a recunoaște Bisericilor și denominațiunilor Reformei un statut eclesiologic de aceeași valoare cu Biserica Ortodoxă. De aceea și afirmațiile cu privire la unitatea Bisericii stau pe terenul înșelător și reducionista al Teologiei euharistice, profesată de unii¹⁹.

Cu privire la „apostolicitatea Bisericii”, s-a precizat că aceasta „se manifestă într-un mod deosebit prin succesiunea episcopilor, care este un semn al continuității neîntrerupte a tradiției și vieții apostolice...”²⁰. Totuși, în cadrul succesiunii apostolice nu intră numai harul Duhului Sfânt transmis episcopilor, ci și întreg tezaurul de credință apostolică și patristică. Harul Sfintelor Taine și credința apostolică, strîns unite între ele, constituie conținutul bogat al succesiunii apostolice.

În problema „comuniunii și intercomuniunii” larg dezbătută, se știe că anglicanii folosesc, intercomuniunea ca instrument, mijloc sau cale de refacere a unității, în timp ce ortodocșii resping această concepție, afirmînd necesitatea unității de credință ca premisă a împărtășirii tuturor din același potir.

Declarația de la Dublin amintește punctele de credință asupra cărora s-a ajuns la convergențe și acorduri doctrinare și cele asupra cărora nu s-a ajuns încă. S-au amintit probleme neafiate încă pe agenda de lu-

¹⁷ Ibidem, p. 647.

¹⁸ *Anglican — Orthodox Dialogue, The Dublin Agreed Statement 1984*, London, 1984, p. 11.

¹⁹ Cf. Stanley S. Harakas, *The Local Church. An Eastern Orthodox Perspective*, în „The Ecumenic al Review”, Geneva, vol. XXIX (1977), nr. 2, pp. 141—153; pr. asist. dr. N. V. Dură, art. cit., pp. 416—417.

²⁰ *Anglican Orthodox Dialogue, The Dublin. (o.c.)*, pp. 13—14.

cru (ca spre exemplu aspectul de jertfă al Euharistiei și natura prefacerii Sfințelor Daruri).

La Dublin nu s-a ajuns la o înțelegere în privința autorității ultimelor trei sinoade ecumenice, anglicanii acceptând doar pe primele patru sinoade. Se observă, totuși, efortul considerabil făcut de partea anglicană, în privința cunoașterii și însușirii spiritualității ortodoxe, a gândirii patristice despre rugăciune, sfințenie, etc. Declarația de consens²¹ privind cele trei teme mari abordate până în prezent „Misterul Bisericii”, „Credința în Treime” „Rugăciunea și Sfințenia” și „Cultul și Tradiția” — deschide perspective promițătoare în continuarea dialogului.

S-a prevăzut ca în 1990, Comisia mixtă de dialog să aprobe versiunea finală a documentelor. Succesul dialogului ortodox-anglican va depinde în ultima instanță de felul cum se vor rezolva două probleme cheie din doctrina celor două Biserici : intercomuniunea sau comuniunea și problema preoției în general și cea a femeii în special.

2. Dialogul teologic ortodox-vechi catolic

De la apariția Bisericii Vechi-catolică, în 1871, ea și-a manifestat dorința de unire cu Biserica Ortodoxă²².

O nouă relație în istoria acestor relații a fost deschisă prin hotărârea celei de-a III-a Conferințe panortodoxe de la Rodos (din noiembrie 1964) de a se constitui o comisie de lucru interortodoxă pentru pregătirea acestui dialog. Ea s-a întrunit la Belgrad, concluziile ei, formulate într-o „Expunere”, fiind transmise spre studiu și aprobare Patriarhiei ecumenice și Bisericilor Ortodoxe autocefale. La rîndul lor, vechii catolici au pregătit și ei cu grijă începerea dialogului²³. În anul 1973, la Atena s-a constituit Comisia mixtă de dialog, care a hotărât începerea dialogului în mod oficial în 1975. Pînă în 1987, au avut loc șase Adunări generale ale Comisiei oficiale de dialog : la Chambésy în 1975 și 1977, la Bonn în 1979, la Moscova în 1981, la Chambésy în 1983 și la Amersfoort (Olanda) în 1985.

În primele patru Adunări, Comisia mixtă de dialog a adoptat texte comune privind următoarele 13 teme : Sfînta Treime, Revelația divină și transmiterea ei, canonul Sfîntei Scripturi, întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu, unirea ipostatică, Fecioara Maria Născătoare de Dumnezeu, ființa și însușirile Bisericii, unitatea Bisericii și Bisericile locale, hotarele Bisericii, autoritatea Bisericii și în Biserică, infailibilitatea Bisericii,

²¹ *Declaration de Consensus dogmatique entre Orthodoxes et Anglicans*, în „Episkepsis”, XV (1984), nr. 320, pp. 3—5.

²² Pr. prof. dr. Mircea Chialda, *Încercările de apropiere între Biserica Ortodoxă și Biserica vechilor catolici*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1966, pp. 319—356.

²³ Pr. conf. Ștefan Alexe, *Dialogul teologic dintre ortodocși și vechii-catolici. Stadiul actual al pregătirii și perspectivele acestui dialog*, în „Ortodoxia”, nr. 2/1975, pp. 261—269.

sinoadele Bisericii, necesitatea succesiunii apostolice și canonicitatea ierarhiei Bisericii Vechi-catolice²⁴.

Prima Adunare generală a aprobat primele cinci teme.

În cadrul celei de a doua întruniri a Comisiei au mai fost discutate și alte două probleme: capul Bisericii și intercomuniunea. Alte teme au fost dezbătute de o subcomisie mixtă de lucru, întrunită la mănăstirea Pendeli-Atena, în 1976 și 1978, când s-au alcătuit și câteva proiecte și texte comune. Delegații vechi-catolici au arătat că o comisie teologică a Bisericii lor a studiat din nou acele texte.

În urma dezbaterilor teologice din 1977, membrii Comisiei mixte au acceptat și semnat două texte cu privire la Născătoarea de Dumnezeu și ființa și însușirile Bisericii²⁵.

Primul text observă că „Biserica nu cunoaște noile dogme, despre imaculata concepție și despre înălțarea cu trupul la cer a Maicii Domnului. Totuși, ea sărbătorește intrarea Maicii Domnului în viața veșnică, cinstind public Adormirea ei. Biserica cinstește pe Născătoarea de Dumnezeu și ca rugătoare la Dumnezeu pentru oameni, dintr-o poziție superioară, din cauza locului ei excepțional în lucrarea mântuirii. Totuși (Biserica) deosebește „rugăciunea” Născătoarei de Dumnezeu de întru totul unica mijlocire a lui Hristos”. În cel de al doilea, se concepe ființa Bisericii ca exprimată în textul Crezului niceo-constantinopolitan: „Biserica este „una sfântă catolică (sobornicească) și apostolească”. Insușirile acestea exprimă însăși ființa Bisericii²⁶.

La cea de a treia Adunare a Comisiei mixte, din 1979, au fost aprobate alte două texte privind: unitatea Bisericii și Bisericile locale, precum și hotarele Bisericii²⁷. În cel dintâi se afirmă că „Biserica cea una a lui Hristos există în multe Biserici locale, a căror viață are în centru celebrarea Sfintei Euharistii. Intemeierea a numeroase Biserici locale n-au desființat nicidecum și nici nu desființează unitatea Bisericii, întrucât toate Bisericile locale păstrează credința dată de Domnul prin apostoli, curată și nealterată. Unitatea credinței constituie cel mai înalt principiu al Bisericii sobornicești...” În cele ce privește „hotarele Bisericii”, se afirmă realitatea dureroasă a diluării caracterului eclesial în unele confesiuni creștine, prin cuvintele: „Astăzi sînt Biserici creștine și confesiuni în care nu se învață punctele învățăturii creștine, nu numai cele neesențiale, dar și cele fundamentale... Dar aceasta nu a desființat Biserica cea una întemeiată de Hristos care există fără nici o întrerupere acolo unde sînt păstrate intact credința dreaptă, adevărul și constituția

²⁴ „Ortodoxia” nr. 1—2/1978, pp. 5—12; nr. 2/1979, pp. 371—376; nr. 3/1980, pp. 566—569; nr. 4/1981, p. 635—639.

²⁵ Întrunirea Comisiei teologice mixte pentru dialogul dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Vechi-Catolică, în „B.O.R.” nr. 9—12/1977, p. 896.

²⁶ Dialogul teologic ortodoxo-vechi-catolic. Noi texte comune ale Comisiei mixte ortodoxo-vechi-catolice (trad. pr. prof. Șt. Alexe), în „Ortodoxia”, nr. 2/1979, pp. 372—376.

²⁷ Pr. prof. dr. Ștefan C. Alexe, A treia întrunire a Comisiei teologice mixte pentru dialogul oficial dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Vechi-catolică, în „Ortodoxia” nr. 3/1980, p. 566.

Bisericii vechi nedespărțite, așa cum au găsit acestea expresia și formulare în definițiile și canoanele celor șapte sinoade ecumenice și ale sinoadelor locale, recunoscute și la părinții Bisericii" ²⁸.

La cea de a patra întrunire a Comisiei mixte, din 1981, au fost temeinic discutate și aprobate alte patru texte: autoritatea Bisericii și în Biserică, infailibilitatea Bisericii; sinoadele Bisericii și necesitatea succesiunii apostolice. S-a precizat clar izvorul și temelia autorității Bisericii: puterea și autoritatea capului ei, Mântuitorul Iisus Hristos. „Această putere și autoritate... le-a exercitat Hristos în timpul vieții Sale pămîntești, iar după Înviere le-a transmis apostolilor și prin aceștia episcopilor și Bisericii întregi (Matei 28, 11—20; Ioan 20, 21). Strîns legată de autoritatea Bisericii, este infailibilitatea ei, Biserica este infailibilă pentru că „ia parte la adevărul, la fidelitatea și la infailibilitatea lui Dumnezeu și întrucît îl are pe Iisus Hristos — Cap al ei și pe Sfîntul Duh care o călăuzește în tot adevărul”. Biserica își manifestă strălucit infailibilitatea prin sinodul ecumenic, ca „cel mai înalt organ al Bisericii pentru predicarea infailibilă a credinței sale...” Cu privire la „necesitatea succesiunii apostolice” textul precizează sensul ei, atît ca „transmitere a harului preoției prin hirotonia canonică, cît și apostolicitatea într-un sens mai larg, sau continuarea evidentă și păstrarea nefalsificată a învățăturii transmise de apostoli și a credinței, precum și succesiunea neîntreruptă de la apostoli a episcopilor” ²⁹.

În 1983, subcomisia mixtă de dialog s-a reunit din nou la Pendeli, pregătind alte trei texte intitulate: „Capul Bisericii”, „Opera mîntuitoare a lui Hristos” și „Lucrarea Sfîntului Duh în Biserică și însușirea mîntuirii” ³⁰, care au fost adoptate la cea de a cincea Adunare generală a Comisiei, reflectînd un nou pas înainte pe calea apropierii celor două Biserici ³¹.

După sesiunile subcomisiei de la Kavala și Thasos, cea de șasea Adunare generală a Comisiei mixte, din 1985, a studiat și adoptat ultimele patru texte, privind Tainele Bisericii, Botezul, Mirungerea și Sf. Euharistie ³². Întrunirea aceasta a fost însă oarecum umbrîtă de știrea venită în preajma începerii lucrărilor, în sensul că Biserica Veche-catolică din R.F.G., ar fi acceptat intercomuniunea cu Biserica Evanghelică din acea țară. Or, tocmai de atitudinea vechilor catolici în problema in-

²⁸ Idem, *Dialogul teologic oficial ortodoxo-vechi-catolic. Texte adoptate de Comisia teologică mixtă ortodoxo-vechi-catolică la întrunirea de la Bonn* (traducere) în „Ortodoxia”, nr. 3/1980, pp. 567—569.

²⁹ Idem, *Dialogul teologic oficial ortodoxo-vechi-catolic. Texte adoptate de Comisia teologică mixtă ortodoxo-vechi-catolică la cea de-a IV-a Adunare generală*, în „Ortodoxia”, 4/1981, pp. 635—638.

³⁰ Reuniunea de lucru a subcomisiei mixte pentru dialogul ortodoxo-vechi-catolic, în „Episkepsis”, 1981, nr. 291, pp. 8—10.

³¹ V-e *Assemblée plénière de la Commission Théologique mixte orthodoxe vieille-catholique*, în „Episkepsis”, 1983, nr. 302, p. 2; „Ortodoxia”, nr. 2/1984, pp. 297—302.

³² A șasea Adunare generală a Comisiei teologice mixte pentru dialogul ortodoxo-vechi-catolic, nr. 2/1986, pp. 65—75.

tercomuniunii cu alte Biserici creștine depinde succesul sau eșecul acestui dialog.

Cea de a șaptea Adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic ortodox-vechi catolic a constituit ultima etapă a dialogului teologic dintre cele două Biserici, care, de fapt, a și încheiat activitatea Comisiei mixte de dialog. Sesiunea a avut loc la Kavala (Grecia) între 12—19 octombrie 1987, fiind prezenți teologi din aproape toate Bisericile Ortodoxe locale, iar Bisericile Vechi-catolice au fost reprezentate de delegați sosiți din Olanda, R.F.G., Elveția, Austria, Polonia, S.U.A., și Canada.

În cadrul sesiunii au fost analizate multe documente, între care „Declarația celei de a 48-a sesiuni a episcopatului vechi-catolic din Germania”. Un alt document analizat a fost un „Consens” al Conferinței internaționale a teologilor vechi-catolici (Leusen-Belgia 1—11 septembrie 1987), intitulat „Cu privire la problema dimensiunii celebrării Euharistiei”.

Au fost alcătuite și semnate în comun texte privind: Taina Mărturisirii, „Taina Preoției”, „Taina Nunții”, „Taina Maslului”, „Învățătura despre sfârșitul lumii” și „Comuniunea bisericească — premize și consecințe”³³.

Înainte de a putea trage o concluzie generală asupra dialogului și a consecințelor practice ce vor decurge din el pentru ambele Biserici, remarcăm că ambele părți au depus eforturi lăudabile spre a ajunge la acorduri depline în aceste importante puncte de credință, ca premize ale unei viitoare unități eclesiale văzute.

³³ „A VII-a Adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic ortodoxo-vechi-catolic, în „Mitropolia Banatului”, nr. 6/1987, p. 100.

PROBLEMA AUTORITĂȚII ÎN BISERICA ÎN CONTEXTUL DIALOGULUI ORTODOX-ROMANO-CATOLIC

de: diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

Dialogul teologic oficial dintre ortodocși și romano-catolici, început în contemporaneitatea noastră, oferă mari speranțe în refacerea unității Bisericii, așa precum fusese ea în primul mileniu creștin. Ori, caracteristica acestuia a fost unitatea sub autoritatea sinoadelor ecumenice, iar cei care nu au recunoscut hotărârile lor s-au așezat în afara Bisericii (erezii, schisme), disociindu-se treptat. După Schisma din 1054, cel de al doilea seism s-a produs în secolul XVI, prin apariția Bisericilor Reformei în lumea apuseană, ceea ce a deschis porțile altor „innoiri” care au fărâmițat și mai mult unitatea Bisericii, exprimată într-o serie de neo-confesiuni și denominațiuni, mereu mai străine învățăturii creștine autentice. De aceea, pe bună dreptate, numeroși creștini ai zilelor noastre se întreabă dacă această situație scandaloașă a divizării mai poate continua, fără a pune în primejdie însăși credibilitatea mesajului creștin în lume.

În climatul epocii noastre, deschisă mai mult ca oricând apropierii dintre oameni pe toate planurile, grație Mișcării ecumenice s-a inaugurat și dialogul teologic între diferite Biserici, printre care și cel dintre Biserica Ortodoxă și Romano-Catolică, ce ocupă un loc de cea mai mare importanță în refacerea unității creștine. Cele două Biserici au delegat ierarhi și teologi de seamă, care să ducă, în respectul adevărului și în dragoste, acest dialog pentru refacerea unității Bisericii lui Hristos, atât de dorită pretutindeni, prin restituirea la optica și autoritatea sinoadelor ecumenice¹, cărora li s-au supus toți episcopii, inclusiv cel de la Roma². Dialogul se desfășoară încet, cu pași notabili, dar pe măsură ce se înaintează se va ajunge și la abordarea unei probleme capitale: autoritatea în Biserică, asupra căreia diferența de concepție este foarte mare.

¹ Teodor M. Popescu, *Ce reprezintă azi Biserica Ortodoxă?*, București, 1941, p. 23.

² Pr. prof. dr. Ion Bria, *Dicționar de Teologie ortodoxă*, București, 1981, p. 309.

1. Despre felul în care s-a rezolvat această problemă în Biserica creștină a primelor veacuri stă mărturie istoria bisericească și de aceea este necesară o succintă privire retrospectivă.

Cel dintâi act de autoritate în Biserică l-a dat Sinodul apostolic de la Ierusalim, din anul 49, în disputa privind obligativitatea sau neobligativitatea Legii mozaice, ca etapă premergătoare primirii creștinismului de către păgîni. Sfinții apostoli în sfat, au hotărît să nu se impună creștinilor proveniți dintre păgîni „nici o greutate în plus”, trebuind doar să se ferească „de cele jertfite idolilor, de sînge de animale sugrumate și de desfriu” (Faptele Apostolilor 15, 28—29).

Atunci cînd Biserica a trebuit să ia atitudine împotriva ereziilor cu caracter local, autoritatea care a hotărît și le-a respins a fost sinodul episcopilor din provincia respectivă, iar dacă ereziile căpătau o anume întindere, restabilirea adevărului s-a făcut prin *sinodul ecumenic*, suprema autoritate, hotărîrile acestuia devenind obligatorii și normative pentru întreaga Biserică.

Din motive de ordin administrativ, episcopii aflați în centrele mari din provinciile Imperiului roman, au primit un fel de înțietate între ceilalți episcopi, bucurîndu-se și de anume privilegii jurisdicționale. Așa bunăoară, canonul 6 al Sinodului I ecumenic (din 325) accentua ca episcopul Alexandriei să-și păstreze drepturile în provincia sa, la fel ca și ceilalți episcopi în circumscripțiile bisericești: „Să se țină *obiceiurile vechi*, cel din Egipt și Libia și din Pentapole, ca episcopul din Alexandria să aibă stăpînire peste toate acestea; deoarece aceasta s-a obișnuit și pentru episcopul din Roma. Asemenea încă și în Antiohia și în celelalte eparhii să se păstreze prerogativele pe seama Bisericii...”³. Canonul confirma „obiceiuri vechi” și nu introducea practici noi, străine duhului Bisericii.

Mai tîrziu, la Sinodul IV ecumenic, s-au făcut precizări detaliate cu privire la așa-numita „pentarhie”, la care s-a făcut aluzie și la Sinodul I ecumenic. Despre un primat jurisdicțional al episcopului Romei asupra tuturor celorlalți episcopi, în afara celor din prefectura Italiei, veacurile primare ale creștinismului nu au știut nimic. Acesta este mesajul canonului 6 al Sinodului I ecumenic, reluat și în alte formulări, episcopul Romei fiind considerat unul dintre mitropolii mai mari ai Bisericii.

Canonul 3 al Sinodului II ecumenic (381) acorda episcopului Constantinopolului „să aibă precăderea onorurilor după episcopul Romei, pentru că aceea (cetatea, n.n.), este Roma nouă”. Episcopul Constantinopolului avea jurisdicție în cuprinsul circumscripției sale la fel ca și ceilalți mitropolii, iar precăderea de onoare o avea după episcopul Romei. Canonul nu exprimă prerogativele bisericești ale scaunului Constantinopolului și nici o înțietate apostolică sau ceva similar, ci numai importanța administrativ-teritorială a cetății ca fiind „Roma nouă”. În

³ Dr. Nicodim Milaș, *Canioanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, partea II, trad. de Uroș Kovincici și dr. Nicolae Popovici, Arad, 1931, p. 43.

funcție de aceasta, se dădea întâietate Constantinopolului, comparativ cu celelalte scaune apostolice mai vechi, cum erau de pildă scaunele Ierusalimului, Alexandriei și Antiohiei. La fel se recunoștea, ca ceva existent, și întâietatea onorifică a episcopului Romei, deoarece scaunul său se afla în vechea capitală a imperiului. Cu alte cuvinte, canonul lua ca temei împărțirea administrativ-politică a Imperiului roman ⁴.

Recunoscând „în toate privințele hotărârile sfinților părinți”, Sinodul IV ecumenic (451), prin canonul 28, reconfirmă prerogativele acordate episcopului de Constantinopol. Se elogiază hotărârea adoptată de părinții Sinodului II ecumenic care au conferit prerogative identice și „preasfințitului scaun al Romei noi, cu drept cuvânt judecînd că cetatea, care este demnă de împărat și de senat și care se bucură de prerogativele identice vechii Rome împărătești, să se înalțe acum și în lucrurile bisericești și să fie a doua după aceea...” ⁵. Așadar, se urmează norma stabilită în Biserică, după care, pe lângă însemnătatea originii unei Biserici, la împărțirea teritoriilor bisericești totdeauna trebuie să se țină seama de împărțirea administrativ-politică. Norma aceasta a fost consfințită prin practica Bisericii din veacul apostolic, apoi a fost consfințită prin învățătura tuturor dascălilor Bisericii și a primit importanță juridică prin dispozițiile sinoadelor ecumenice. Prin recunoașterea scaunului Constantinopolului, imediat după cel al Romei, se pune capăt unor interpretări greșite, întărindu-se considerabil autoritatea acestui centru bisericesc aflat în noua capitală a imperiului.

Problema ordinii scaunelor din pentarhie se pune și la Sinodul II trulan (692), care în canonul 36, „repetînd cele legiferate” de părinții sinoadelor anterioare, așează din nou scaunul Constantinopolului pe locul al doilea, după scaunul Romei, hotărînd „să beneficieze de prerogative identice cu tronul Romei vechi și să se înalțe ca acela în problemele bisericești”, iar celelalte scaune să se numere în ordinea: „Scaunul marii cetăți Alexandria, apoi cel al Antiohiei și după acesta cel al cetății Ierusalimului”. Prin acest canon se stabilea definitiv ordinea onorifică între cele dintîi scaune ale Bisericii creștine.

În cadrul pentarhiei, episcopul Romei se afla în fruntea ei, dar nu în sensul unui primat asupra Bisericii universale, ci ca „primus inter pares”. De altfel, fiecare patriarh a avut o jurisdicție limitată și o responsabilitate locală și n-a îndeplinit o funcție cu caracter ecumenic, iar în cazul sinoadelor ecumenice numai ca membru al colegiului episcopal universal ⁶. În sensul acestui canon, papa este episcop al Romei și nu al unei alte cetăți, avînd propria lui jurisdicție, regională, limitată și nu ca „episcop al Bisericii universale”, așa cum bunăoară papa Paul VI semna actele Conciliului Vatican II ⁷. Chiar dacă uneori papii interveneau în probleme pastorale ale Orientului, ei n-au exercitat niciodată un drept

⁴ Ibidem, p. 100.

⁵ Ibidem, p. 258.

⁶ Cf. I. Bria, o.c., p. 296.

⁷ Ibidem, p. 306.

de jurisdicție asupra diecezelor răsăritene care au refuzat orice imixtiune în treburile lor interne. Spre exemplu, în scrisoarea sa din 14 martie 458, papa Leon I cel Mare, se plîngea patriarhului Anatolie al Constantinopolului că unii care depind de scaunul său îi ajută pe eretici, propunându-i omologului său să-i excludă din Biserică. Papa Leon I îi mai scria patriarhului Anatolie: „Prin aceasta, în nici un caz nu am voit să jignesc demnitatea ta, ci am avut grijă de reputația ta, care-mi este tot alăt de plăcută ca și a mea”. Prin urmare, elementele care au stat la baza pentarhiei sînt numai pe drept bisericesc, dar în interiorul ei, fiecare episcop, păstrînd unitatea cu ceilalți, avea o independență deplină în exercitarea atribuțiilor sale.

9. 20 Instituția sinodală, existentă în Biserică dintotdeauna, indică prin ea însăși realitatea și necesitatea unei autorități colective, superioare oricărei autorități individuale. Dacă episcopul Romei ar fi fost investit cu puteri discreționare, însuși faptul respectiv ar fi făcut de prisos orice fel de sinod, inclusiv cel ecumenic. Ori, istoria Bisericii stă mărturie că în primul mileniu creștin lucrurile au stat altfel.

De aceea dacă se poate vorbi despre un primat în Biserica creștină, acesta a fost numai cel al sinoadelor și „mai ales al celor ecumenice” — așa cum amintea însuși papa Pius IX în „Enciclica către Orientali”⁸. Vechii papi, ca Grigorie cel Mare (secolul VI) recunoșteau autoritatea sinoadelor ecumenice. Acesta definise cele patru sinoade ecumenice, ținute pînă atunci, ca „patru Evanghelii și piatră în patru colțuri, pe care s-a zidit Biserica universală”⁹.

2. În Apus, concepția asupra autorității în Biserică a evoluat treptat spre supremație, prin tendința de extindere a autorității papale asupra întregii Biserici. Ideea a primit contur în secolul IX, prin papii Nicolae I (858—867) și Adrian II (867—872). După opinia celui dintîi, drepturile și prerogativele „scaunului apostolic” își aveau obîrșia în hotărîrea Mintuitorului și nu a unor sinoade (?!). Papa trebuia să fie unicul legiuitor al Bisericii; el poate decide și hotărî în toate problemele Bisericii, ca un judecător suprem, putînd chema spre justificare nu numai pe clericii diferitelor dieceze, ci și pe episcopi, mitropoliți, ba chiar pe patriarhi. Cu alte cuvinte, papa trebuia să aibă dreptul de a judeca pe oricine și nu putea fi judecat de nimeni. Urmașul lui Nicolae I a adîncit acest punct de vedere, uzînd și de așa-zise „documente istorice”, a căror lipsă de autenticitate este astăzi clară și îndeobște cunoscută¹⁰, așa încît nu insistăm asupra lor.

După Schisma cea mare din 1054 — intervenită în aceleași condiții — structurile evului mediu occidental au contribuit în cea mai mare măsură la adîncirea și extinderea autorității papale în toate domeniile

⁸ *Enciclica patriarhilor ortodocși de la 1848*, studiu introductiv, text și traducere de Teodor M. Popescu, București, 1935, p. 62.

⁹ *Epistola Ad Ioannem episcopum Constantinopolitanum et caeteros patriarchas*, în Migne, P.L., 77 col. 478.

¹⁰ *Istoria bisericească universală*, I București, 1956, pp. 341—343.

vietii publice, ca „suveran al suveranilor”. Mai târziu, după izbucnirea Reformei și mai ales după înăugurarea epocii moderne, văzându-se obligat să renunțe la prerogativele sale politice, episcopul Romei și-a absolutizat autoritatea pe plan spiritual, în mediul Bisericii Romano-Catolice: în 1870, Conciliul I Vatican proclama, cu numeroase opoziții, dogma infailibilității papale. Faptul a complicat și mai mult relațiile cu Biserica Ortodoxă, care nu poate recunoaște o instanță infailibilă neconciliară, sau un criteriu legal exterior de a defini adevărul credinței, deoarece autoritatea care interpretează tradiția în mod autentic are un caracter conciliar. Infailibilitatea contravine tradiției autentice patristice, care recunoaște colegialitatea episcopilor (sau autoritatea conciliară) în exercitarea slujirii învățătoare și conștiința Bisericii (consensus Ecclesiae) în receptarea deciziilor sinodale¹¹.

3. În contemporaneitatea noastră, „ideea ecumenică”¹² se pare că determină și o schimbare de mentalitate și atitudine privind conceptul de autoritate bisericească, în sinul teologilor romano-catolici, paralel deschiderii spre dialog, resimțită în mediul mai tuturor confesiunilor. Și este cu atât mai firesc ca cele două mari Biserici cu origine apostolică, atât de apropiate în credință, să înceapă dialogul pentru refacerea unității în dragoste și adevăr, „ca toți să fie una” (Ioan 17, 21), după porunca Întemeietorului și Capul unic al Bisericii, Iisus Hristos. Fiecare din aceste două Biserici poartă în suflet nostalgia unității Bisericii din primul mileniu creștin al sinoadelor ecumenice. Ambele Biserici au înțeles că vechile cauze ale discordiei au încetat, iar diferențele doctrinare și disciplinare pot fi depășite și rezolvate prin dialog frățesc, în dragoste și adevăr, pentru ca în final comunicarea din același potir să fie semnul aşteptatei unități depline.

Există indicii că în mentalitatea apuseană a început să se schimbe modul de a pune problema reunificării Bisericii, care cu numai un deceniu în urmă era gândită încă drept o reîntoarcere în „staulul Bisericii romane”¹³. Unii teologi romano-catolici subliniază, bunăoară, că dintru început structura Bisericii a fost *policentrică*¹⁴, ori Biserica Ortodoxă a afirmat și a recunoscut întotdeauna această structură, în ființa pentarhiei din antichitatea creștină, dând întâietate în cinstire episcopului Romei.

De aceea, dialogul teologic la nivel general ortodox-romano-catolic nu se poate realiza decât pe picior de egalitate, nu de la o Biserică „mamă” la alte „fiică”, sau în oricare alți termeni ce reflectă o stare de inegalitate. În 30 noiembrie 1973, S. Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios I a exprimat foarte clar acest punct de vedere, în fața delegației oficiale a Bisericii Romano-Catolice sosită la Constantinopol, din care rezultă

¹¹ Cf. I. Bria, o.c., pp. 54, 219.

¹² Antonie, Mitropolitul Ardealului, *Dialogul teologic dintre ortodocși și romano-catolici și perspectivele lui (I)*, în „Telegraful Român” nr. 3—4/1986, p. 2.

¹³ Dr. Antonie Plămădeală, *Ca toți să fie una*, București, 1979, p. 67.

¹⁴ Ibidem, p. 244.

că prin „Bisericele noastre”, ortodocșii înțeleg „Bisericele locale, fiecare cu jurisdicția ei respectabilă, fiecare fiind... una, sfântă, sobornicească și apostolească”. Delegații romano-catolici erau primiți la Constantinopol ca reprezentanți „ai episcopului Romei și patriarh din Apus”, iar Biserica Romei nu este decît o „Biserică locală, ca toate celelalte, și nu „Biserica” prin excelență, „unica”. Accentuînd că suprema autoritate în Biserică este sinodul ecumenic, S. Sa a precizat: „Ne simțim datori să repetăm și să accentuăm că, în creștinism, nici un episcop nu a dobîndit un privilegiu divin sau omenesc, de universalitate, asupra Bisericii una, sfântă, sobornicească și apostolească a lui Hristos, ci că noi toți, fie la Roma, fie în orașul nostru, fie în orice alt oraș, din orice așezare bisericească, ierarhică și politică, sintem numai și numai împreună-episcopi, sub singurul Arhiereu suprem, care este Capul Bisericii, Domnul nostru Iisus Hristos, totdeauna în ordinea ierarhică primită pe cale bisericească dintru început”¹⁵.

4. Dialogul teologic ortodox-romano-catolic, cu etapele sale de pînă acum, cu dificultățile sale, își dovedește totuși importanța și rostul continuării. S-au găsit și formule acceptate de ambele părți, rezultate din confruntări de opinii temeluite pe adevăr și dragoste. Iar în problema de care ne ocupăm este de remarcă că în documentul adoptat la München (1982) se fac prețioase clarificări cu privire la Biserica locală, episcop și catolicitate, „o reafirmare a sinodalității, în spiritul ei cel mai tradițional din Biserica nedespărțită”¹⁶, acest document constituind o bază solidă cînd se vor aborda temele mai dificile, privitoare — de pildă — la episcopul Romei și la prerogativele sale, ca și la Bisericele locale, în care găsirea unui limbaj teologic comun va fi mai greu, dar nu imposibil. Desigur, divergențele care nu și-au găsit soluții nu pot fi trecute sub tăcere, deoarece n-ar putea trece, în final, „prin cenzura sinoadelor celor două Biserici, ca primă autoritate de receptare, sau cînd va fi să treacă pragul receptării de către Biserică, de poporul lui Dumnezeu, care este ultima autoritate”¹⁷.

Deși nu figurează încă pe agenda de lucru, problema autorității în Biserică devine pe zi ce trece mereu mai actuală, în funcție de avansarea dialogului. Din nefericire, au apărut și unele decepții, datorită unor atitudini ce pot fi considerate ca o nouă imixtiune de autoritate a episcopului Romei în problemele interne ale Bisericii Ortodoxe (ca spre exemplu situația Bisericii macedonene, stimularea prozelitismului uniatic în Orientul apropiat), ascuțind sensibilitatea și vigilența ortodoxă în această problemă și stîrnind reacția unor delegați. De rezolvarea lor depinde în mare măsură și continuarea dialogului.

În problema autorității în Biserică, este de mare importanță formularea normei — în cadrul Comisiei mixte de dialog — care stabilește

¹⁵ Cf. dr. Antonie Plămădeală, *Patriarhia ecumenică și dialogul cu romano-catolicii*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1974, pp. 156—158.

¹⁶ „Telegraful Român”, nr. 3—4/1986.

¹⁷ „Telegraful Român”, nr. 7—8/1986.

identitatea în credință, în credința adevărată, arătându-se că aceasta este „Sfinta Scriptură, tradiția vie și deciziile sinoadelor anterioare”, sinoadele ecumenice fiind acelea care garantează „în chip autentic și infailibil credința cea adevărată”. S-a mai precizat că „dacă o formulare a credinței contrazice unul sau altul din criteriile de mai sus, aceasta devine o piedică în calea comuniunii”¹⁸.

Sint cele două Biserici destul de pregătite și de hotărâte să găsească soluția și limbajul comun pentru această problemă capitală a autorității în Biserică? Este o întrebare al cărui răspuns îl va da viitorul. Oricum, dialogul început între cele două Biserici apostolice trebuie continuat cu și mai mare rivnă și responsabilitate, pentru credibilitatea mesajului divin în lume. Există reale șanse de reușită, dacă fiecare parte este gata să recunoască același adevăr, în dragoste și smerenie, grație lucrării Duhului Sfânt, prin care creștinii vor retrăi într-o zi bucuria de a fi cu toții „una întru Hristos”.

¹⁸ „Telegraful Român”, nr. 25—26 și 27—28/1987.

INFLUENȚA OPEREI SFÎNTULUI SIMEON NOUL TEOLOG ASUPRA VIEȚII MONASTICE ROMÂNEȘTI

de: ierom. DANIIL STOENESCU

După aproape 100 de ani de existență istorică, Biserica și în general spiritualitatea creștină a fost încununată de Providența divină, prin apariția și activitatea deosebită a celui de al treilea sfânt părinte din triada celor cu supranumele de „teolog”. Sfântul Simeon Noul Teolog (949—1022), care deși departe în timp, urmează îndeaproape în trăire și în profunzime, Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul și Sfântului Grigorie de Nazianz, Teologul.

„Viața Sfântului Simeon Noul Teolog”¹ — scriere alcătuită de ucenicul său, cuviosul Nichita Stethatos (+1092), între anii 1052—1054 — ne oferă bogate amănunte în legătură cu biografia sa, asupra căruia nu insistăm, fiind bine cunoscută. Opera sa, de rară profunzime duhovnicească și originalitate, tipărită în nouă volume², cuprinde: 34 Cateheze către monahi, trei Cuvântări teologice și 15 morale, 225 Capete duhovnicești, 58 „Imnuri ale dragostei divine”, Metoda sfintei rugăciuni și atenției, două rugăciuni de mulțumire și Rugăciunea a 7-a din Canonul Sfintei Împărtășanii³.

I. Opera Sfântului Simeon Noul Teolog în mediul ortodox.

Scrierile sale constituie piatra de temelie a isihasmului ortodox, iradiind cu putere și lumină dumnezeiască în întreg mediul bisericesc

¹ Nicetos Stethatos, *Vie de Siméon le Nouven Théologien* (949—1022) text grec-francez în „Orientalia Christiana”, vol. XII, nr. 45, Roma 1928, 254 pp., „Viețile Sfinților” pe luna octombrie (ziua 31) vol. XI, București, 1902, pp. 849—932; *Filocalia*, trad. pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, București, 1977, pp. 7—16; „Glasul monahilor” XV, nr. 564, din 13 octombrie 1937, f. 4.

² În „Sources Chrétiennes”, Paris, 1963—1973. Traduceri românești de pr. prof. dr. D. Stăniloae în „Filocalia”, vol. VI—VIII, București, 1977—1979.

³ Ceaslov, București, 1970, pp. 567—569.

răsăritean, cu precădere în cel monastic, pe care l-a influențat și l-a înviorat permanent, ca un punct de referință. Unii cercetători constată că pe Sf. Munte Atos nu există autor mai citit ca el iar monahii îl copiază tot așa de mult ca și în trecut. Scrierile lui se bucură de prețuirea Sfintului Grigorie Sinaitul care recomandă monahului: „Citește mai ales scrierile despre liniște și singurătate ale lui Scărarul, ale Sfintului Isaac, ale Sfintului Maxim, ale Noului Teolog”⁴. Sf. Grigorie Palama și Sf. Simeon al Tesalonicului (+1429) citează și utilizează pe Sf. Simeon. La începutul secolului XVII, apusenii descoperă opera Sfintului Simeon Noul Teolog aflată în numeroase familii de manuscrise grecești. I. Pontanus traduce și publică în limba latină, sub titlul „*Symeonis Iunioris opuscula*”, la Ingolstadt în 1603, un mare număr din Cuvintele (și Imnurile) Sfintului Simeon, reeditate în Migne P.G. vol. CXX, Mitropolitul Meletie al Atenei, în *Istoria bisericească*, Viena 1789 (trad. rom. de Veniamin Costache, la Iași, 1844), îi acordă un capitol întreg⁵.

Secolul XVIII este însă cel mai însemnat pentru perenitatea Sfintului Simeon Noul Teolog: a luat naștere mișcarea de reînviere a isihasmului, prin apariția marii colecții a *Filocaliei* — grație Cuvioșilor Nicodim Aghioritul de la Atos (1748—1809) și Paisie Velicicovski de la Neamț (1722—1749) — care a inclus și o parte din scrierile Sfintului Simeon Noul Teolog. În 1782, Nicodim Aghioritul publică la Veneția, împreună cu Macarie de Corint, prima ediție din *Filocalia* greacă, cu sprijinul financiar al fostului domnitor Ioan Mavrocordat, în două volume mari cuprinzând 36 bucăți filocalice de la Sf. Antonie cel Mare la Sf. Grigorie Palama⁶. Tot Nicodim Aghioritul prefațează ediția „Cuvintelor” Sfintului Simeon Noul Teolog, în neogreacă, îngrijită de monahul Dionisie Zagorianul de la Atos, tipărită tot la Veneția în 1790 (ediția a II-a Syros 1886). Scrierile Sfintului Simeon sînt precedate de cîteva „mărturii” despre el, culese de Cuviosul Nicodim Aghioritul, din operele Sfintului Grigorie Sinaitul, Filotei Kokinos și Meletie al Atenei⁷. Nicodim Aghioritul alcătuiește și „*slujba*” în cinstea Sfintului Simeon Noul Teolog (tipărită în 1877), mutîndu-i ziua de prăznuire de la 12 martie la 31 octombrie și adăugîndu-i o frumoasă cîntare de laudă: „Bucură-te cel de după primul, Ioan și după al doilea, Grigorie, ai răsărit ca al treilea Teolog care te odihnești la pieptul Mîntuitorului”. Cuviosul Nicodim alcătuiește și un rezumat al *Vieții* Sfintului Simeon Noul Teolog, după Nichita Stethatos. Eforturile lui s-au dovedit fructuoase, pentru că în 1843, Sf. Simeon este cuprins în *Mineele* grecești (luna octombrie 31), deși în mediile monahale el era cîstit ca sfînt la scurtă vreme după moartea sa.

⁴ *Filocalia*, vol. VI, p. 7.

⁵ Dan Zamfirescu, *Probleme teologice și haglografice legate de supranumele Sfîntului Simeon Noul Teolog*, în „*Ortodoxia*” nr. 3/1959, p. 418.

⁶ Pr. dr. Gh. I. Drăgulin, *Filocalia de la Sfîntul Vasile cel Mare pînă în zilele noastre*, în „*Studii Teologice*” nr. 1—2/1980, p. 72.

⁷ F. Gheorghe, *Cuviosul Nicodim Aghioritul*, în „*Mitropolia Olteniei*” nr. 10—12/1956, p. 630, Dan Zamfirescu, *art. cit.*, p. 420.

Sf. Simeon Noul Teolog a fost unul din cei mai iubiți autori și în celelalte medii ortodoxe. Scrierile sale au fost traduse mai întâi în slavonă, în cercul isihaiștilor aflați sub conducerea Cuviosului Teodosie, ucenicul Sfântului Grigorie Sinaitul⁸. Asemenea traduceri se efectuează și pe pământ românesc în secolul XVIII, când Cuviosul Paisie Velickovski de la Neamț, traduce Filocalia greacă în slavonă. Treptat lucrările sale au fost traduse în aproape toate limbile popoarelor ortodoxe.

II. Opera Sfântului Simeon Noul Teolog în mediul monastic românesc.

Se cunoaște îndeobște faptul că printre ucenicii Sfântului Grigorie Sinaitul se aflau și români⁹, iar actul sinodal emis de Patriarhia ecumenică din Constantinopol cu prilejul înscăunării lui Iachint de Vicina ca mitropolit al Ungrovlahiei în 1359, amintește și de monahii care urmau să dea ascultare noului înfiștător. Venind de la Atos pe pământ românesc Sf. Nicodim de la Tismana aduce în Țara Românească, la Vođița și Tismana și în Transilvania la Prislop lângă Hateg, duhul scrierilor isihaste ale Sfântului Simion Noul Teolog și a celor doi sfinți Grigorie: Sinaitul și Palama, care premerge și deschide calea manuscriselor filocalice grecești, slave și române. Poate că o primă cunoștință a monahilor români cu Sf. Simeon Noul Teolog, este Rugăciunea a VII-a din Canonul de pregătire pentru Sfânta Împărtășanie: „Din buze spurcate, din inimă pîngărită, din limbă necurată, din suflet spurcat, primește-mi rugăciunea, Hristoase al meu...”

În 1802, rezumatul vieții Sfântului Simeon, alcătuit de Nicodim Aghioritul după Nichita Stethatos, a fost tradus în românește la mănăstirea Neamț și publicat prima dată în 1809 în *Viețile Sfinților* vol. II (octombrie 31), pp. 258—284, reluat în ediția din 1835 a mitropolitului Grigorie II al Ungrovlahiei și pentru a treia oară în ediția lui Nifon Ploieșteanul vol. XI, București, 1902, pp. 849—932. În anul 1847 Sf. Simeon Noul Teolog apare pentru prima oară și în *Mineitul românesc*. Edițiile mai vechi: Buzău 1698, Rimnic 1779 și Buda 1804, nu îl menționează.

a) *Manuscrisele slave cu opera Sfântului Simeon Noul Teolog în mănăstiri românești.* Pînă în secolul XVIII, cînd apar primele traduceri românești, scrierile sale au circulat la noi în traduceri slave, paralel cu manuscrisele grecești. Biblioteca Academiei R. S. R., păstrează 23 manuscrise slave cu opera Sfântului Simeon, la care se adaugă 6 manuscrise slave păstrate la Biblioteca patriarhală din București și 8 manuscrise slave păstrate în biblioteca mănăstirii Neamț. Dintre ele, patru aparțin secolului XV, două sînt din secolul XVI, unul singur din seco-

⁸ Dan Zamfirescu, *Manuscrise slave cu traduceri din Sfântul Simeon Noul Teolog*, în „Ortodoxia”, nr. 4/1951, p. 546.

⁹ Tit Simedrea, *Monahismul în Țara Românească înainte de 1370*, în „B.O.R.” nr. 7—8/1972, p. 675.

lul XVII, iar celelalte din secolele XVIII—XIX. După locul scrierii, patru sînt copiate în Țara Românească, unul (397) la Poiana Mărului, două provin din Ucraina, iar celelalte 16 sînt din Moldova, probabil de la Neamț.

În Biblioteca Patriarhiei Române se află un singur manuscris slav (nr. 1) din secolul XVIII, copiat în 1773 de ieromonahul Gherontie la mănăstirea Snagov. Are 89 file și cuprinde o mare patre din *Cuvintele Sfîntului Simeon Noul Teolog*. Tot Biblioteca Patriarhiei Române, păstrează manuscrisul grec (nr. 1) care cuprinde o culegere aproape completă a operelor Sfîntului Simeon.

După opinia unui cercetător, manuscrisele slave din Biblioteca Academiei Române (nr. 338 și 578 de redacție slavo-răsăriteană), sînt textele care au stat la baza celor mai vechi traduceri românești. Alte patru manuscrise sînt traduceri în slavonă ale Cuviosului Paisie Velickovski, iar două sînt copiate de Mitrofan Schimonahul în 1784, după traducerea Cuviosului Paisie din limba greacă, efectuată în 1781¹⁰.

A doua traducere a fost făcută de Cuviosul Paisie în 1782, traducînd în slavonă cele 159 *Cuvinte duhovnicești ale Sfîntului Simeon* din Filocalia greacă de la Venetia, ce se vor tipări ulterior în Dobrotoliublie, la Petersburg în 1794.

b) *Locul operei Sfîntului Simeon Noul Teolog în cadrul paisianismului*. Întors de la Sf. Munte Atos și ajungînd la mănăstirea Dragomirna, Cuviosul Paisie Velickovski recomanda monahilor spre lectură scrierile privitoare la rugăciunea minții, inclusiv pe cele ale Sfîntului Simeon. El însuși mărturisește că a tradus din greacă, în slavă și română, „*Cuvîntul despre luare amînte și rugăciune*” a Sfîntului Simeon și *Cuvîntări ale lui Simeon Noul Teolog*¹¹.

În așezămîntul său se prevede obligația monahilor de a citi scrierile sfinților părinți, între care și opera Sfîntului Simeon Noul Teolog. Deci opera Sfîntului Simeon Noul Teolog a găsit în mediul românesc un teren prielnic pentru a rodi, influențînd în primul rînd curentul monastic paisian. Aceasta se explică prin faptul că monahismul românesc a stat în neînteruptă legătură spirituală cu centrele Orientului creștin, îndeosebi cu Sf. Munte Atos.

III. Manuscrisele românești cu opera Sfîntului Simeon Noul Teolog.

Manuscrisele românești cu opera Sfîntului Simeon Noul Teolog sînt rodul a cinci traduceri independente din limbile greacă și slavonă¹²: 1. o traducere din anul 1769 făcută de Raifail monahul (mss. 2597 din

¹⁰ D. Zamfirescu, *Manuscrise slave...*, pp. 542—546.

¹¹ Nicodim Patriarhul României, *Paisie, starețul Mănăstirii Neamțu din Moldova*, ed. II, Neamț, 1943, pp. 165, 182, 194, 294—296; prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, p. 582.

¹² D. Zamfirescu, *Probleme teologice...*, p. 428.

1769; mss. 2100 din 1783 și mss. 2142 din 1808); 2. traducerea făcută de Gherontie și Grigorie, după mărturisirea lor din Prefața la *Cartea Iolositoare de suflet*, București, 1789 (dedicată mitropolitului Dositei al Ungrovlahiei), unde spun că au tradus și „cuvintele prea cuviosului părintelui nostru Simeon Noul Bogoslov”¹³; 3. traduceri ale cuviosului Paisie Velicikovski din 1793 (concomitent sau după cele slavone din Sf. Simeon); 4. traducerea făcută la Neamț de Isaac Dascălul (+1840), ucenicul Cuviosului Paisie, în 1802—1803, care are la bază ediția neogreacă a *Cuvintelor* Sfântului Simeon Noul Teolog, publicată de Dionisie Zagorianul la Veneția în 1790. Biblioteca Academiei Române păstrează trei copii ale acestei traduceri, scrise la mănăstirile Neamț (1802), Slatina (1829) și Cernica (1840). Tot aici trebuie incluse și manuscrisele din biblioteca mănăstirii Neamț și mss. 11—12 din Biblioteca Patriarhiei Române; 5. versiunea „Cernica” de la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX (două manuscrise păstrate în Biblioteca Academiei Române).

a) Manuscrisele de la Neamț (nr. 57, 59, 60 în trei volume) cuprind 104 *Cuvinte* și 181 *Capete duhovnicești*, precum și cele 40 *Capete* ale Cuviosului Simeon Evlaviosul traduse de Isaac Dascălul¹⁴.

b) În Biblioteca Patriarhiei Române este o copie a traducerii lui Isaac Dascălul, în două volume a 681 file, scris în 1804. A aparținut mănăstirii Căldărușani. Copistul este Acachie ierodiaconul. Pe fila 57 se află o icoană gravată a Sfântului Simeon Noul Teolog. Manuscrisul cuprinde 104 *Cuvinte* și coincide cu cel păstrat la Neamț. Pr. prof. dr. D. Stăniloae constată că traducerea nu e făcută numai după D. Zagorianul — nu are *Imnurile* cuprinse în ediția neogreacă, ordinea *Cuvintelor* este alta și are 12 *Cuvinte* mai mult decât D. Zagorianul (92.104). Manuscrisul are la început ca și în ediția neogreacă „mărturiile din părinți și scriitori isihăști despre Sfântul Simeon Noul Teolog, precum *Viața* Sfântului Simeon și un cuvânt introductiv despre scrierile sale aparținând lui Nichita Stethatos. Manuscrisul românesc mai are 38 *capete* care nu se află la D. Zagorianul, ci au fost traduse din limba slavonă¹⁵.

Manuscrisul 73 din același fond cuprinde „Slujba Sfântului Simeon Noul Teolog”, alcătuită de Nicodim Aghioritul, are 28 file scrise de Natanail în 1813 și a aparținut mănăstirii Căldărușani¹⁶.

Manuscrisul 44, Miscelaneu (secolul XIX) are 149 file. Filele 1—104 cuprind *Capetele* Sfântului Simeon Noul Teolog. A aparținut mănăstirii Căldărușani¹⁷.

¹³ Ion Bianu-Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. II, (1716—1808), București, 1910, p. 413.

¹⁴ Pr. Dumitru Fecioru, *Manuscrisele de la Neamț*, în „Studii Teologice”, nr. 7—8/1952, pp. 470—483.

¹⁵ În filocalia VI, pp. 7—8.

¹⁶ Pr. Dumitru Fecioru, *Catalogul manuscriselor din Biblioteca Patriarhiei Române*, în „Studii Teologice” nr. 1—2/1960, pp. 93—122.

¹⁷ Idem, *Catalogul manuscriselor...*, 5—6/1962, p. 381, Dumitru Furtună *Ucenicii Starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani*, București, 1927, p. 97.

Manuscrisul 83 — Cuvinte și fragmente din Cuvintele Sfintului Simeon și ale altor autori filocalici. Are 158 file, copist fiind Isihie monah, în 1808. A aparținut mănăstirii Căldărușani ¹⁸.

Manuscrisul 92 — Ava Isaia și Sf. Simeon Noul Teolog, cu 253 file. El cuprinde un cuvânt al Sfintului Simeon și a fost copiat în 1797 de ieromonahul Teofan. Provine de la Căldărușani ¹⁹.

De fapt, la mănăstirile Cernica și Căldărușani se continuă prin copiere, la începutul secolului XIX, opera de răspîndire a scrierilor Sfintului Simeon Noul Teolog, începută la Neamț prin traducere.

c) *Cele aproape 40 manuscrise din Biblioteca Academiei Române*, cu opera Sfintului Simeon Noul Teolog, dovedesc întinsa arie de răspîndire în mănăstirile românești. Ele se pot împărți în două categorii: miscelane care cuprind părți din scrierile Sfintului Simeon Noul Teolog, încadrate printre scrierile altor autori filocalici; și manuscrisele care cuprind opera propriu-zisă a Sfintului Simeon Noul Teolog.

Astfel, patru miscelane cuprind *Cartea pentru ascultare* (conțin părți din Cuvintele ce se vor tipări mai târziu), dintre care unul ce a aparținut mănăstirii Cernica (din 1811) are o însemnare datată din 1840 a Sfintului Calinic ²⁰.

Alte 13 miscelane din secolele XVIII—XIX cuprind *Metoda rugăciunii isihaste* (sau Cuvîntul despre luare aminte și rugăciune, sau *Despre cele trei chipuri ale rugăciunii*). Remarcăm că unul dintre ele poartă o însemnare din 1805 făcută de ieromonahul Meletie din Țara Făgărașului și a aparținut mănăstirii Sinaia ²¹. În general, aceste manuscrise au aparținut mănăstirilor Cernica, Neamț și Văratec, dar au circulat și în alte așezăminte.

Un număr de 14 miscelane cuprind alte „Cuvinte”, ca: *Luminarea sufletului*, „Cuvînt despre lucrările Sfintului Duh”, „Cuvînt foarte de folos”, „Cuvîntul 11 pentru lepădarea de lume”, „Metoda rugăciunii isihaste”. Au aparținut mănăstirilor Neamț, Căldărușani, Cernica, Tismana și Hurezi, episcopului Dionisie al Buzăului și mitropolitului Iosif Naniescu.

Alte două miscelane cuprind „Capete duhovnicești” ale Sfintului Simeon Noul Teolog.

În Biblioteca Academiei există patru manuscrise ce cuprind numai scrierile propriu-zise ale Sfintului Simeon Noul Teolog.

Astfel, mss. 2019, datează de la sfîrșitul secolului XVIII, are 147 file și cuprinde 25 Cuvinte ale Sfintului Simeon. A fost tradus și copiat la mănăstirea Cernica ²².

¹⁸ Idem, *Catalogul manuscriselor* ... nr. 7—8/1961, p. 505.

¹⁹ Idem, *Catalogul* ... nr. 3—4/1963, pp. 230—236.

²⁰ Gabriel Stempel, *Catalogul manuscriselor românești*, B.A.R., (m. 1601—1810), vol. II, București, 1983, pp. 176—177, 123.

²¹ Idem, vol. I, București 1978, p. 124.

²² Idem, vol. II, pp. 136—137.

Mss. nr. 2052, datează din anul 1802, avînd 866 file. El cuprinde întreaga operă a Sfântului Simeon Noul Teolog, precum și din scrierile Cuviosului Nichita Stethatos și *Capetele* Cuviosului Simeon Evlaviosul. Este traducerea lui Isaac Dascălul de la Neamț, copiată tot la mănăstirea Neamț de Chiril ierodiaconul și Teofil monahul, ucenici ai Cuviosului Paisie. Pe fila 59 are însemnarea: Din cărțile Sfintei Mănăstiri Cernica, Calinic arhimandritul Cernichii. Pe f. 3 este pecetea mănăstirii Cernica din anul 1819. Manuscrisul cuprinde 155 *Cuvinte*, *Capetele* și *Imnuri*²³.

Mss. nr. 1466 datează din 1829, are 736 file și cuprinde întreaga operă a Sfântului Simeon, după traducerea lui Isaac Dascălul. Pe f. 30 se află chipul Sfântului Simeon. Manuscrisul a aparținut mitropolitului Calinic Miclescu, apoi lui Iosif Naniescu. Cuprinde 155 cuvinte (*Catehezele*, *tratatele teologice și monahale*), *Capetele* duhovnicești și 55 *Imnuri*. A fost dăruit Academiei Române în 1894²⁴.

Mss. nr. 5721, intitulat „*Cartea Sfântului Simeon Noul Cuvîntător de Dumnezeu*”, are 536 file, scris de Veniamin ierodiaconul de la mănăstirea Cernica în 1840, pe vremea Sfântului Calinic. Acesta pare a fi o copie după o traducere a lui Isaac Dascălul și versiunea autentică²⁵.

CONCLUZII

Aria de circulație în mănăstirile noastre a operei Sfântului Simeon Noul Teolog explică prin ea însăși influența exercitată de scrierile sale asupra vieții monastice românești, el fiind unul dintre autorii isihastei cei mai preferați. Opera lui, în manuscrise grecești, s-a tradus pe pămîntul românesc în numeroase manuscrise slavone, culminînd cu cele ale Cuviosului Paisie de la Neamț. Au existat cinci traduceri românești independente, cu centrele la Neamț, Cernica și Căldărușani, de unde s-au difuzat în multe alte mănăstiri ajungînd și în bibliotecile unor ierarhi și răspîndite prin numeroși copişti: Chiril și Teofil de la Neamț, Acachie și Nicodim de la Căldărușani, Calinic de la Slatina, Veniamin de la Cernica.

„Cuvintele” Sfântului Simeon Noul Teolog au un loc central în „*Cartea pentru ascultare*”, iar în miscelanee de literatură filocalică, *Metoda rugăciunii isihaste*, este aproape nelipsită. Alte fragmente sînt așezate chiar la începutul multor miscelanee.

În Transilvania, nu au fost depistate pînă acum manuscrise cu opera Sfântului Simeon Noul Teolog, cel mai probabil datorită situației di-

²³ Ibidem, p. 151.

²⁴ Ibidem, p. 340.

²⁵ Mss. 3348, 5953, 3790, 4718, 4866 și 5721 au fost cercetate personal, nefiind cuprinse în nici un catalog descriptiv.

ficile în care s-a aflat Biserica și monahismul românesc în această parte a țării, îndeosebi în a doua jumătate a secolului XVIII, datorită autorităților habsburgice.

Mai evidențiem că Sf. Simeon Noul Teolog este printre primii autori filocalici traduși integral în românește, iar limba română este prima limbă modernă, după neogreacă, în care a fost tradus în întregime încă la începutul secolului XIX, deci cu 80 ani înainte ca Teofan Zăvoritul să-l traducă în limba rusă și cu peste 150 ani mai devreme decât în alte limbi.

Manuscrisele românești cu opera Sfântului Simeon Noul Teolog așteaptă să fie studiate și poate să vadă cândva și lumina tiparului.

VIAȚĂ ȘI MOARTE ÎN HRISTOS. EPISTOLA A II-A CĂTRE CORINTENI 5, 1—10 *

de : pr. IOAN BUDE

În raport cu celelalte scrisori pauline, Epistola a II-a către Corinteni este mai mult o lucrare apologetică, decît o expunere sistematică, doctrinară.¹ Într-un stil viu și pasionant, autorul își apără apostolatul în fața aceluiași adversari (iudeo-gnosticii care „se propovăduiesc pe ei înșiși”, lăudîndu-se „cu fața și nu cu inima”) declarîndu-și hotărît apartenența exclusivă la Hristos. Pe parcursul epistolei, Apostolul Neamurilor trece prin diferite stări sufletești — dragoste, dojană, asprime și tandrețe — din dorința de a menține cu orice preț unitatea Bisericii din Corint și de a-i asigura stabilitatea. Ca întotdeauna, el scrie așa cum vorbește, „sinceritatea făcîndu-l să reverse în scris tot ce avea pe suflet”.²

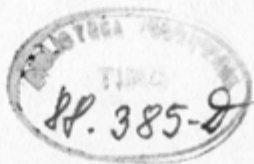
În gîndirea paulină a acestei epistole, esențialul îl reprezintă dinamismul profund prin care Persoana și lucrarea Mîntuitorului Iisus Hristos se răsfrîng atît în viața credincioșilor corinteni, cît mai ales în cea personală a autorului.³ Conștiința că el îi aparține în totalitate lui Hristos (cf. II Corinteni 1, 1 ; Romani 14, 7—9), l-a stăpînit încă de la începutul misiunii sale. În momentul de răscruce al întîlnirii cu Domnul, Sf. Pavel și-a concentrat rostul vieții sale ulterioare în întrebarea : „Doamne, ce voiești să fac ?” (Faptele Apostolilor 9, 6), iar Mîntuitorul, prin Anania din Damasc, i-a indicat un program special de slujire, de la care apostolul

* Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la catedra de Noul Testament a Institutului teologic universitar din Sibiu, sub îndrumarea P.C. Părinte prof. dr. Vasile Mihoc, care a dat și avizul spre a fi publicată.

¹ *Nouveau Testament, Traduction Oecumenique de la Bible* (prescurtat : T.O.B.). Paris, 1972, p. 521.

² *Studiul Noului Testament pentru Institutele teologie*, ed. a III-a, București, 1983, pp. 170—171.

³ *Nouveau Testament*, TOB, p. 524.

nu s-a abătut niciodată : „Martor vei fi Lui (Hristos) în fața tuturor neamurilor”. (Faptele Apostolilor 22, 15).

În epistola de care ne ocupăm, expresiile „în Hristos”, „cu Hristos”, „la Domnul”, subliniază, pe de o parte, relația de comuniune actuală a apostolului și credincioșilor, cu Hristos, iar pe de alta, afirmă legătura lor mult mai strânsă cu Domnul, după trecerea prin moarte și înviere.

Pericopa II Corinteni 5, 1—10, la care ne vom referi în continuare, cuprinde ideea doctrinară de bază a întregii epistole, oferind eshatologiei pauline ultima trăsătură întregitoare⁴, care lipsește în I și II Tesaloniceni și în Corinteni 15 : starea sufletelor celor credincioși în perioada dintre ceasul morții trupesti și Parusia Domnului.

1. Certitudinea primirii unui trup nou, ceresc, după moarte (II Corinteni 5, 1—4)

Versetul 1 rezolvă problema contrastului dintre „omul din afară” și „cel dinăuntru” : dacă omul exterior cade pradă morții, omul interior, călăuzit de harul divin, este eliberat de ea ; încercările care-l distrug pe cel dintîi, îl fortifică pe cel de-al doilea. Conjuncția „căci” justifică afirmația victorioasă din cap. 4, 17 : „Căci necazul nostru de acum, ușor și trecător, ne aduce nouă, mai presus de orice măsură : slavă veșnică co-vîrșitoare ... căci știm că ... avem zidire de la Dumnezeu ...” De reținut faptul că peste tot, Sf. Apostol Pavel se exprimă numai în numele său și al colaboratorilor săi mai apropiați.⁵ Un indiciu în acest sens îl reprezintă utilizarea tuturor verbelor la persoana I plural.

Un rol interesant îl are conjuncția „dacă”, prin care se introduce o ipoteză a cărei realizare apare ca nesigură, adică faptul morții trupesti. Pentru apostol, acest „dacă” lasă loc unei alternative optimiste : posibilitatea de a rămîne în viață pînă la Parusie.⁶

Denumind corpul omenesc „trupul morții acesteia” (Romani 7, 24), sau „trupul smereniei noastre” (Filipeni 3, 24), „care moare în fiecare zi” (I Corinteni 15, 31) și asemănîndu-l cu un „cort” pe care moartea îl va „strica”, Sf. Pavel nu-i minimizează valoarea lui ca „templu al lui Dumnezeu” și „al Duhului Sfînt” (I Corinteni 3, 16—17 ; 6, 19), ci îi definește doar fragilitatea și temporabilitatea. De fapt, el este un spațiu limitat, în care sufletul locuiește strîmtozat în condiții de insuficiență. Noțiunea de „cort” exprimă provizoratul, nestatornicia și nesiguranța unei locuiri tihnite și definitive. În schimb, expresia antiteticească „zidire de la Dumnezeu” casă nefăcută de mină” și mai ales atributul „veșnică”, ilustrează calitatea trupului ceresc (cf. Ioan 14, 2—3) și durabilitatea exis-

⁴ E. B. Allo, *Saint Paul, Seconde Epître aux Corinthiens*, Paris, 1937, pp. XXIV—XXV.

⁵ G. Godet, *La Seconde Epître aux Corinthiens*, Neuchâtel, 1914, p. 153.

⁶ Idem, — dr. Iosif Olariu, *Epistolele S. Apostol Pavel către Romani Corinteni, Galateni și Efezeni, Caransebeș*, 1910, p. 473.

tenței lui.⁷ Moartea apare aici ca o punte spre o existență netrecătoare, cu totul altfel decât cea de aici, care își are plenitudinea în Dumnezeu.

Cele două verbe ale versetului 1 — „știm” și „avem” — prin formele lor de prezent, exprimă certitudinea posesiunii de drept a noului domiciliu⁸, ca ceva realizabil încă în timpul acestei vieți (a se vedea comparativ Matei 19, 21).

Versetul 2, este în întregime, confirmarea celor două verbe din versetul 1. După Sf. Grigorie Palama, este vorba despre starea trupului lui Adam dinainte de cădere, când era în comuniune nemijlocită cu Dumnezeu, trup pe care Sf. Pavel îl preferă (în special pentru că nu era supus morții) celui actual, plin de slăbiciune, generator de suspine și muritor: „Adam înainte de cădere, nu se afla gol, ca unul ce era îmbrăcat într-un veșmînt de adevărată slavă... Această iluminare și acest har dumnezeiesc le numește marele Pavel, locuința noastră cea cerească”.⁹

În aceeași epistolă, Sf. Pavel definește într-o remarcabilă plenitudine caracterul particular al Persoanei Mîntuitorului (II Corinteni 4, 4). Adică Hristos este Om adevărat și, întocmai ca și Adam, chip al lui Dumnezeu, însă prin Hristos, Dumnezeu a descoperit oamenilor propria Sa înfățișare. Autorul posedă această cunoaștere prin „curăția inimii” (II Corinteni 2, 17), dar tinde spre o cunoaștere absolută, prin unitate, printr-o „îmbrăcare” veșnică cu Hristos, în cer. Atît apostolul, cît și cei dimpreună cu el, îl poartă în ei însuși pe Hristos, propovăduindu-L. Comoara apostoliei, ei o au însă „în vase de lut, ca să se învedereze că puterea covârșitoare este a lui Dumnezeu și nu de la noi” (II Corinteni 4, 7). „Vasul de lut”, sau „cortul” trupului lui pămîntesc, prin slăbiciunea lui, învederează în mod pregnant că prin el lucrează atotputernicia lui Dumnezeu. Prin acest trup însă, viața lui Iisus pătrunde în inimi odată cu certitudinea participării la Învierea Lui.

În legătură cu moartea trupului, Apostolul crează două imagini de o deosebită plasticitate — „a îmbrăcării într-o locuință” și „a mutării într-o haină”. Expresiile „în cer” și „din cer” indică progresul în comuniune cu Hristos; faptul în sine, al așteptării Parusiei, este propriu vieții actuale „în Hristos”, care nu este decît germenul comuniunii totale, sau al vieții viitoare „cu Hristos”.¹⁰ Sf. Pavel rîvnește ca veșmînt și locuință cerească pentru sufletul său, în locul acestui trup trecător, trupul pnevmatizat al lui Hristos (cf. Ioan 6, 50—58), cu care Domnul S-a înălțat la

⁷ *Ibidem*, p. 154; A. Schmoller, *Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament*, Stuttgart, 1968, p. 357, afirmă că diferența de sens a termenului „oikodomé” (zidire, edificiu; în lat. „aedificatio, structura”), față de sensul lui „skénos” (cort), este accentuată de proveniența lui „oikodomé”: „ek Theou” (de la Dumnezeu).

⁸ G. Godet (o.c., p. 155), afirmă că e vorba de o posesiune ideală a trupului nou; R. H. Charles, *Eschatology. The Doctrine of a Future Life in Israel, Judaism and Christianity. A Critical History*, Schochen Books, New York, 1970, pp. 458—459, susține că cei aleși își capătă trupul nemuritori în două etape: în mod ideal, la data alegerii (cf. Romani 8, 29—30) și în fapt, în momentul morții, Dr. Iosif Olariu (o.c., pp. 473—474), afirmă că posesiunea trupului ceresc începe în momentul morții fizice.

⁹ *Filocalia* vol. II, pp. 471—472.

¹⁰ Nouveau Testament, T.O.B., pp. 533, 623.

cer și prin care, întreaga omenire a trecut virtual de la viața după trup, la viața după duh (Romani 8, 13; II Corinteni 5, 21).

În versetul următor, se exprimă temerea de a nu ajunge, prin moarte, într-o stare de „golicieune”, adică și fără „locuință” și fără „haină”, ceea ce îi apare autorului ca o existență săracă, jenantă, de-a dreptul penibilă.¹¹ El vrea să evite această stare intermediară, deoarece „lupta noastră nu este împotriva trupului și a singelui... ci împotriva duhurilor răutății, răspindite în văzduhuri” (Efeseni 2, 2, 12, 6) căci „așa cum nu e nici un gol material în creațiune, așa nu e nici un punct gol de forțe spirituale sau de acțiunea lor, fie că acestea sînt bune, fie că sînt rele...”¹² După Sf. Grigorie al Nisei, „demonul care aduce vătămare și stricare oamenilor, se străduiește să-i împiedice pe cei ce ascultă de el, de a privi spre cer, îndemnându-i să se plece spre pămînt și să ducăze lutul din ei înșiși pentru a face cărămidă...”¹³

Expresia „ei ge kai” (dacă într-adevăr, dacă totuși) introduce din nou speranța exprimată de apostol în versetul 1, de a trăi pînă la Parusie, iar articipiul „ekdysămenoi” (îmbrăcați), indicînd o îmbrăcare în trupul actual, deci insuficientă, este opoziție cu verbul „ependysasthai” (să ne îmbrăcăm) din versetul 2, care are un sens absolut de intrare în „nestricăciune” și în „nemurire”, sau în „Înțelepciunea, Cuvîntul și Dreptatea lui Dumnezeu, care dau forma sufletului, îl îmbracă și îl împodobesc”.¹⁴ Deci oricum, apostolul este sigur că din clipa morții și pînă la înviere, sufletul celui credincios nu este într-un totuși gol (gmnos, cf. Ioan 6, 54; Efeseni 5, 30).

În versetul 4 regăsim sintetizate, elementele componente ale versetelor 1 și 2 — „cortul” în care „suspînăm îngreuiată”, precum și „haina noastră” la care nu vrem să renunțăm, ci dorim „să ne îmbrăcăm cu cealaltă, pe deasupra”. Există, însă, și elemente noi: pe de o parte, ideea de „povară”, exprimată prin participiul „baroumenoi” (îngreuiată), raportată la noțiunea de „cort”, iar pe de altă, modul ideal în care apostolul ar dori să se rezolve problema trecerii noastre din această existență, „ca ceea ce este muritor să fie înghițit de viață”. El își exprimă cu insistență dorința de a nu fi nevoit să treacă prin experiența morții, care produce descompunerea trupului și îi sfîșie unitatea ființei, prin despărțirea dureroasă a sufletului de veșmintul lui pămîntesc, ar dori să se afle încă de pe acum în starea finală de la Parusie (I Corinteni 15, 44—45). Apostolul dorește o eliberare din starea apăsătoare a slăbiciunilor vieții, iar ideea de a împleti viața prezentă cu cea viitoare, chiar în trupul acesta pămîntesc, nu i se pare o utopie, pentru că în fond el îi aparține deja

¹¹ A. Schweizer, *Die Mystik der Apostels Paulus*, Tübingen, 1930, pp. 131—132.

¹² Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p. 227.

¹³ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise, sau despre desăvîrșirea prin virtute*, în vol. „*Scrieri*”, partea I, trad. de pr. prof. Dumitru Stăniloae și pr. Ioan Buga, București, 1982, p. 50.

¹⁴ Origen, *Scrieri alese*, partea a II-a, trad. de pr. prof. T. Bodogae, N. Neaga și Zorica Latcu, București, 1982, p. 119.

ființial lui Hristos (I Corinteni 12, 27) și știe că însuși Iisus locuiește în el (II Corinteni 13, 5), dăruindu-i puterea Lui „spre zidire, iar nu spre dărîmarea” (II Corinteni 13, 10). El nu vrea să se creeze (prin moarte), o discontinuitate în comuniunea actuală cu Hristos, ci viața lui înnoită „în Hristos” (Romani 6, 4), să fie amplificată, contopită, sau dizolvată direct în viața veșnică a trupului preamărit al Mîntuitorului. În aceste condiții, i se pare firesc să anticipeze „schimbarea”, sau transfigurarea de care vorbește în I Corinteni 15, 51—54, în virtutea căreia, trecerea prin moarte nu va dura decît o clipă. Nu este nici o contradicție între repulsia lui față de starea intermediară de goliciune, sau de descompunere penibilă pe care o cauzează trupului moartea și între opțiunea lui hotărîtă din versetul 8, de a „pleca din trup și a petrece la Domnul”. Cum înțelege Apostolul această plecare, vom vedea în cele ce urmează.

2. „Arvuna duhului”, garanție a „îmbrăcării cu locuința noastră cea din cer” (V. 5).

Prepoziția „de” (iar) de la începutul versetului 5, marchează o grație : în prima parte, apostolul prezintă fundamentul speranțelor enunțate în versetele 2 și 4, confirmînd din nou și sensul verbului „o oîdamen” (știm) din versetul 1.

Toată această construcție este argumentată în partea a doua a versetului, prin expresia : „Care ne-a dat nouă arvuna Duhului”. Este vorba, de „Duhul lui Hristos” (Romani 8, 9), cu care sîntem „pecetluiti” (Romani 1, 22), „cumpărați cu mare preț” (I Corinteni 7, 22—23) și prin care ni se garantează „învierea trupurilor noastre cele muritoare” (Romani 8, 11 ; Efeseni 1, 13—14).

Am văzut că din punct de vedere paulin, faptul de a fi în Hristos, sau Hristos în noi, presupune o comuniune și o cunoaștere cît mai deplină a Lui, atît ca Om cît și ca Dumnezeu. Dar, de vreme ce acum „umblăm” prin credință, nu prin vedere” (II Corinteni 5, 7), atît cunoașterea, cît și comuniunea sînt parțiale. Ele vor fi depline numai „cînd vom ajunge în starea Lui de înviere. Căci acum sîntem părtași morții Lui prin pătimirile noastre pentru virtute, prin mortificarea pornirilor inferioare, trupesti și egoiste”¹⁵.

Moartea și învierea Domnului este repetată în viața noastră în chip spiritual, dar și real, prin Sf. Taină a Botezului, în care ne îngropăm cu Hristos „prin asemănarea morții Lui” (Romani 6, 5, 8), adică viața noastră nu încetează propriu-zis, ci se continuă transformată, sau înnoită radical (Romani 6, 4)¹⁶. „Arvuna Duhului” care ni se dă la botez, reprezintă atît contribuția inițială și gratuită a lui Dumnezeu la mîntuirea noastră¹⁷,

¹⁵ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. de pr. prof. Dumitru Stăniloae, București, 1983, p. 244.

¹⁶ Diac. dr. Grigorie T. Marcu, *Antropologia paulină*, Sibiu, 1941, pp. 238, 239.

cît și o temeinică garanție, că după moartea trupului, sufletul nu va fi lipsit de o anumită substanță sau formă, deoarece sîntem beneficiarii harului atît din punct de vedere trupesc, cît și sufletec, căci „dacă omul nostru din afară se trece, cel dinăuntru se înnoiește din zi în zi” (II Corinteni 4, 16). Înnoirea zilnică nu este alta decît desăvîrșirea vieții noastre în Hristos, prin acțiunea Duhului Sfînt, prin împlinirea poruncilor și practicarea virtuților¹⁸. Victoriile repurtate asupra noastră înșine, în lupta cu propriile noastre porniri spre păcat, fac să se descopere și să se activeze din ce în ce mai mult, în noi, acea „arvună a Duhului”, care, prin faptele credinței, ne transformă în izvoare de viață și sfințenie, potrivit cuvintelor Mîntuitorului: „Cel ce crede în Mine, precum a spus Scriptura rîuri de apă vie vor curge din pîntecele lui. Iar aceasta a spus-o despre Duhul, din care vor avea să ia cei ce cred în El” (Ioan 7, 38—39).

Însușindu-ne perfect „cuvintele vieții veșnice” (Ioan 6, 48—58, 68) pe care le împărtășește și credincioșilor săi din Corint, Sf. Apostol Pavel este ferm convins că dacă desăvîrșirea noastră pînă la „îndumnezeire”, este posibilă încă din această viață prin comuniunea euharistică cu Hristos (I Corinteni 11, 26 și u.), cu siguranță că și după moarte, „viața lui Iisus se va arăta în trupul nostru” (II Corinteni 4, 10, cf. I Corinteni 15, 49).

3. Efectele speranțelor pauline (VV. 6—10).

Cu versetul 6 începe partea a doua a pericopei de care ne ocupăm. Concluzivul „deci” ne pune în temă cu cel dintîi dintre efectele speranțelor pauline afirmate în versetele 1—5: păstrarea unei atitudini curajoase în privința viitorului nostru eshatologic¹⁹. Termenii „tharrountes” (îndrăznind) și „pântote” (întotdeauna), accentuează această idee, în sensul că zilnic și indiferent de circumstanțe, acest curaj se cere reînnoit (cf. II Corinteni 4, 8—11), transformat într-o permanentă nădejde. De acum înainte, toate afirmațiile apostolului au caracter de concluzii. Astfel, expresia „kai eidótes” (și știind), creează convingerea că cele ce vor urma sînt adevăruri verificate, dovedite și deja însușite ca atare²⁰.

¹⁷ Sf. Apostol Pavel întrebuintează acest termen în sens metaforic, ca să exprime ideea că Dumnezeu ne oferă în botez numai o parte din prețul întreg al mîntuirii. La plinirea mîntuirii noastre, nu poate încăpea nici o îndoială că Dumnezeu contribuie mai mult decît omul. Dacă nu ne-o oferă toată, faptul se explică în sensul că atunci cînd vom arăta credința prin fapte, atunci ne va pune înainte toată plata” (Sf. Ioan Gură de Aur).

¹⁸ F. Prat, *La Théologie de Saint Paul*, vol. II, Paris, 1925, p. 559—560, reconstituie sistematic lista virtuților creștine și a viciilor în toate epistolele pauline: H. Preisker, *Geist und Leben. Das Telos-Ethos des Urchristentums*, Gütersloh, 1933, p. 130; pr. asist. dr. Vasile Mihoc *Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Galateni. Studiu introductiv, traducere și comentariu*, (teză de doctorat în Teologie), partea a II-a, în „Studii Teologice”, nr. 5—6/1983, pp. 389—404.

¹⁹ G. Godet, o.c., p. 166.

În acest context, verbele : „endemeōtes” (de la „endemeō — sint acasă, adică în casa pămîntescă a trupului, cf. v. 1—2) și „ekdemoumen” (de la „ekdyo” — = sint departe de casă, respectiv plecat din trup) au un sens antitetic, reprezentînd două alternative : ori alegem casa pămîntescă, petrecînd în trup, ori alegem „casa nefăcută de mîină, veșnică, în eruri”, adică „să petrecem la Domnul” (v. 8). Am putea formula acest verset (6) și altfel : „Cîtă vreme sîntem îmbrăcați numai cu haina veche a trupului, nu sîntem (în comuniune) cu Domnul și deci, nu ne putem „îmbrăca” întru mărirea Lui”²¹.

Versetul 7 este de fapt o paranteză menită să întărească legătura între versetele 6 și 8, justificînd și completînd sensul expresiei anterioare „sîntem departe de Domnul”. Într-adevăr, în viața pămîntescă nu-L putem vedea clar pe Dumnezeu, dar după trecerea credinciosului din această viață, „zarea cunoașterii lui se va lărgi cît hotarele împărăției de dincolo de veac, în care va fi mutat”²².

Urmînd linia trasată de expresia „diă pisteos” (prin credință), din versetul 7, era de așteptat ca această condiție relativă a vieții prezente să-l nemulțumească și să-l descurajeze pe apostol, dar în versetul 8, el afirmă cu totul altceva : „Tharroumen !” (avem încredere !). Acesta este al doilea efect al speranțelor din v. 1—5 : încrederea care justifică și însoțește curajul de a accepta moartea. „Ieșirea”, sau „plecare din trup”, cu destinația indicată în versetul 8, ne aduce ceva mai mult decît obișnuita comuniune actuală cu Hristos, pe care aici, pe pămînt, o putem chiar pierde ; ne aduce starea de prezență continuă, sau de „petrecere la Domnul”, stare pe care n-o vom pierde niciodată, ci va dura veșnic²³. Textul din Filipeni 1, 21—23 precizează foarte clar profunzimea acestei relații.

Versetul 9 este formulat ca o concluzie generală a celorlalte opt legîndu-le pe toate de concluzia propriu-zisă din versetul 10. El trebuie înțeles în sensul că gîndurile și dorințele care îl frămîntă pe autor cu privire la sfîrșitul său, se contopesc în aspirația de a fi bineplăcut lui Dumnezeu, fie că va trăi, fie că va muri. În această formă, este exprimat aici cel mai frumos și mai legitim ideal creștin²⁴. Versetul 9 are o paralelă în Romani 14, 7—8, text care i-ar putea servi drept comentariu : „Căci nimeni dintre noi nu trăiește pentru sine și nimeni nu moare pentru sine. Că dacă trăim pentru Domnul trăim, și dacă murim pentru Domnul murim. Deci și dacă trăim și dacă murim, ai Domnului sîntem” (a se vedea comp. și II Corinteni 5, 15).

Judecata prezentată de Sf. Apostol Pavel în versetul 10, ca un examen hotărîtor privind evaluarea vieții noastre pămîntești și răsplătirea ei cu o altă viață, pe măsură, în ceruri, se referă numai la credin-

²⁰ E. B. Allo, *op. cit.*, p. 130.

²¹ C. W. F. Arndt — F. W. Gingrich, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other early Christian Literature*, Chicago, 1973, pp. 238, 262.

²² Diac. Grigore T. Marcu o.c., p. 274.

²³ *Nouveau Testament*, T.O.B., p. 534, nota „q”.

²⁴ J. Bengel, *Gnomon Novi Testamenti*, ed. a III-a, London, 1862.

cioșii creștini. Din context și din descrierea criteriului de apreciere al faptelor se poate deduce că este vorba de judecata particulară. Faptul că apostolul vorbește de „noi toți”, nu ne obligă să credem că s-ar referi neapărat la marea judecată de la Parusie. În versetele 2—4, Parusia este prezentată și așteptată ca un eveniment de dată relativă, în nici un caz recentă. Altfel, ar fi inutilă temerea de starea de goliciune din versetul 3, ca și dorința nemuririi din versetele 2 și 4. De aceea, textul trebuie subînțeles în sensul că trebuie să ne înfățișăm, *pe rînd*, înaintea judecății lui Hristos, ca să ia fiecare după cele ce a făcut prin trup, ori bine, ori rău. În sprijinul acestei accepțiuni sînt textele paralele din I Corinteni 3, 11—15 și Efeseni 6, 8 din care rezultă că celor adormiți în Hristos, prin judecata particulară li se va asigura o răsplată conformă cu meritele personale ale fiecăruia ²⁵.

4. Elementele de eshatologie individuală în pericopă.

Moartea a însemnat mereu ceva înspăimîntător, un eveniment nedorit, inconvenabil ființei umane, ceva de care omul ar vrea să scape, tocmai pentru că o experiază ca pe o pedeapsă universal-umană. Sîntem conștienți însă că trebuie să o suportăm pentru vina ce o avem în fața lui Dumnezeu (cf. Romani 5, 12). Însă apostolul ne îndeamnă să nu disperăm, „căci necazul nostru de acum, ușor și trecător, ne aduce nouă, mai presus de orice măsură: slavă veșnică covârșitoare” (II Corinteni 4, 16—17). În gîndirea paulină, viața noastră primește un sens deplin abia după depășirea momentului morții, prin care existența noastră ajunge în faza ei ultimă, eshatologică.

Niciodată Sf. Apostol Pavel n-a fost preocupat în mod exclusiv de ideea morții. În schimb, el s-a dedicat cu pasiune chipului pătimitor al lui Hristos, dorind să poarte în trupul său patimile Mintuitorului, să le continue prin suferințele lui și să le încununeze cu propria sa moarte ²⁶. Dacă uneori, pe plan pămîntesc, viitorul îi apare în culori întunecate, fiind delimitat de moartea trupului, căreia zilnic îi plătește tribut (cf. I Corinteni 15, 31), în schimb, ochilor lui sufletești li se deschid perspective noi, luminoase; dorul după Dumnezeu și rîvna cu care s-a dăruit lui Hristos, au generat în sufletul său certitudinea continuării comuniunii cu Domnul și dincolo de moarte (II Corinteni 5, 1—3). Cei doi poli ai existenței noastre, nașterea și moartea, încadrează o perioadă mult prea scurtă pentru a realiza pe deplin această unire cu Hristos, sau pentru „a cunoaște întru totul mărirea pe care a gătit-o Domnul celor ce-L iubesc și-L urmează pînă la moarte...” ²⁷.

Sfînta Scriptură și dascălii Bisericii în general văd măreția stării de după moarte atît de înaltă, încît nu fac o deosebire clară între ea și cea

²⁵ G. Godet, o.c., p. 171.

²⁶ A se vedea II Corinteni 1, 5; 2, 16; 4, 10—12, 16—17; 5, 1—9; Galateni 1, 24; Filipeni 1, 20; 2, 17; Coloseni 3, 4; II Timotei 4, 16, etc.

²⁷ Diac. dr. Grigorie T. Marcu, o.c., p. 273.

de după înviere. În II Corinteni 4, 16 și 5, 1—4, Sf. Apostol Pavel afirmă că noi vom avea în cer un trup nou, net superior celui actual. Deci, după moartea trupului, sufletul nu este singur și gol, afirmație reluată și de scrierile patristice.

Examinând principalele texte eshatologice pauline, în ordinea lor cronologică²⁸, am putea fi tentați să credem că apostolul adoptă atitudini diferite cu privire la situația sufletului după moarte, iar Epistola a II-a către Corinteni ar constitui o cotitură radicală, sau chiar o nouă concepție în gândirea eshatologică a Sfintului Pavel. Textul din I Tesaloniceni 4, 13—18 crează impresia că Sf. Apostol Pavel se aștepta să fie găsit în viață la Parusia Domnului. Observăm totuși că deși el se include între cei ce așteptau cu ardoare Parusia (faptul reiese din modul lui de exprimare la persoana I-a plural), în I Tesaloniceni 5, 1 ș. u. afirmă clar că nu se poate ști când anume se va produce acel eveniment, dar se va produce cu siguranță. În II Tesaloniceni 2, 1—12, corectînd falsa convingere a unor credincioși asupra iminenței Parusiei, apostolul arată că deși ea poate fi aproape, va fi precedată de anumite semne prevestitoare: apostazia și „darea pe față a omului nelegiurii, fiul iertării (v. 3), care, înainte de a fi sfîrșitul, va fi nimic de Hristos „cu strălucirea venirii Sale” (v. 8). Acum Sf. Pavel se exprimă la persoana a II-a plural, deci nu se mai implică în aceeași măsură ca în I Tesaloniceni în așteptarea celei de a doua veniri. În I Corinteni însă, optimismul paulin este din nou efervescent: „Iată, taină vă spun vouă: nu toți vom muri, dar toți ne vom schimba... și morții vor învia nestrîcacioși, iar noi ne vom schimba” (15, 51 ș.u.). Este evidentă aici participarea intensă a apostolului la „taina” pe care o comunică credincioșilor săi din Corint.

S-ar putea spune, deci, că în timpul scrierii Epistolelor I-II Tesaloniceni și I Corinteni (între anii 52—56), Sf. Apostol Pavel era convins că va trăi pînă la Parusie. Cu un an mai tîrziu însă (în 57), cînd scrie Epistola a II-a către Corinteni, deja el nu mai speră să apuce venirea a doua a Domnului. Îndepărtarea nedefinită a glorioșului eveniment a lăsat, parcă, în sufletul său o perspectivă sumbră și dureroasă: imaginea morții și numai dincolo de acest moment dureros, speranța de a se uni cu Domnul (II Corinteni 5, 1—10; Filipeni 1, 21—23).

Ne îndreptățesc, oare, cele de mai sus să deducem că gândirea eshatologică paulină a prezentat stări confuze, contradictorii? În realitate atitudinea apostolului față de moarte nu se transformă radical în II Corinteni 5, 1—10 (și celelalte), ci mai curînd, abia de acum înainte se poate vorbi de o eshatologie paulină completă, clară, originală și general-valabilă în lumea creștină din toate timpurile și locurile²⁹. Expresia: „Noi cei vii, care vom fi rămas pînă la venirea Domnului” (I Tesaloniceni 4, 15) nu pretinde să înțelegem că Sf. Pavel s-a considerat altfel decît ipotetic împreună cu credincioșii tesaloniceni, printre cei ce ar putea

²⁸ I Tesaloniceni 4, 13—5, 5; II Tesaloniceni 1,4—12; 2, 2—12; I Corinteni 5, 1—10; Romani 8, 17—23; 11, 25—29; Filipeni 1, 21—25; 3, 21; II Timotei 4, 1—8.

²⁹ E. B. Allo, o.c., pp. XXIV—XXV.

apuca ziua Parusiei. Este vorba aici de o transpunere a sa „printr-o simplă figură retorică”³⁰, în clipa Parusiei, cu cei ce vor trăi atunci. Deci apostolul știa că „el nu urma să fie în viață până la învierea cea de obște, ci o spune pentru cei care atunci se vor afla în viață”³¹. Mai trebuie să se rețină că Sf. Pavel nu era un stoic; ci era antrenat în aceleași speranțe eshatologice ca toți ceilalți apocstoli și ca toți creștinii de atunci. Dorind sincer să trăiască până la venirea Domnului, el recunoaște tot atât de sincer că nu poate ști data acestui eveniment, după cum n-o pot ști nici chiar „îngerii din ceruri, nici Fiul, ci numai Tatăl” (Matei 24, 36). El consideră moartea ca ceea ce este ea de fapt: un vrăjmaș care presupune încheștare și în final, biruință (I Corinteni 15, 26, 54—55), cu alte cuvinte „o întâlnire a noastră cu Dumnezeu, pentru decizia finală asupra destinului fiecăruia”³².

Toate afirmațiile din II Corinteni 5, 1—10, au ca punct central legătura ontologică dintre omul botezat și Hristos: „Îmbrăcat în Hristos” (Galateni 3, 27), creștinul devine una cu El, „nu prin ficțiune juridică, ci prin comunicare de viață”³³. Hristos devine pentru el principiul vieții spirituale (cf. Galateni 2, 20), îl transformă oarecum în El însuși făcându-l participant la moștenirea Sa divină. Sf. Ciril al Ierusalimului scria: „Fiind botezați în Hristos și îmbrăcându-vă în Hristos, voi ați devenit conformi Fiului lui Dumnezeu... conformi trupului slavei lui Hristos...”³⁴.

Imaginea „îmbrăcării” (II Corinteni 5, 1—4) nu exprimă întregul dinamism și extraordinara nouitate a vieții „în Hristos”, căci „veșmîntul rămîne ceea ce este, în timp ce omul nou este înnoit neconținut prin acțiunea Duhului”³⁵. Apostolul accentuează ideea unității cu Hristos, spunînd că „o piine, un trup sîntem cei mulți; căci toți ne împărtășim dintr-o piine” și deci toți sîntem „trupul lui Hristos și mădulare (fiecare) în parte” (I Corinteni 12, 27). adică formăm un Hristos unic, prin participarea noastră euharistică la viața sa. Astfel „Domnul devine suflarea noastră și hrana noastră și așa, împreunîndu-se cu noi și amestecîndu-se pentru totdeauna în umanitatea ființei noastre, El se face trupul nostru mistic și în acest trup, ajunge cu vremea să ne fie ceea ce este capul

³⁰ L. Cl. Fillion, *La Sainte Bible* (vol. VIII), *Epître aux Thesal.*, Paris, 1928, pp. 423—447, citat la pr. dr. H-Rovența, *Epistola întâia către Tesaloniceni a Sfîntului Apostol Pavel* (introducere și comentariu), București, 1938, p. 112.

³¹ Sf. Ioan Hrisostom, *Comentariu la Epistola I către Tesaloniceni* (11 Omilii) Migne P.G., vol. 62, col. 436; Teodoret, col. 648; Teofilact; E. Zigabenu; Fillion; E. Matopulos, ș.a., Ibidem, n. 206.

³² L. Boros, *The Moment of Truth*, pp. 162—165, la E. L. Mascall, *Théologie de l'Avenir*, Paris, 1970, p. 86.

³³ D. Mollat, *Symbolismes baptismaux chez Saint Paul*, în „Lumière et vie” nr. XXVI, 1956, p. 72, la pr. asist. dr. Vasile Mihoc, o.c., pp. 295—296.

³⁴ Cyrille de Jérusalem, *Catéchèses mystagogiques*, „Sources chrétiennes”, nr. 126, Paris, 1966, pp. 120—121.

³⁵ C. Masson, *L'Epître de Saint Paul aux Collosiens*, Paris, 1950, p. 143.

pentru mădulare"³⁶. Așadar, punctul de vedere paulin este că mintea și inima omului devin încă din această viață tron și sălaș al lui Dumnezeu și deci nu mai poate fi vorba de o distrugere a lui prin moarte, iar omul nu poate fi considerat o ruină sau o ruină în devenire.

Prin Hristos, Dumnezeu Și-a legat existența Sa de omenire (cf. Filipeni 2, 6—11). Astfel, Sf. Ioan Damaschin scria: „Fiul Unul născut... și chipul lui Dumnezeu, Se pogoară aplecînd cerurile... și fiind Dumnezeu desăvîrșit, se face om desăvîrșit..., fiind zămislit în preacuratul pîntec al Fecioarei... în chipul celei dintîi faceri a lui Adam”³⁷. Prezentînd relația virtuală dintre Adam și Hristos, Sf. Apostol Pavel a definit imaginea trupului nostru ceresc: „Și după cum am purtat chipul (lui Adam) celui pămîntesc, vom purta și chipul celui ceresc”, care este „cu duh dătător de viață” (I Corinteni 15, 49) și întru asemănarea Lui „ne prefacem în același chip din slavă în slavă... ca ceea ce este muritor să fie înghițit de viață” (II Corinteni 3, 18 ; 5, 4).

Chiar dacă noi nu îmbrăcăm acest trup preamărit peste, sau „pe deasupra” celui muritor, aceasta nu înseamnă că după moarte, în cer va lua ființă un alt trup, sau un alt individ: „Căci trebuie ca *acest trup* stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și *acest (trup)* muritor să se îmbrace în nemurire” (I Corinteni 15, 53), adică în trupul înălțat și preamărit al lui Hristos (cf. II Corinteni 5, 1—4). Această perspectivă l-a determinat pe apostol să nu dispereze văzîndu-și slăbiciunea trupului muritor, ci să aspire la starea superioară a existenței veșnice. Dorința lui de a trăi pînă la Parusie nu i-a fost inspirată de frica morții, fiind conștient că „între Iisus cel răstignit și propria sa existență în trup există o legătură atît de strînsă, încît trupul apostolului poate fi considerat drept „locul” epifaniei și al lui Iisus cel pămîntesc ca Domn”³⁸. Apostolul Neamurilor era ferm convins că nimeni și nimic nu-l poate despărți de iubirea lui Iisus Hristos (Romani 8, 35—39).

Din cele de mai sus se pot desprinde următoarele *concluzii*:

1. Soarta omului nu se decide numai (și abia) la Judecata de apoi, ci se poate ști încă din timpul vieții pămîntești (II Corinteni 5, 1);
2. După moarte, sufletele nu sînt lipsite de substanță și nu stau într-o stare de pasivitate, în așteptarea Parusiei, ci sînt în comuniune imediată cu Hristos (II Corinteni 5, 6—8). Ea începe încă din viața prezentă, prin Sfintele Taine, culminînd în Euharistie și se continuă în viața viitoare, prin „îmbrăcarea” în Trupul preamărit al Domnului — „învierea, viața și odihna” noastră, sau „locuința noastră cea din cer” (II Corinteni 5, 2).
3. Deși este un fapt dureros și înspăimîntător, moartea trupului are numai un caracter temporar, fiind un prag între cele două vieți, o poartă

³⁶ Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Sibiu, 1946, pp. 24—43.

³⁷ Cf. dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, *Învățătura ortodoxă despre mîntuire*, Timișoara, 1983, p. 84.

³⁸ E. Güttgemanns, *Der leidende Apostel und sein Herr. Studien zur paulinischen Christologie*, Göttingen, 1966, p. 135, la pr. asist. dr. Vasile Mihoc, o.c., p. 428.

de intrare în veșnicie, sau un punct de întâlnire între om și Dumnezeu (II Corinteni 5, 8).

4. După moarte, urmează judecata particulară, de la care nimeni nu poate face excepție, prin care se stabilește fiecărui om o răsplată direct proporțională cu faptele săvârșite prin trup, în viața pămîntească (II Corinteni 5, 10).

5. Pentru a obține o fericire cît mai deplină în viața viitoare, sîntem datori să supunem Mintuitorului Iisus Hristos toată viața noastră, pînă în cele mai mici detalii (II Corinteni 5, 9). Numai așa putem deveni încă de pe acum „mireasmă a vieții spre viață” (II Corinteni 2, 16), iar după moarte, sufletul nostru va „petrece la Domnul”, îmbrăcîndu-se întru mărirea veșnică a lui Iisus Hristos.

CONȚINUTUL ȘI STRUCTURA ANAFORALEI LITURGICE, PRIVITĂ SUB ASPECT ISTORIC ȘI INTERCONFESIONAL *

de : pr. DUMITRU MOCA

Importanța și actualitatea temei.

În ultima vreme, cultul ortodox în general și sfânta liturghie în special se bucură de o atenție și prețuire deosebită în întreaga lume creștină. O serie de teologi neortodocși au consacrat învățăturii, cultului și liturghiei ortodoxe studii remarcabile¹, care au pus în lumină aspecte de obicei ignorante în cultul celorlalte confesiuni creștine.

Sfânta liturghie cuprinde, în structura și bogăția ei, harul cuvântului și al rugăciunii ; ea este taină și jertfă, rit și simbol, simțire a creației și a omului, Împărăția lui Dumnezeu venită la noi, icoană și psalmodie intonată de tot poporul lui Dumnezeu. Vom putea surprinde această dimensiune atotcuprinzătoare a liturghiei urmărind simburile ei originale : anaforaua.

Anaforaua euharistică este și temelia întregii liturghii. În vechile anafore ale Bisericii se află sintetizat conținutul întreg al credinței creștine, așa cum a fost turnat în formele sale liturgice originale care fac trecerea de la perioada apostolică la cea postapostolică. Din acest motiv, analiza conținutului și structurii anaforalei prezintă un interes deosebit pentru istoria și teologia liturghiei, oferind importante elemente pentru Liturgica comparată, pentru istoria dogmatică și simbolică. Problematika anaforalei este inclusă și în considerațiile formulate în cunoscutul document ecumenic „Botez, Euharistie, Ministeriu”, mai ales în legătură cu cele două momente ale Euharistiei : anamneza și

* Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la catedra de Liturgică a Institutului teologic universitar din Sibiu, sub îndrumarea P. C. Părinte prof. dr. Ilie Moldovan, care a dat și avizul spre a fi publicată.

¹ Spre pildă, Friederich Heiler, *Urkirche und Ostkirche*, München, 1937, Ernest Benz, *Kirche und Kosmos. Orthodoxes und evangelisches Christentum*, Witten Ruhr, 1950 ; Urs von Balthasar, *Kosmische Liturgie*, Freiburg, 1941.

epicleza, cu raportul dintre ele și implicațiile lor doctrinare în cadrul unor confesiuni creștine neortodoxe.

Anafora poate servi, din acest punct de vedere, drept bază sau punct de plecare pentru înțelegerea și abordarea a numeroase probleme ce confruntă creștinătatea contemporană, aflată în căutarea unității de credință și de cult.

Anafora liturgică — expresie a unei realități euhologice.

Anafora este un cuvânt grecesc însemnând „înălțare”, ridicare-echivalentul latinescului „oblato”. Se pare că la origine, el s-a substituit termenului de euharistie sau binecuvântare, de frângere a pîinii².

Anafora este rugăciunea în timpul căreia se săvîrșește jertfa liturgică, adică sfințirea și prefacerea darurilor, este centrul și miezul liturghiei. În ansamblul liturghiei ortodoxe, prin „anafora” se înțeleg riturile și rugăciunile rostite de preot, într-un dialog neîntrerupt cu poporul credincios, care în liturgia Sfintului Ioan Gură de Aur se cuprind între: „Cu vrednicie și cu dreptate este a Te lăuda” și efonisul: „Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă a mări și a cînta Preacinstiul...”.

Rugăciunea anaforalei este deci o singură rugăciune de la început pînă la sfîrșit. Ea se compune, totuși din patru părți: rugăciunea euharistică propriu-zisă; anamneza; epicleza; dipticele, care formează aceeași unitate.

Citind textul anaforalei din Liturghierul ortodox, observăm că el cuprinde în sine întreaga structură a sfintei liturghii.

1. Rugăciunea anaforalei este precedată de un dialog introductiv și binecuvîntarea treimică: „Harul Domnului nostru Iisus Hristos...” (II Corinteni 13, 13), la care credincioșii răspund: „Și cu Duhul Tău...” Taina Euharistiei este nedespărțită de liturghia propriu-zisă. La sfînta liturghie ne aflăm în cer, nu pe pămînt. Anafora din liturghia Sfintului Ioan Gură de Aur, exprimă această realitate astfel: „Căci Tu din neființă la ființă ne-ai adus pe noi și ne-ai ridicat... toate făcîndu-le pînă ne-ai suit la cer”³.

„Să mulțumim Domnului” — este o formulă care a dat numele întregii Taine și rezumă în sine întreg sensul sfintei liturghii: Mulțumindu-ți Ție și Unuia născut...”⁴. La fel redă această stare de evlavie și anafora lui Xist din Biserica Maronită: „Din inima, din suflet și cu buzele îți mulțumim Ție, Tată, Fiule și Duhule Sfinte”⁵.

² Fernand Cabrol — H. Leclercq — H. Marrou, *Dictionnaire d'Archeologie chrétienne et de la Liturgie*, vol. II. col. 1899.

³ *Liturghier*, București, 1974, p. 12.

⁴ *Idem*.

⁵ Anton Hanggy — Irmgard Phal, *Præx Eucharistica textus variorum liturgiis antiquioribus selecti*, Freiburg, 1966, p. 310.

Anaforaua este o relatare plină de evlavie a operei de răscumpărare a lumii prin Iisus Hristos. Deși rostită de preot, ea nu-i aparține, ci prin ea ni se descoperă o inițiativă divină: „Căci nu ai uitat lucrul mâinilor Tale...”⁶.

Prima parte a rugăciunii anaforalei este teocentrică. În toate anaforalele, grăirea minunilor lui Dumnezeu are ca punct de plecare atributele puterii și perfecțiunii lui Dumnezeu: „Cela ce ești fără de început, nevăzut, neschimbat, neajuns...”⁷. Tema creației, a răscumpărării și transfigurării lumii este legată intrinsec de rugăciunea anaforalei, constituind fundalul pe care se reazemă întreaga iconomie a mântuirii.

Rugăciunea anaforalei continuă cu Trisaghionul serafimic — expresie a unei sublime emoții, în care palpită bucuria izvorâtă din sentimentul prezenței lui Dumnezeu, un imn ce nu a fost cântat în templul Vechiului Testament, ci numai în Biserica creștină. Prin proclamarea imnului „Sfint”, Biserica este ridicată la înălțimea tronului ceresc a lui Dumnezeu.

Urmează marea rugăciune hristologică evocând într-o ordine cronologică toate binefacerile providenței. Sînt relatate, pe rînd, actul creației și al căderii omului, făgăduința unui Mîntuitor, trimiterea profeților, apoi însăși întruparea lui Dumnezeu-Fiul care „a nimicit durerile morții”.

2. Prin glasul preotului, Biserica rostește apoi anamneza: „Aducîndu-ne aminte așadar de această poruncă mîntuitoare...” Biserica nu prezintă lui Dumnezeu sacrificiul de pe cruce, nici prin reînviere (reimolaotinizm) nici prin reoferire (reoblationem), ci doar comemorarea lui ritual-euhologică ce îi aparține în întregime⁸. Euharistia nu este o repetiție, ci o epifanie și o experiență operată în această lume, taina venirii Domnului înviat, taina împlinirii și împărtășirii cu El la cină în Împărăția Sa⁹.

3. Momentul culminant al anaforalei este atins prin rugăciunea de chemare sau invocare a Sfîntului Duh, asupra darurilor pentru a fi prefăcute, în Trupul și Singele lui Iisus, jertfit pentru mîntuirea lumii. Structura intimă a epiclezei ne implică și pe noi, căci Duhul Sfînt este invocat „peste noi și peste aceste daruri”, ceea ce constituie de fapt scopul sfînteii liturghii¹⁰.

Scopul sfînteii liturghii este de a ne împărtăși cu Hristos devenit hrana noastră, viața noastră, manifestarea Bisericii ca trup al lui Hristos. Epicleza exprimă nota finală a unui sacrificiu unic, a unei prezențe reale a Sfîntului Duh, a primirii întregii Biserici în altarul ceresc. De fapt întreaga liturghie este o epicleză, o Cincizecime perpetuă, o invocare

⁶ Liturghier, p. 174 (anaforaua Sfîntului Vasile cel Mare).

⁷ Idem.

⁸ Alexis van der Mensbrugghe, *Teologia, Jertfei Euharistice în lumina Sfînteii Scripturi și a Sfinților Părinți*, în „Messager de l'Exarhat du patriarche russe en Europe occidentale”, trad. rom. de I. V. Paraschiv în „Mitropolia Olteniei”, nr. 7—8/1968, p. 573.

⁹ Alexandre Schmemmann, *L'Eucharistie Sacrement de Royaume*, Paris, 1985, p. 110.

¹⁰ Nicolae Cabasila, *Înțelegerea Dumnezeității Liturghiei*, trad. rom. diaconul Ene Braniște, București, 1946, p. 25.

a Duhului Sfint, începînd de la rugăciunea „Împărate ceresc”. Ea manifestă conștiința Bisericii primare despre Împărăția lui Dumnezeu venită la noi.

4. Ultima parte a anaforalei o alcătuiesc rugăciunile de mijlocire generală pentru întreaga Biserică, numite și diptice. În anaforaua ortodoxă a Sfîntului Ioan, această parte ține de la cuvintele : „Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească pentru cei adormiți întru credință”, pînă la sfîrșitul anaforalei, încheindu-se cu ecfonisul : „Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă...” Obiectul lor a fost foarte bine sintetizat în anaforaua Sfîntului Vasile cel Mare : „Iar pe noi pe toți să ne unești unul cu altul prin împărtășirea Sfîntului Duh”.

Liturghia este comuniunea sfinților. Ea nu este numai o rugăciune comună, sau a tuturor, ci pentru toți, „pentru fiecare cu cererea și casa sa” avînd conștiința unității ontologice dintre Sinaxă, Euharistie și Biserică : „Faceți aceasta întru pomenirea Mea”. Esența liturghiei și a naturii sale complexe constă în aceea că, de la început și pînă la sfîrșit, ea este o comemorare, o epifanie a mîntuirii lumii, îndeplinită prin Hristos¹¹.

Pînă în veacurile V—VI, anaforaua alcătuia o singură rugăciune cu o întindere destul de mare, pe care arhiereul sau proestosul o rostea în întregime cu voce tare, apoi ea se citea în taină de către liturghisitor. A primit astfel caracterul unui oficiu dublu : de o parte unul cu caracter mistic, săvîrșit în taină de către liturghisitor, reprezentînd substratul vechi al formularului liturgic, iar pe de altă cel alcătuit din răspunsurile și cîntările executate în paralel de credincioși. Aceste sînt răspunsurile sub formă de dialog : a) „Cu vrednicie și cu dreptate este a ne închina” ; b) Trisaghionul biblic ; c) Cei doi „amin” de după cuvintele de instituire ; d) „Pe Tine Te lăudăm”.

Ele nu sînt interpolări care ar întrerupe cursivitatea, continuitatea și unitatea originară a anaforalei liturgice. Dimpotrivă, ele se află într-o legătură organică cu fiecare dintre elementele componente ale anaforalei, față de care reprezintă un rezumat concentrat al acelorași teme și motive euhologice. Mai mult, ele se regăsesc aproape în toate anaforalele vechi : a Sfîntului Iacob, a Sfîntului Vasile cel Mare, a Sfîntului Ioan Gură de Aur și în anaforalele Bisericilor Vechi Orientale.

Atestări în tradiția apostolică.

Pe baza diferitelor mențiuni și aluzii incidentale din scrierile Noului Testament, referitoare la săvîrșirea Sfintei Euharistii, apoi din instrucțiunile date de Sfîntul Apostol Pavel și mai ales din bogatele informații liturgice furnizate de scrierile ioaneice, se poate spune că anaforaua liturgică apare constituită în elementele sale principale încă din

¹¹ Alexandre Schemann, o.c., p. 89.

veacul apostolic. Ea exista într-o liturghie primară, întrucît o mare parte din expresiile folosite de Apostolul Neamurilor în epistolele sale se inspiră direct din această liturghie, Noul Testament conținînd în germene toate elementele care alcătuiesc anaforaua liturgică.

Întrebuințarea stereotipă a unor formule de binecuvîntare se explică tocmai prin uzanța lor la adunările euharistice: „Harul Domnului Iisus Hristos cu voi cu toți (Apocalipsa 2, 21); Harul Domnului Iisus Hristos cu voi” (I Corinteni 16, 23). În scrierile pauline abundă doxologiile introduse prin: „... Care este binecuvîntat...” (Romani 1, 25; 9, 5), etc. Introducerile la epistole sînt construite de obicei prin termeni pe care îi vom întîlni în toate marile formulare ale anaforalelor creștine, expresie a prezenței divine de care era animată Biserica apostolică.

Apocalipsa este încărcată de aluzii la jertfa euharistică, celebrată în veacul apostolic (4, 8; 5, 12). Analogia de conținut cu textul anaforalei „Cu vrednicie și cu dreptate...” este mai mult decît evidentă și tot în Apocalipsă apare Mielul ca înjunghiat în mijlocul îngerilor.

Epicleza nu poate înlocui nici anamneza, nici rugăciunea de mulțumire și nici nu poate fi înlocuită de aceasta. Obîrșia acestui moment din sfînta liturghie trebuie căutată în evenimentul Cincizecimii. Mai multe texte din Noul Testament și formule fixate în vechile anaforale îndreptătesc la această afirmație. După Sf. Apostol Pavel, „nimeni nu poate să zică: Domn este Iisus, decît în Duhul Sfînt” (I Corinteni 12, 3). Sf. Grigorie al Nisei găsește originea biblică a epiclezei în textul de la I Timotei 4, 4—5: „Orice făptură a lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat, dacă se ia cu mulțumire, căci se sfîntește prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciune”¹².

Anaforaua lui Xyst pune epicleza în legătură directă cu Cincizecimea: „Cît de înfricoșat este ceasul acesta... în care Duhul Sfînt se pogoară din cerurile sublime și se reazemă peste Euharistia aceasta”¹³.

Dipticele sau rugăciunile de mijlocire generală pentru întreaga Biserică sînt o parte constitutivă a anaforalei. La origine ele au cuvintele Mîntuitorului: „Cereți și vi se va da, bateți și vi se va deschide” (Matei 7, 7). Un indiciu despre această practică, încă din epoca apostolică, sînt cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: „Faceți în toată vremea, în Duhul, tot felul de rugăciuni și de cereri...” (Efeseni 6, 18). Despre această veche practică liturgică vorbește și Serapion de Thmuis în Evhologhionul său: „Ne rugăm pentru toți cei adormiți care sînt pomeniți; sfîntește aceste suflete”. Sf. Ciril al Ierusalimului, în *Catehezele mistagogice*, confirmă: „După săvîrșirea jertfei duhovnicești... aducem rugăciuni pentru toți cei ce au nevoie de ajutor”¹⁴.

Toate elementele structurale ale anaforalei se întîlnesc într-o formă mai prescurtată sau mai dezvoltată, în toate monumentele liturgice paleocreștine „Didahia” sau „Învățătura Sfinților Apostoli” a păstrat

¹² Cf. Ion Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, 1981, p. 145.

¹³ A. Hanggy, o.c., p. 310.

¹⁴ După pr. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, București, 1972, p. 262.

cel mai vechi exemplar al formularului euharistic de care se servea Biserica în oficierea cultului — un ecou liturgic al Bisericii apostolice. În ea se află o binecuvîntare centrată pe trei tipuri de rugăciuni: rugăciunea de mulțumire înainte de prefacerea Darurilor; cea de pomenire „Adu-ți aminte Doamne de Biserica Ta și o izbăvește de tot răul...”; o formulă de invocare a Duhului Sfînt: „Să vină harul și să treacă lumea aceasta”¹⁵.

„Constituțiile Apostolice” înfățișează o anafora mult mai extinsă. Urmărind rugăciunile consemnate în acest document liturgic, se observă că ele sînt mult mai vechi și că reprezintă adevărata extensiune a cultului primilor creștini. Aici apare dialogul introductiv, care începe cu binecuvîntarea paulină: „Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Duhului Sfînt să fie cu voi cu toți” (II Corinteni 13, 13). Anafora cuprinde rugăciunea de laudă adresată lui Dumnezeu, crearea îngerilor, originea omului, căderea în păcat, făgăduința răscumpărării, istoria mîntuirii Vechiului Testament. Este introdus imnul Trisaghion care va trece în toate anaforalele. Se face aluzie și la Taina Botezului, este prezentă anamneza patimilor, morții, a învierii Domnului, urmată de epicleza: „Și să-Ți fie plăcute Darurile acestea... și să trimiți Duhul Tău cel Sfînt peste această jertfă”¹⁶.

Un alt formular paleocreștin apare în *Tradiția apostolică* a lui Ipolit. Anafora începe printr-un dialog introductiv, apoi rugăciunea de mulțumire care evocă opera răscumpărătoare a lumii prin Iisus Hristos. Anamneza este pusă în directă legătură cu cuvintele de instituire, căroră le urmează epicleza într-o schematică, sugerînd dubla mișcare a Duhului, invocat peste pline și pahar, dar și peste Biserica: „Cerem ca să trimiți Duhul Tău cel Sfînt peste jertfa Bisericii”¹⁷.

Fondul pe care s-a dezvoltat anafora este ferit de Sfînta Tradiție. Sf. Vasile cel Mare scrie: „Dintre dogmele și propovăduirile scrise, ce se păstrează în Biserică, pe unele le avem din învățătura scrisă, iar pe altele le avem din Tradiția apostolilor predănisită nouă în taină. Care din sfinți ne-a dat nouă în scris cuvintele invocării la sfințirea pîinii euharistice și a potirului binecuvîntării”? Iar Tertulian notează: „Dacă vei căuta la Scriptură și nu vei găsi cum se slujesc acestea și în alte rînduiri, socotește tradiția ca autoarea lor, care le-a transmis pe cale de obicei și le-a păzit prin credință”¹⁸.

Deci, anafora, departe de a fi rezultatul unor adaosuri ulterioare, a apărut în contextul biblico-liturgic al creștinismului apostolic. Dialogul introductiv, tema creației, imnul Trisaghion, anamneza, epicleza, dipticele, ca și o mare parte din expresiile anaforalei se regăsesc în tradiția apostolică scrisă și nescrisă.

¹⁵ A. Hanggy, o.c., p. 66.

¹⁶ Ibidem, p. 82.

¹⁷ Ibidem, p. 80.

¹⁸ Dr. Nicolae Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, Arad, 1934, p. 35.

Anaforalele Bisericii Răsăritene în perioada de tranziție de la formulele paleocreștine la epoca patristică.

Anaforalele epocii patristice din secolul IV reprezintă dezvoltarea consecventă a tipului celei mai vechi anaforale conservate în Tradiția apostolică a lui Ipolit. Acest formular paleocreștin, datat spre sfârșitul secolului III, reprezintă veriga care face tranziția de la formele semitice iudeo-creștine spre capodoperele euhologice ale patristicii elenice din secolul IV, într-o firească dezvoltare teologică. Formulele paleocreștine li se asociază altele ca : „Pace tuturor, (de la ebraicul șalom) și duhului tău ; amin”. „Ziceți amin pentru ceea ce sinteți. Fiți deci mădulare ale Trupului lui Hristos realizat prin aminul vostru” — scrie Fer. Augustin¹⁹. Salutarea îngerească „Sfint, Sfint, Sfint” (preluată din Isaia 6, 6) a fost completată cu cuvintele cu care a fost aclamat Mântuitorul la intrarea în Ierusalim.

Elementele ce se cristalizează și capătă o amploare corespunzătoare dezvoltării sint : generalizarea Sanctusului, anamneza, epicleza și extinderea dipticelor. Formulele anaforalei cresc organic unele din altele. Acest proces se poate urmări comparînd formulele paleo-creștine cu cele din epoca sfinților părinți. Formula „aducindu-ne aminte” cu întreaga ei semnificație liturgico-teologică, folosită de Sfîntul Evanghelist Luca, poate fi întilnită în anaforaua lui Ipolit, în cea din Constituțiile Apostolice, cea a Sfîntului Iacob și în toate celelalte anaforale ale Bisericii Răsăritene. Numai că, în anaforaua lui Ipolit, anamneza este raportată doar la moartea și Învierea Domnului, în timp ce același moment din Constituțiile Apostolice, ca și din liturghiile Sfîntilor Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur evocă întreaga operă de răscumpărare.

Epicleza va primi și ea o formulă corespunzătoare : „Trimite Duhul Tău cel Sfînt . . . , care avea să înlocuiască formulele mai vechi : „Să vină Harul, să vină cuvîntul”, arătîndu-se mai clar lucrarea Sfîntului Duh de prefacere a Darurilor.

Sf. Vasile cel Mare, folosindu-se de noțiunea de „antitip”, denotă un profund realism euharistic ; el nu a introdus în structura anaforalei o gîndire și terminologie străină, ci a valorificat o tradiție și înțelegere apostolică atestată deja în Epistola către Evrei (9, 24), ca și în prima Epistolă a Sfîntului Apostol Petru (3, 21).

Comuniunea sfinților — sugerată în anaforaua Didahiei și în cea a lui Serapion prin cuvintele „După cum această pîine era împrăștiată peste munți și aducîndu-se una, tot așa adună Sfînta Ta Biserică din toate neamurile . . .” — este exprimată într-o perspectivă mai cuprinzătoare în rugăciunea dipticelor din anaforaua Sfîntului Vasile cel Mare : „Iar pe noi pe toți care ne împărtășim dintr-o pîine și dintr-un potir . . .”.

O seamă de formule liturgice din cuprinsul anaforalei se fac ecoul gestației teologice a secolelor IV—V, în elucidarea cărora sfinții părinți

¹⁹ Cf. Al. Schmemman, o.c., p. 44.

au avut un rol hotărâtor, ca spre exemplu : „Cel ce ești fără de început, neajuns, nevăzut, necuprins, neschimbat, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos...” (Sf. Vasile cel Mare).

Fără a se introduce în structura anaforalei elemente noi, ci doar precizându-se elementele preluate din epoca apostolică, se poate spune că în perioada patristică anaforaua a găsit expresiile clasice de exprimare.

Încercare de tipologie a anaforalei liturgice.

Oricine parcurge creațiile euhologice ale acestei mari epoci este uimit de bogăția, varietatea și multitudinea formelor pe care le dezvoltă. În Biserica Răsăriteană, anaforalele se pot totuși clasifica, după aria de origine și dezvoltare inițială, în trei scheme fundamentale care conțin aceleași elemente structurale, diferența fiind dată de ordinea de dispunere a motivelor euhologice în planul general al anaforalei.

1. Anaforaua de tip siro-occidental, căreia îi aparțin anaforaua lui Ipolit, cea din Constituțiile Apostolice, anaforalele Sfinților Iacob, Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur. Ea ne descoperă o legătură intimă între rugăciunea anaforalei și sfânta liturghie. Această schemă antiohiană-bizantină este incontestabil cea mai clară și mai riguroasă. Ordinea euharistiei siriene occidentale este într-adevăr sistematică, logică și concepută în cadrul unei Teologii trinitare foarte dezvoltate, cu un pronunțat caracter sacramental²⁰.

2. Anaforaua de tip alexandrin, căreia îi aparțin anaforalele din Euhologhionul lui Serapion de Thmuia, fragmentul „Der Balizeh”, anaforaua Sfântului Evanghelist Marcu, cele zise „copte”, ale Sfinților Ciril al Ierusalimului, Vasile, Grigorie de Nazianz și cele etiopiene a celor 12 Apostoli și 14 anaforale „de schimb”. În ceea ce privește notele ei caracteristice epicleza este împărțită în două formule, dintre care unele înainte de cuvintele de instituire, iar altele după anamneză. Apoi, dipticele sînt așezate nu după epicleză, ca în ritul bizantin antiohian, ci cu mult înaintea ei. Accentul pus pe rolul intercesiilor și dubla epicleză fac din anaforaua alexandrină o anafora de tip eclesiologic, cosmic.

3. Anaforaua siro-orientală, căreia îi aparține cea așa-zisă a „apostolilor Addai și Mari”. Din această familie mai fac parte anaforalele nestorienilor persani și anaforalele lui Teodor de Mopsuestia și Nestorie. Anaforaua lui Addai și Mari constituie supraviețuirea unui vechi tip de anaforale, care pare a fi un memorial iudeo-creștin. Dumnezeu este celebrat pentru opera Sa creatoare și cea răscumpărătoare împlinită în Iisus Hristos. Acest formular liturgic prezintă un deosebit interes pentru Liturgica comparativă, infirmind opinia potrivit căreia prefacerea Darurilor ar avea loc în momentul rostirii cuvintelor de instituire. El mai arată că din

²⁰ Louis Bouyer, *Euchariste. Teologie et spiritualité*, Paris, 1966, p. 122.

structura anaforalei puteau lipsi cuvintele de instituire, dar nu putea fi absentă epicleza care pune în valoare lucrarea Sfintului Duh.

Anaforalele aparținătoare acestui tip au dipticele grupate într-un singur bloc și intercalate între anameză și epicleză.

Tipologia anaforalelor răsăritene confirmă prezența aceluiași elemente componente, întrebuintarea aceluiași formule liturgice încărcate cu aceeași semnificație teologică, liturgică și sacramentală, ceea ce constituie dovada incontestabilă a continuității și dăinuirii Tradiției apostolice în vremea sfinților părinți și în continuare.

4. Anaforaua din Canonul Roman. În secolul V, la Roma, cadrul stabil al Euharistiei a suferit variațiuni după anotimpurile anului, după sărbătorile sfinților afectând planul de ansamblu al anaforalei²¹.

Canonul începe cu dialogul introductiv „Dominus vobiscum”. Față de binecuvântarea treimică a Sfintului Apostol Pavel din anaforalele răsăritene, dialogul marchează, încă de la început, un alt orizont și o altă perspectivă. Din structura acestei prime părți, lipsește lauda adresată lui Dumnezeu pentru întreaga creație, trecându-se direct la imnul Trisaghion. Anaforaua marchează, apoi o înțelegere deosebită a Tainei Sfintului Botez.

„Pe Tine Te implorăm și Te rugăm să primești și să binecuvințezi aceste jertfe” constituie o palidă reminiscență a unei epicleze din care au dispărut cuvintele cheie: „Trimite Duhul Tău cel Sfânt...”, sau epicleza, ca fapt liturgic universal²². Anaforaua din Biserica Ortodoxă este ea însăși o înlănțuire de epicleze. De-a lungul întregii liturghii „există epicleze preconsacratoare, postconsacratoare, epicleze privind darurile, epicleze privind comunitatea, epicleze în care preotul se roagă fierbinte de Dumnezeu să trimită pe Duhul Sfânt, căruia propria sa nevrednicie să nu-i fie un obstacol, ca Duhul Sfânt să purifice pe preot, ca nevrednicia lui să nu fie piedică a pogoririi Duhului Sfânt asupra Euharistiei și asupra comunității: consacrarea nu poate să se facă fără sfințire ca fruct al consacrării euharistice și sfințirea preotului fără de care nevrednicia preotului cade asupra darurilor și devine un obstacol al harului dumnezeiesc”²³. Duhul Sfânt însuși face anamneza epifanică, manifestă mijlocirea lui Hristos și atunci Euharistia nu mai este numai un „semn” sau „anamneză” și comemorarea morții lui Hristos, cum ar lăsa să se înțeleagă documentul „Botez, Euharistie, Ministeriu”, atunci când zice: „Ea este aducere aminte a tot ce a făcut Dumnezeu pentru mântuirea lumii”²⁴. Așa cum reiese din anaforalele vechi, în care epicleza este nelipsită, Euharistia este jertfă și plenitudine de viață, căci odată prefăcute, Darurile sînt Trupul și Sângele lui Hristos, pline de Duhul Sfânt, iar noi ne

²¹ S. Salaville, *Liturgies Orientales*, Paris, 1924, p. 13.

²² S. Salaville, *Les fondements scripturaires de l'épiclese*, în „Echos d'Orient”, nr. 74 (1909), p. 5.

²³ Boris Bobrinskoy, *L'Eucharistie plénitude de L'Eglise*, în vol. *Intercomunión. Des chrétiens s'interrogent-Eucharistie-Eglise-Umanite-Mama*, 1969 pp. 34—35.

²⁴ Botez, Euharistie, Slujire, în „Mitropolia Banatului”, nr. 1—2/1983, p. 31.

impărtășim cu Hristos însuși mort-jertfit și Înviat — preamărit, plin de Duhul Său.

Disparația epiclezei ca și reducerea corelativă a referatului originar de instituire al anamnezei a constituit baza respingerii caracterului sacrificial în protestantism.

Cită vreme în Ortodoxie și în Bisericile necalcedoniene s-a păstrat rostirea anaforalei într-un permanent dialog cu poporul credincios ca și unor părți din ea încredințate acestuia, în Bisericile apusene ea a devenit un monolog al preotului separat de comunitate.

Evaluări comparative privind anaforaua liturgică în riturile răsăritene și apusene.

A) Biserica Ortodoxă a păstrat intact și integral formularul anaforalei. Creația, istoria mîntuirii, evocarea Patimilor, Învierii, Înălțării și Cincizecimii, în anamneză și epicleză, actualitatea prezenței eshatologice a Duhului Sfint care unește comunitatea cu Hristos și cu ea însăși, constituie temele fundamentale ale anaforalei euharistice. Menținînd cele două anaforale ale Sfintului Vasile cel Mare și a Sfintului Ioan Gură de Aur, Biserica Ortodoxă nu a scos și nu a introdus nici un element nou sau eterogen în bogatul său tezaur cultic și dogmatic. Ortodoxia credinței a fost întotdeauna norma care a prevalat formulelor liturgice și limbilor naționale folosite în cult.

B) În Bisericile Vechi Orientale, structura anaforalei a urmat un anume proces evolutiv. Astfel, armenii, folosindu-se de anaforalele Sfinților Grigore de Nazianz, Isaac și Ciril a Alexandriei, au introdus două particularități: referatul de instituire este urmat de o rugăciune prin care se comemorează coborîrea lui Hristos în iad și Învierea Sa ca Domn al viilor și al morților, iar anamneza, din care lipsește pomenirea Patimilor, este urmată de rugăciunea în care preotul mulțumește lui Dumnezeu pentru că l-a învrednicit de această cinste²⁵.

În cealaltă grupă a Bisericilor Orientale, dipticele au fost plasate înainte de sfîntirea Darurilor. Sirienii iacobiți au adăugat anaforalei o serie de rugăciuni excesiv de lungi, iar etiopienii alte variațiuni: referatul de instituire este dat în diferite formule, dintre care unele încep în mod abrupt, iar intercesiile se amestecă cu binecuvîntări, dar păstrează nucleul originar și firul uniform al aceluiași idei²⁶.

c) În Biserica Romano-Catolică, datorită evoluției din evul mediu timpuriu și mijlociu, canonul roman prezintă o structură nefirească, lipsită de unitate logică, ceea ce l-a determinat pe liturgistul romano-catolic Bruno Kleinheer să afirme că „existența acestuia nu poate fi justificată”²⁷.

²⁵ Arhim. Zareh Baronian, *Liturghia Bisericii Armene în cadrul celorlalte rituri liturgice răsăritene*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1975, p. 112.

²⁶ Pr. prof. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi din Orient, liturghiile riturilor orientale*, în „Ortodoxia”, nr. 2/1965, p. 102.

Sub impulsul mișcării liturgice din secolul XX, inaugurat de mari liturgiști precum Dom Lambert Baudin, Odo Casel și alții, în structura canonului roman s-au introdus următoarele texte: Sfânt (din Tradiția lui Ipolit), anaforaua a III-a (inspirată din ritul galican și hispanic mozarab) și anaforaua a IV-a (din liturgia Sfântului Iacob de tradiție antiohiană)²⁸.

D) În Bisericile protestante, dorința de a reveni la Euharistia primară, a redus, treptat, întreaga rugăciune la cuvintele de instituire. Martin Luther, inițiatorul Reformei, este autorul a două formule liturgice. În cel dintâi, intitulat „Formula Missae” (1526), el a păstrat din canonul roman rugăciunea „Qui pridie” urmată de referatul de instituire și o parte din „Sfânt”. Mai târziu a alcătuit o altă liturghie în limba germană, „Deutsche Missae”, ce poate fi considerată o premieră a liturghiilor care nu conțin nimic din Euharistie, iar rugăciunile cuprinse nu mai au nici un caracter sacramental-sacrificial. La rîndul său Zwingli, în „Deu canone missae epicheiresis” (1523), a negat cu totul caracterul sacrificial al Euharistiei²⁹.

În zilele noastre, în cadrul protestantismului s-au conturat două direcții de întoarcere spre izvoarele vechi ale cultului: prima se îndreaptă spre cultul Reformei timpurii, iar a doua, cu aceeași intensitate, este orientată spre cultul Bisericii primare, începînd cu Tradiția apostolică a lui Ipolit și terminînd cu Liturgia Sfântului Ioan Hrisostomul.

Această direcție este reprezentată mai bine în Biserica luterană din America, în dorința de a-și însuși schema și conținutul vechilor anaforale³⁰.

Întoarcerea spre izvoarele originare ale cultului creștin, manifestată în occident, arată că, în conținutul și structura anaforalei sale, Ortodoxia posedă prezența Împărăției lui Dumnezeu, realitatea Eshatonului. În Biserica Romano-Catolică se caută întregirea accentului pus pe prezent cu cel eshatologic. În schema „Despre Biserică”, promulgată în sesiunea a III-a a Conciliului II Vatican, se menționează aspectul de „pelerină” al Bisericii. În schimb, protestantismul caută să adauge la accentul eshatologic (încă nu), accentul pus pe prezent (avem de acum). Ori, Ortodoxia le-a îmbinat întotdeauna: „Mulțumim Ție Stăpîne... că și în ziua de acum, ne-ai împărtășit pe noi de cereștile și nemuritoare Tale Taine... Dă-ne nouă să ne împărtășim cu Tine mai cu adevărat în ziua cea mai neînserată a Împărăției Tale”³¹.

²⁸ După pr. Dumitru Colotelo, *Mișcarea liturgică în creștinismul apusean*, în „Studii Teologice”, nr. 3—4/1985, p. 180.

²⁹ A se vedea, *La celebration des Sacraments*, Paris, 1983, p. 45.

³⁰ H. Gass, *Lutter et la Liturgie Eucharistique*, în vol. „Eucharisties d'Orient et d'Occident”, vol. I, pp. 148—150.

³¹ Cf. Louis Bouyer, o.c., p. 425.

³² Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Din aspectul sacramental al Bisericii*, în „Studii Teologice”, nr. 5—6/1966, p. 41.

Concluzii

1. Întreaga bogăție de conținut și sens a sfintei liturghii este cuprinsă în partea ei centrală, numită anafora euharistică.

2. Pe baza mărturiilor scripturistice se poate afirma că anafora liturgică apare constituită, în elementele sale principale, încă din epoca apostolică, nucleul ei primar fiind : rugăciunea de laudă, de mulțumire, anamneza, epicleza și dipticele.

3. În elementele sale fundamentale, anafora cuprinde și exprimă elementele principale ale sfintei liturghii : sinaxa (adunarea credincioșilor), taina intrării, taina mulțumirii, rugăciunea anamnezei, prefacerea Sfintelor Daruri, care se continuă cu împărtășirea credincioșilor.

4. Documentele paleocreștine confirmă originea apostolică a anaforalei răsăritene și implicit a liturghiei ortodoxe, pusă, de-a lungul veacurilor, pe numele unui apostol sau sfânt părinte, ca și prezența elementelor primare, a întregii lor semnificații teologice, liturgice și sacramentale, a continuității rânduiei apostolice. În anaforalele sale liturgice, Biserica Ortodoxă a păstrat cu fidelitate toate elementele Tradiției apostolice.

5. Înlăturarea epiclezei din canonul apusean, separarea anaforalei de orizontul haric al Sfintelor Taine a redus anafora la liturghia cuvântului de tip anamnestic.

6. Rugăciunile utilizate în Bisericile protestante la „Cina Domnului” și-au pierdut caracterul sacrificial, sacramental.

7. Prin bogăția adevărilor de credință păstrate, anafora euharistică poate constitui o bază comună în dialogurile ecumeniste, privind nu numai Sfânta Euharistie și sfânta liturghie, ci întreg cultul creștin, care de la început și-a manifestat notele sale specifice : caracterul sacrificial, epifanic, sacramental și eshatologic.

JUDECATA UNIVERSALĂ

Duminica lăsatului sec de carne

Sfinta Evanghelie descrie judecata de apoi sau cea universală, cînd Fiului Omului va veni în deplină strălucire dumnezeiască, înconjurat de sfinţii Săi îngeri, spre a judeca întreaga lume, deoarece „Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului, ca toţi să cinstească pe Fiul, precum cinstesc pe Tatăl” (Ioan 5, 22). Judecata universală este prefătată de învierea trupurilor şi reunirea lor cu sufletul, pentru că atît faptele bune cît şi cele rele au fost săvîrşite împreună. Obiectul judecăţii îl formează toate faptele săvîrşite de oameni în viaţa lor pămîntească, apoi cum scrie Sf. Apostol Pavel: „Noi toţi trebuie să ne înfăţişăm înaintea scaunului de judecată a lui Hristos ca să ia fiecare răsplată după faptele ce le-a făcut în trup, ori bine ori rău” (II Corinteni 5, 10). Mîntuitorul arată că vor fi descoperite şi judecate chiar şi cuvintele şi gîndurile cele ascunse: „Vă spun că pentru orice cuvînt deşart pe care-l vor rosti oamenii, vor da socoteală în ziua judecăţii” (Matei 12, 36). O putere mai înaltă se va coborî asupra inimilor tuturor, care le va lumina ca soarele şi va arăta toate faptele, gîndurile şi sentimentele oamenilor. Un dascăl al Bisericii (Sf. Vasile cel Mare) scrie: „Nu trebuie să-şi inchipuie cineva că trebuie mult timp fiecăruia spre a se vedea pe sine în toate faptele sale. Sufletul îşi va reprezenta toate acestea, dintr-odată printr-o putere nespusă; şi le va zugrăvi în culori vii, iar în sufletul său va vedea ca într-o oglindă imaginea a tot ce a făcut”.

După ce sînt relevate toate virtuţile celor drepti şi fărădelegile celor păcătoşi, Mîntuitorul Iisus Hristos se ridică de pe tronul mării Sale şi rosteşte judecata care va fi publică, solemnă şi fără drept de apel. Ea va începe cu despărţirea celor buni de cei răi, Judecătorul suprem oferind celor drepti locul de cinste din dreapta Sa, iar celor păcătoşi cel din stînga. Împăratul a toate va spune celor din dreapta Sa, cu faţa senină şi inima plină de iubire: „Veniţi, binecuvîntaţii Părintelui Meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii” (Matei 25, 34). Sînt „binecuvîtaţi”, deoarece au ascultat şi urmat învă-

țaturile Sale, primind pe pământ har și pace de la Dumnezeu și împărțându-se după moarte de frumusețea Împărăției Sale, grație credinței și faptelor lor bune. Cei drepti vor spune, cu modestie, că n-au făcut asemenea fapte bune față de Mintuitorul Însuși, ci aproapelui lor și făcându-le nu s-au gândit la răsplată. La aceasta, Judecătorul va răspunde: „Amin zic vouă, întrucât ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei mai mici, Mie mi-ați făcut” (Matei 25, 40), înțelegându-i pe toți cei lipsiți și suferinzi, iar orice faptă bună izvorită din dragoste pentru aceștia o consideră ca făcută pentru Sine.

Întorcându-se spre cei din stînga Sa, Mintuitorul îi va incrimina pentru totdeauna, datorită împietririi sufletului lor în mîndrie și răutate: „Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui” (Matei 25, 41).

După rostirea judecății, dreptii vor avea parte de fericirea veșnică, de mărire atît cît este cu putință creaturilor, și se vor bucura de fericita vedere a lui Dumnezeu. Lor li s-au rezervat „ceruri noi” și „pământ nou”, în care locuiește dreptatea (II Petru 3, 13), unde este loc de odihnă veșnică, unde pământul și pomii rodesc necontenit și unde totul este lumină (Apocalipsa 22, 1—6). Gradele fericirii vor fi diferite, după meritele fiecăruia înaintea lui Dumnezeu, dar această fericire va fi veșnică și netrecătoare.

Dimpotrivă, celor răi le este destinat un spațiu cu totul deosebit — focul cel veșnic, fiind alungați de la fața lui Dumnezeu și lipsiți de luminile Împărăției cerurilor. Acolo își vor aminti trecutul întrebunțat spre rău, conștiința îi va mustra în permanență, ca un foc care nu se stinge — o stare ce nu poate fi suficient exprimată în cuvinte. Un dascăl al Bisericii (Sf. Ioan Damaschin) subliniază că după judecata universală, diavolul, demonii, oamenii cei răi și nelegiuții vor fi aruncați în cuptorul spiritual care îi chinuie, acolo fiind „plîngerea și scrișnirea dinților” (Matei 13, 59). Chinurile iadului vor fi și ele deosebite, în funcție de greutatea păcatelor: „Sluga aceea care a știut voia stăpînului și nu s-a pregătit, nici n-a făcut după voia lui, va fi bătută mult, iar cea care n-a știut dar a făcut lucruri vrednice de bătaie, va fi bătută mai puțin” (Luca 12, 47—48). Prin urmare, atît starea de fericire cît și starea de osîndă au un caracter etern.

Amintirea înfricoșatei Judecăți evidențiază datoria noastră de a ne pregăti pentru viața cea netrecătoare. Aici este timpul semănatului, al lucrării, dincolo al secerișului, „căci nu avem aici cetate stătătoare, ci o căutăm pe aceea ce va să fie” (Evrei 13, 14), prin urmare ostenind cu atît mai mult pentru cele netrecătoare. Să-L rugăm deopotrivă pe Mintuitorul Iisus Hristos să nu ne judece după dreptatea Sa, ci după mila Sa cea mare care este nemărginită, făcându-ne să ne gîndim mereu la ceasul judecății ca să nu cădem în focul cel nesfîrșit. Și tot Sfînta Carte ne mai atrage atenția: „În tot ce faci, adu-ți aminte de sfîrșitul tău și nu vei păcătui niciodată” (Isus Sirah 7, 38).

TREPTE ALE URCUȘULUI DUHOVNICESC

Duminica lăsatului sec de brînză

Durata postului are menirea pregătirii sufletești pentru praznicul căruia a fost instituit, la fel ca celelalte perioade de pregătire din timpul anului, stabilite de Biserică. Timpul premergător Sfintelor Paști are menirea de a ne pregăti prin rugăciune, post și fapte bune, pentru marele praznic al Învierii din morți a Mîntuitorului Iisus Hristos.

Rugăciunea este dialogul cu Părintele ceresc, o înălțare a minții, a voinței și sentimentelor noastre către Dumnezeu. Prin rugăciune și cu rugăciune, sufletul creștinului se îndreaptă cu toate puterile sale spre Părintele ceresc, care revarsă asupra lui harurile Sale cele dumnezeiești. Rugăciunea este o hrană a sufletului, similară aerului necesar respirației, un suport în lupta împotriva ispitelor, a patimilor și păcatelor. După cum o candelă se stinge dacă nu are untdelemn, tot așa și credința noastră atunci cînd ne rugăm puțin, sau devine moartă atunci cînd nu ne rugăm deloc.

Viața creștină presupune un continuu efort de autodepășire de înălțare sufletească. Răul, păcatul, ispitele, patimile, slăbiciunile ne urmăresc pretutindeni. În această luptă Dumnezeu ne-a dăruit rugăciunea tocmai pentru a anihila acțiunea lor asupra sufletului. Cunoșcînd această primejdie, Mîntuitorul însuși ne poruncește: „Privegheați și vă rugați ca să nu cădeți în ispită” (Luca 21, 36). Iar atunci cînd Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a scos duhul cel rău dintr-un copil adus de părinți săi, le spune celor de față: „Acest neam de demoni nu poate fi scos decît cu rugăciune și cu post” (Marcu 9, 29).

Rugăciunea este un suspin care se înalță din acea inimă înfrîntă, cerînd lui Dumnezeu ajutor, întărire, izbăvire. Fiecare dintre noi am putut să ne convingem de puterea rugăciunii. În boală și suferință, la strîmtorări, în necazuri, în împrejurări independente de voința noastră, cînd nu mai așteptăm nici un sprijin omenesc și cînd asemenea drepțului Iov și membrii familiei stau împotriva noastră, inima noastră se înalță la Părintele ceresc în rugăciune, iar harul, izbăvirea, tămăduirea și binecuvîntarea Părintelui ceresc nu întîrzie să se reverse asupra noastră.

Cum să ne rugăm, ne-a învățat însuși Mîntuitorul Iisus Hristos în Rugăciunea domnească „Tatăl Nostru” (Matei 6, 5—13). Tot divinul Învățător ne-a încredințat că tot ceea ce cerem în numele Lui de la Tatăl, ni se va da nouă; „Cereți și vi se va da, căutați și veți afla, bateți și vi se va deschide, Căci oricine cere, ia, cel care caută, află și celui care bate i se va deschide... Dacă voi, răi fiind, știți să dați da-

ruri bune fiilor voștri, cu atât mai mult Tatăl vostru Cel din ceruri va da cele bune celor care cer de la El?" (Matei 7, 8—11). Rugăciunea trebuie făcută cu credință „și toate câte veți cere rugându-vă cu credință, veți primi" (Matei 21, 22); ea trebuie făcută cu stăruință, cu inimă curată, fără nici o îndoială și șovăire.

Cartea Sfintă ne oferă nenumărate exemple, de oameni care au fost odinioară, înălțind rugăciuni fierbinți spre Părintele ceresc, ascultate și împlinite. Astfel, Avraam se ruga lui Dumnezeu pentru locuitorii din Sodoma (Facerea 18, 31—32); la fel și ruga lui Moise. Dumnezeu trimite din cer poporulul înfometat și însetat mană și apă trebuincioasă (Ieșirea 16—17). Atunci când poporul Vechiului Testament era să fie biruit de un dușman puternic, trebuia ca acela să nu aibă noapte de odihnă spre a se reface și de aceea conducătorul Iosua se roagă lui Dumnezeu, iar soarele s-a oprit pe cer spre a prelungi ziua și a asigura victoria așteaptă. Cei trei tineri aflați în cuptorul cel de foc se roagă, flăcările nu-i pot mistui (Daniil 3); prorocul Daniil s-a rugat în groapa cu lei sălbatici care se îmblinzesc și-i țin tovărășie (Daniil 6), iar la rugăciunea prorocului Ilie, Dumnezeu a trimis din cer ploaia cea bine-făcătoare.

Dar cea mai sublimă pildă de rugăciune o avem de la însuși Mîntuitorul Iisus Hristos care s-a rugat în templu, în case, la Cina cea de Taină, în grădina Ghetsimani, cu sudori de sînge, și chiar pe cruce.

După exemplul divinului Învățător, s-au rugat și sfinții apostoli, dascălii Bisericii și mărturisitorii credinței cele adevărate. Mama Fericitului Augustin, Monica, s-a rugat vreme îndelungată pentru întoarcerea fiului ei, care grație acestor rugăciuni a fost izbăvit, iar Maria Egipteanca, plîngîndu-și păcatele, s-a rugat fierbinte Maicii Domnului, după care L-a urmat pînă la sfîrșitul vieții pe Mîntuitorul Iisus Hristos.

De aceea, pregătirea duhovnicească presupune și datoria credincioșilor, a noastră a tuturor, de a înălța rugăciuni fierbinți către Părintele ceresc, mulțumindu-I pentru toate binefacerile primite, implorînd harul și ajutorul Său dumnezeiesc care dă putere spre a parcurge în pace și cu inima curată treptele scării la capătul căreia ne așteaptă Iisus Hristos, Cel înviat din morți.

Să-I cerem și noi Părintelui ceresc întoarcerea noastră la credință, la Dumnezeu, sau ceea ce a cerut înțeleptul Solomon: „Trimite înțelepciunea din sfintele Tale ceruri de lîngă Tronul măririi Tale, ca să mă ajute în ostenele mele și ca să cunosc ce este bine făcut înaintea Ta" (Înțelepciunea lui Solomon 9, 10). Iar rugăciunea noastră fiind primită, să putem auzi și noi cuvîntul lui Dumnezeu, ca odinioară Iov: „Fiindcă n-ai cerut lucruri, bunuri trecătoare ci un bine etern, să avem parte și de înțelepciune, și de sănătate și să ne bucurăm de toate bogățiile pe care bunul Dumnezeu ni le-a dat nouă sub soare". De aceea, să căutăm în rugăciunile noastre Împărăția și dreptatea lui Dumnezeu și toate celelalte se vor adăuga nouă.

În urcușul duhovnicesc spre Învierea Domnului, pe lîngă rugăciune este necesar și postul. După învățătura Bisericii noastre, postul este

nu numai o restricție alimentară, ci mai ales abținerea de la toate faptele rele. Cum să postim, ne arată tot Sfânta Scriptură. Profetul Isaia (58, 6—7) scrie: „Nu știți voi postul care îmi place? — zice Domnul Împarte pîinea ta cu cei flămînzi și pe cei săraci rătăcitori, cheamă-i în casa ta; cînd vei vedea pe cel gol, îmbracă-l și nu te ascunde de semenul tău”.

Mîntuitorul Iisus Hristos a desăvîrșit și învățătura despre post, înlăturînd fariseismul și accentuînd dimensiunea lui spirituală: „Cînd postești nu fi trist ca fățarnicii care își smolesc fețele ca să arate oamenilor că postesc. Adevărat grăiesc vouă că-și iau plata lor. Tu, însă, cînd postești, unge capul tău și fața ta o spală, ca să nu arăți oamenilor că postești și Tatăl tău care vede în ascuns, îți va răsplăti ție” (Matei 6, 16—18). În această accepțiune, curățirea trupească nu este un scop în sine, ci un mijloc eficient, contribuind la înălțarea spirituală spre Dumnezeu.

Prin urmare, pe lângă datoria de a ne înfrîna din punct de vedere alimentar, postul presupune și obligația de a înlătura orice fel de fapte rele. Un dascăl al Bisericii (Sf. Vasile cel Mare) învață: „Cine se abține de la carne, dar se poartă urît, acela este asemănător divolului care deși nu mincă nimic nu încetează a păcătui”. Un alt dascăl al Bisericii (Fer. Ieronim) scrie în același sens: „La ce bun să se subțieze corpul prin abținere, dacă spiritul se umple de trufie. Ce laudă vom căpăta pentru fapta noastră palidă, dacă vom deveni vineți de invidie?”.

Prin rugăciune și post se biruiesc toate duhurile necurate, așa cum ne învață însuși Mîntuitorul Iisus Hristos (Marcu 9, 29). Aceeași învățătură o reproduce și Sf. Apostol Pavel „Să nu vă lipsiți unul de altul decît cu bună învoială pentru un timp, ca să vă îndeletniciți cu postul și cu rugăciunea și iarăși să fiți împreună ca să nu vă ispitească satana, din pricina neînfrînării voastre” (I Corinteni 7, 5). Rugăciunea și postul merg mîna în mîna cu faptele bune: a fi mai drept, mai bun, mai iubitor, mai îngăduitor, bun sfătuitor, a da o mîna de ajutor celui în nevoie, a sprijini pe cei neputincioși, a-i vizita pe cei bolnavi, a contribui cu întreaga capacitate personală în folosul întregii omeniri, a deveni un făcător de pace și a împlini toate faptele bune care se cer împlinite de către un adevărat creștin.

Urcușul duhovnicesc spre cea mai mare sărbătoare a creștinătății — Învierea din morți a Mîntuitorului Iisus Hristos — presupune o analiză cit mai amănunțită a sufletului, spre a vedea ce bine am făcut în viața noastră, ce avem de împlinit de acum înainte și ce trebuie să lepădăm. Prin rugăciunea și postul înțelese așa cum se cuvine, în conformitate cu credința Bisericii noastre dreptmăritoare, Îl vom putea întîmpina cu inima curată pe Iisus Hristos Cel Înviat din morți, cu cîntarea sfîntă: „Învierea Ta Hristoase, Mîntuitorule, îngerii o laudă în ceruri, iar pe noi pe pămînt ne învrednicește cu inima curată să Te mărim”.

CAZUL ZAHEU

Duminica a 32-a după Rusalii

„Iisuse care ai înviat din morți, înviază
și sufletele noastre” (Acatistul Învierii
Domnului).

Zaheu a fost ticălos. De lucrul acesta se cuvine să fim ferm convinși și pe acesta trebuie să-l avem mai întâi în vedere, dacă ne este vrerea să tălmăcim în adâncime textul evanghelic (Luca 19, 2 și u.) unde el este pomenit. Era bogat — asupra punctului acestuia se opresc îndeobște comentatorii, pornind, de altfel de la text. Dar nu aici aflăm esența. Nu toți bogații sînt răi și nemilostivi, nu toți săracii sînt buni și nepizmași.

Zaheu era vameș — iată trăsătura principală. Vameș, adică slujitor al ocupantului roman, trădător de neam, colaboraționist — cum se spune în veacul nostru, și tocmai termenul acesta recent ne ajută să pricepem cum nu se poate mai deslușit situația. Se vinduse cotropitorilor țării sale, îi slujea, se făcuse slugoiul lor. De aceea era și vrăjmas și disprețuit, nu întrucît era bogătaș, ci ca vînzător și om de încredere al unei puteri străine și invadatoare, străduindu-se a-i procura venituri, taxe, biruri prin orice mijloace și punîndu-se fără preget la dispoziția ei.

Este adevărat că Zaheu, de îndată ce se schimbă, ia hotărîri bănești : dăruiește jumătate din avere săracilor, declară că va despăgubi împătrit pe cei nedreptățiți de el. Dar aceasta din pricină că setea de avuții reprezenta viciul său major — abcesul purulent al unei maladii interne. Pe cale monetară avea, așadar, să se manifeste mai întâi prefacerea prin care trecuse. Tămăduirea operează cu precădere tocmai în locul cel mai sensibilizat și mai infectat.

Căci în interval de cîteva ceasuri, Zaheu nu numai că se vindecase de patima bănească (de fapt consecutivă unei patologii mai cuprinzătoare), ci devenise un alt ins ; nu pierise numai arghirofilia, se cutremuraseră înseși profunzimile ființei sale. Și aceasta este minunea : dispariția omului vechi, ivirea omului nou.

Și tot aceasta, în general vorbind, este marea și uimitoarea minune a lui Iisus Hristos. Nu vindecarea slăbănogilor, mușilor, surzilor, girbovilor, leproșilor, orbilor, muribunzilor ; nu înmulțirea pîinilor, umblatul pe mare, tămăduirea demonizaților și nici chiar învierea morților. Minunea cea mare și fără seamăn aceasta este : prefacerea totală a omului, săvîrșită atît în vremea cît a trăit El pe pămînt cît și după înălțarea Sa la cer, de-a lungul veacurilor, prin șirul practic infinit de mucenici, sfinți, convertiți și transfigurați. Este metanoia, pe care am numit-o : totala dezintegrare a omului păcătos și imediata lui metamorfozare în su-

biect de jertfă. Iată cea mui uluitoare minune a Domnului, neîntrecută, care pe toate celelalte le lasă în urmă și le pune în umbră, oricât de cutremurătoare ar fi și ele. Dar metanoia, pentru cine știe ce este viața și cunoaște firea omenească, se arată cu mult deasupra frîngerii legilor naturale de către Mîntuitorul. Căci legile naturii sînt deterministe, cauzale și pasive și se supun Făuritorului lor, pe cînd ființa înzestrată cu darul gîndirii și conștiinței este liberă și pentru a-i determina schimbarea, divinitatea însăși are de înfruntat dreptul de liberă alegere dăruit omului. De data aceasta, ea nu poruncește, scurt, ci numai acționează pe calea harului îndrumător.

Este nevoie în lumea morală, din partea divinității, de o lucrare energetică mai subtilă și mai radicală decît în lumea fizică, în a slobozeniei decît în a legităților. Așa-fiind, Hristos poate face din cel mai din urmă și mai înrăit întru păcate, un om nou. Hristos nu este numai bun, milostiv și smerit cu inima, ci e și puternic (Luca 5, 24) pentru a vindeca tot soiul de boli și betșuguri trupești, dar lucrările acestea pălesc în fața mării minuni a prefacerii omului. Ea dă dovadă în chip incontestabil și irezistibil despre atotputernicia și divinitatea Celui ce o săvîrșește. Căci *împărăția lui Dumnezeu nu este în cuvînt, ci în putere* (I Corinteni 4, 20). Prin cuvîntul — putere al lui Hristos (în filosofia profană Alfred Fouillée a conceput ideea-forțe), omul cel vechi moare, se naște un om nou, viu întru Domnul, un om scos din robia păcatului și de sub stăpînirea satanei, cumpănit pe alte coordonate psihice și etice. N-a intervenit vreun element material, nimic faptic, nici o acțiune a celor de pe tărîmul creațiunii: misterul e deplin și se produce între cer și pămînt, în acel spațiu magnetic dintre doi electrozi cosmici supraîncărcați, în zona transdetectabilă de dincolo de orice coercițiune și silire, consecința fiind că insul își impune sieși un mod de viață, o scară de valori și o trezvie a cugetului. El poate spune acum: „Domnul mă paște și nimic nu-mi va lipsi. La loc cu pășune, acolo m-a sălășluit; la apa odihnei m-a hrănit. Sufletul meu l-a întors, povățuitu-m-a pe căile dreptății pentru numele Lui” (Psalmul 22, 1—3), sau poate conjuga la timpul prezent: „Stropi-mă-voi cu isop și mă voi curăți; spăla-mă-vei și mai virtos decît zăpada mă voi albi” (Psalmul 50, 8).

Puterea Domnului de a replămădi omul vechi și de a făuri dintr-insul o ființă nouă s-a dovedit și la chemarea lui Levi-Matei (un vameș și el), a lui Saul Pavel pe drumul Damascului, a Mariei-Magdalena (sau a femeii ori femeilor păcătoase), a tilharului celui bun de pe cruce. Aproape la fel se petrec lucrurile cu femeia samarineancă, orbul din naștere, demonizatul din ținutul gherghesenilor, al celui de al zecelea lepros și alți tîmăduiți care de îndată îl urmează, preamărindu-L pe Hristos (fără a pierde însă din vedere că în aceste cazuri din urmă metanoie cunoaște și temeieri explicative, o logică omenească izvorîtă din recunoștință).

„Deci, dacă este cineva în Hristos, este făptura nouă” — spune preună cu faptele lui și v-ați îmbrăcat în cel nou, care se înnoiește, spre

cate, ne dezbracă și despovărează de viețuirea cea veche, ne înnoiește întru totul, ne îmbracă în omul nou, ne face fii ai luminii, ca semn și izvor de naștere : „Să vă dezbrăcați de viețuirea voastră de mai înainte, de omul cel vechi, care se strică prin poftele amăgitoare ; și să vă înnoiiți în duhul minții voastre ; și să vă îmbrăcați în omul cel nou, cel după Dumnezeu, zidit întru dreptate și în sfințenia adevărului” (Efeseni 4, 22—24).

Puterea lui Hristos se vădește mai ales prin *învierea celor vii*, prin trecerea lor de la întuneric, robie, deznădejde și păcătoșenie, la libertate, lumină și bucurie : „Fiindcă v-ați dezbrăcat de omul cel vechi dimpreună cu faptele lui și v-ați îmbrăcat în cel nou, care se înnoiește, spre deplină cunoștință, după chipul Celui ce l-a zidit” (Coloseni 3, 9—10). Cuvîntul „îmbrăcat” nu face referire la o acțiune de suprafață, ci are sens de „contopit cu”, fiind sinonim cu „întrupat”, ca și în cutremurătoare formula „Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat”. Sf. Apostol Pavel subliniază „baia nașterii celei de a doua prin înnoirea Duhului Sfînt” (Tit 3, 3—7), iar Sf. Apostol Petru scria : „Fiind născuți din nou... prin cuvîntul lui Dumnezeu cel viu și care rămîne în veac” (I Petru 1, 23).

Celui mort în păcate, Domnul îi spune : fii viu, și-l răpește de sub stăpînirea morții spre a-l da vieții, iar celui acum viu îi rostește : mori vieții acesteia trecătoare spre a fi viu întru Mine.

Prin botez și prin pocăință, Hristos refăurește făptura cea veche, pe omul unei lumi care aparent este aceeași, dar care ia cu totul altă înfățișare și poartă cu totul alte sensuri pentru cel căruia i s-au deschis ochii inimii și cugetului. Botezul este cu adevărat o sfință și înfricoșătoare taină, cîtuși de puțin o simplă ceremonie, ci actul care face din cel botezat o altă ființă. La orice botez se deschid cerurile, oferind o sfință și extraordinară bucurie. Dovadă și ospețele care în referatul evanghelic mai întotdeauna însoțesc convertirile : în casa lui Matei, în casa lui Zahau... Instantaneitate și veselie — iată principalele caracteristici ale nașterii din nou. Ospățul — iată firescul accesoriu ; potopul fericirii și al înnoirii — iată consecința imediată. Pentru toți Botezul lucrează la fel, la orice vîrstă, în toate cazurile cînd are loc nașterea de-a doua, adică aceea harică, spirituală. Fericii sînt cei care nu au rămas în întuneric și au văzut totuși lumina, mai devreme sau mai tîrziu.

Duhul e foc și fulger, odată cu fiecare creștinare ia ființă un cer nou și un pămînt nou. Uimirea, bucuria și binecuvîntatul tremur al lui Zahau nu vor fi fost mai puțin intense decît ale lui Adam în ziua a șasea a Facerii, cînd a deschis ochii și a contemplat zidirea.

Prin botez, și metanoie (care e reîmbrăcare în haina curăției) se dovedește *puterea* lui Hristos. Pruncul creștinat (și observația e valabilă și pentru convertitul ulterior la credința în Hristos) nu mai este o simplă viețuitoare, înzestrată doar cu însușiri mintale superioare ; el se naște o a doua oară din apă și duh, precum i-a spus Domnul lui Nicodim, marcînd net deosebirea dintre animalitate și omenire. Procesul înnoirii implică atît interiorul celui renăscut cît și posibilitatea percepției

în alt sens a lumii morale, de parcă s-ar ridica văluri, s-ar risipi întunecimi și s-ar ivi temeieri nebănuite ale universului.

Să mulțumim cu toții, cu emoție adâncă și inimă voioasă, că sintem ai lui Hristos, fie de la naștere, fie de mai târziu, cu toții însă născuți din duh, născuți de sus, în numele lui Iisus Hristos, pentru vecie.

Monahul NICOLAE DELAROHIA

BINEFACERILE LUMINII LUI IISUS

Duminica a 31-a după Rusalii

Se apropiau Paștile vechi-testamentare, iar Mintuitorul Iisus Hristos, însoțit de o mulțime de oameni, se îndreaptă dinspre Capernaum la Ierusalim, spre patima cea de bună voie. Drumul spre Ierusalim trecea prin Ierihon. La intrarea în oraș, un orb ce stătea la marginea drumului și cerșea, aflând că trece Iisus Nazariteanul, a început să strige: „Iisuse, Fiul lui David, fie-Ți milă de mine” (Luca 18, 38). Pe lângă el trecea singurul tămăduitor din lume care-i putea vindeca orbirea deschizându-i perspectivele luminii din veșnica noapte în care trăise până atunci.

Auzind strigătul său disperat, Iisus s-a oprit cerind ca acesta să-l fie adus, iar după dialogul cu el l-a vindecat grație credinței sale, transformându-l într-un om nou, gata să urmeze divinului Învățător. Căci Mintuitorul nu i-a luminat numai ochii trupești, ci i-a dat și lumina ochilor sufletești, ai credinței în El.

Prin minunea săvârșită Iisus Hristos confirmă adevărul că El este Dumnezeu-Fiul, revelându-se pe Sine ca doctor al sufletelor și al trupurilor, lumina tuturor celor ce cred în El, cea neînserată și neapusă, lumina ce nu se stinge, soarele cel veșnic care luminează pe tot omul ce vine în lume. El însuși a spus: „Eu sînt lumina lumii; Cel ce-îmi urmează Mie, nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții” (Ioan 8, 12).

Această lumină este înzestrată cu puterea de a risipi întunericul, de a încălzi și înălța inimile noastre. Așa precum razele soarelui înlătură întunericul nopții, lumina lui Iisus Hristos îndepărtează din viața noastră, a celor ce-L primim ca Domn și Stăpîn, întunericul necunoașterii lui Dumnezeu; ea ne descoperă starea de păcat, toate tainele vieții, a lumii și omului, ne luminează calea pentru a merge pe drumul virtuților și al faptelor bune, pentru a fi părtași de lumina cea neînserată în Împărăția cerurilor. Razele luminii lui Iisus asigură fericirea pentru toți cei ce vor să trăiască sub darurile ei.

Pe de altă parte, așa cum metalele se eliberează de toate impuritățile în flacăra focului natural, tot așa flacăra luminii lui Iisus Hristos

arde în inima noastră toate păcatele, creind teren favorabil ca să răsară și să crească în ele dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bună-tatea, facerea de bine, credința, blîndețea, înfrînarea și curăția (Galateni 5, 22—23), ca roade ale Duhului Sfînt. Comparativ cu orice alte lumini — dintre care doar unele dau viață și rodesc, iar altele pot arde, pîrjoli și ucide — lumina Mîntuitorului Iisus Hristos, oferă permanent certitudinea căldurii și a orientării ei spre viața veșnică. Cum încălzește această lumină inima noastră — ne-o arată sfinții apostoli, mucenicii, mărturisitorii și toți cei care după ce au aflat calea, după ce au descoperit adevărul și rostul vieții, au lăsat totul și L-au urmat pe Iisus.

Precum flacăra luminii naturale se urcă spre înalt, lumina Mîntuitorului Iisus Hristos ne îndreaptă ochii în sus, spre cerul cu sfinții și îngerii lui Dumnezeu, cu pomul vieții nemuritoare, cu raiul bucuriei și al fericirii fără sfîrșit, spre Ierusalimul cel de sus, în care nu mai este noapte, nici moarte, spre cetatea lui Dumnezeu din care a fugit durerea, întristarea și suspinarea.

Cunoscînd, așadar, marea și binefăcătoarea lucrare a lumii aduse în lume de Mîntuitorul Iisus Hristos, să-L rugăm : Doamne Iisuse Hristoase fă ca lumina Ta să lumineze deapănarea peste noi și să ne binecuvînteze, flacăra Ta să ardă impuritățile noastre sufletești ca să rămînă curat ogorul inimilor noastre, căldura luminii Tale să întrețină în noi dragostea de Tine și de oameni, pentru ca purtați din mărire în mărire, prin Duhul Tău cel Sfînt, să fim înălțați tot mai sus, pînă cînd vom ajunge la locul și starea în care Tu singur să fii totul în toți.

Preot IONEL OPREA

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ LA DUMINICA ORTODOXIEI

I. *Pregătirea apercceptivă.* Se știe că în fața ereziilor, Biserica s-a simțit nevoită să ia atitudine, prin sinoadele ecumenice, ca adunări ale întregii Biserici creștine, pentru restabilirea dreptei învățături de credință și de viețuire creștinească, în conformitate cu adevărul descoperit de Dumnezeu. Cîte sinoade ecumenice are Biserica ? (Șapte sinoade ecumenice). Cînd s-a ținut ultimul sinod ecumenic și ce a dezbătut ? (S-a ținut la Niceea în anul 787 și a restabilit dreapta învățătură a Bisericii privind cinstirea sfintelor icoane). Ce s-a hotărît după aceasta ? (Ca prima duminică din postul Sfintelor Paști să fie numită „Duminica Ortodoxiei”, sau a dreptei măririi adusă lui Dumnezeu, ca triumf al dreptei credințe asupra ereziilor). Pentru prima oară, Duminica Ortodoxiei a fost astfel sărbătorită în 18 martie 843.

II. *Anunțarea temei.* De aceea, ne vom referi mai în amănunt asupra semnificației pe care o are Duminica Ortodoxiei în viața Bisericii.

III. *Tratarea Cuvîntul „Ortodoxie”,* derivat din limba greacă, înseamnă „dreapta mărire” adusă de Biserică lui Dumnezeu. Ortodoxia în ra Proniei divine, care nelăsîndu-l pe om pradă păcatului, i-a arătat permanent calea întoarcerii la Dumnezeu, a preamăririi adusă Creatorului și în felul acesta a împărtășirii din iubirea și viața Lui. Nepărăsindu-l pe om, atunci, cînd acesta a căzut în păcat, Dumnezeu, prin făgăduința unui Izbăvitor, îl cheamă mereu la Sine, la adevărul Său mîntuitor, pregătind omenirea ca „la plinirea vremii” să primească pe Mîntuitorul făgăduit: „După aceea a zis Domnul către Avraam: „Voi ridica din tine un popor mare, te voi binecuvînta, voi mări numele tău și vei fi mie izvor de binecuvîntare... Și se vor binecuvînta întru tine toate neamurile pămîntului” (Facerea 12, 2—3). Prin lege, Dumnezeu comunică voia Sa și ține astfel omenirea, prin poporul ales, în pîrtășia sfințeniei și dreptății Sale, iar prin profeți Dumnezeu ține mereu trează conștiința venirii unui Mîntuitor.

Iubirea Părintelui ceresc a fost apoi arătată prin întruparea Fiului Său, cînd a descoperit în mod direct adevărul și sfințenia, pe care cunoscîndu-le și urmărindu-le, poate oricine deveni fiu al lui Dumnezeu, „popor ales și neam sfînt”, aducînd astfel cea mai dreaptă preamărire lui Dumnezeu: „În multe rînduri și în multe chipuri grăind Dumnezeu odinioară părinților noștri prin prooroci, în zilele acestea din urmă ne-a grăit nouă prin Fiul, pe care l-a pus moștenitor al tuturor, prin care a făcut și veacurile; care, fiind strălucirea slavei și chipul ființei Lui, și ținînd toate cu cuvîntul puterii Sale, făcînd prin Sine însuși curățirea păcatelor noastre, a șezut de-a dreapta mării întru cele înalte” (Evrei 1, 1—3).

În felul acesta, adevărata mărire adusă lui Dumnezeu devine universală prin Fiul Său. Și pe drept cuvînt, Fiul putea spune despre Sine că este „calea, adevărul și viața” (Ioan 1 4, 6) pentru oricine vrea să-l urmeze. Prin Cuvîntul Său, prin învățătura pe care El ne-a lăsat-o, noi putem cunoaște calea care duce spre Dumnezeu. Prin adevărul descoperit de El avem siguranța mîntuirii, nu rătăcim pe alte căi. Iar prin viața Lui avem comuniune cu Tatăl, împărtășindu-ne de iubirea Lui și aducîndu-I cea mai mare mărire: „Părinte, voiesc ca unde sînt Eu să fie împreună cu Mine și aceia pe care Mi i-ai dat, ca să vadă slava Mea, pe care Mi-ai dat-o... Și le-am făcut cunoscut numele Tău și-L voi arăta, ca dragostea cu care M-ai iubit să fie în ei și Eu în ei” (Ioan 17, 24—26).

De aceea, întrucît calea lui Hristos este una, adevărul este unul, viața lui Hristos este una, tot astfel și cei ce cred în El și-L mărturisesc ca Mîntuitor al lor, sînt și trebuie să fie una. Ei alcătuiesc „Trupul lui Hristos” (I Corinteni 12, 27), adică Biserica, avînd pe Domnul Cap al ei: „Hristos a iubit Biserica și s-a dat pe Sine pentru ea, ca să o sfințească, curățînd-o cu baia apei prin cuvînt și ea s-o înfățișeze Sieși Biserică slăvită, neavînd pată sau zbîrcitură, ori altceva de acest fel ci ca să fie sfință și fără prihană” (Efeseni 5, 25—27). Aceasta este Biserica dreptmări-

toare, una, sfântă, sobornicească și apostolească. Avînd permanent lucrarea și viața Duhului Sfînt în membrele ei, ea este—după expresia Sfîntului Apostol Pavel — „Biserica Dumnezeului celui viu, stîlp și temelie a adevărului” (I Timotei 3, 15). Păstrînd cu fidelitate lăsamintele dumnezeiești, Biserica cea una aduce peste veacuri o permanentă preamărire lui Dumnezeu, conducînd pe credincioși pe drumul mîntuirii, sfîntîndu-i și ferindu-i de rătăcire și de păcat.

De aici vedem că aspectul concret prin care Biserica Ortodoxă aduce permanent preamărire lui Dumnezeu este acela de a mîntui lumea prin slujirea ei smerită și plină de iubire, sub forma angajării totale de a promova toate „cîte sînt adevărate, cîte sînt cinstite, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt iubite, cîte sînt cu nume bun, orice virtute și orice laudă” (Filipeni 4, 8). Prin slujire, Biserica se oferă ca Mireasă a lui Hristos, aducînd în comuniune de ființă și iubire cea mai înaltă mărire Părintelui ceresc. Iar în măsura în care fiii Bisericii cresc și se desăvîrșesc în slujirea lumii, cu atît și viața lui Hristos se face mai plenar vizibilă în viața Bisericii, fiindcă „Fiul Omului nu a venit să I se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea viața preț de răscumpărare pentru mulți” (Marcu 10, 45).

IV. *Recapitularea (Fixarea cunoștințelor)*. Ce înseamnă „Ortodoxie”? (Dreaptă mărire adusă lui Dumnezeu). Dar „Biserica Ortodoxă”? (Înseamnă Biserică dreptmăritoare, cea care aduce dreapta și adevărata mărire lui Dumnezeu). Cui se datorește această posibilitate de a aduce mărire lui Dumnezeu și a cădea în greșală și în rătăcire? (Dumnezeu este Acela care de-a lungul vremii a arătat credincioșilor calea dreaptă și adevărul de credință, pe care urmîndu-le să poată intra în comuniune cu El Iar „la plinirea vremii” Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat, fiind El însuși „calea, adevărul și viața”. El a întemeiat apoi Biserica Sa, care este Trupul Său tainic și care avînd viața Duhului Sfînt, Duhului Adevărului, este ferită de greșală, de rătăcire. În același timp, prin lucrarea Duhului Sfînt în Biserică, fiii ei se sfințesc prin harul Sfîntelor Taine și aduc astfel o continuă preamărire lui Dumnezeu). Care este forma concretă în care Biserica face vizibilă viața Capului ei, a lui Hristos Domnul, aducînd astfel preamărire lui Dumnezeu? (Prin acțiunea de mîntuire a lumii, slujind continua ei transformare în bine, în adevăr, în dreptate și în statornicia păcii și a bunei înțelegeri).

V. *Aprecierea*. Am văzut că Biserica Ortodoxă formează Trupul tainic al Domnului. Așa cum „Hristos este Același ieri și astăzi și în veci” (Evrei 13, 8), tot astfel și Biserica este una și aceeași, dreptmăritoare. Am văzut, apoi, că Hristos este „calea, adevărul și viața” (Ioan 14, 6), adică o singură cale, și anume calea care duce la părăsirea Tatălui; un singur adevăr, fiindcă adevărul nu poate fi împărțit sau de mai multe feluri; și o singură viață, viața Duhului Adevărului. Tot astfel și Biserica aduce preamărire Tatălui prin Fiul în Duhul Sfînt. Realitatea arată, însă, că sînt mai multe comunități creștine. Și ele pretind că sînt Biserici. Dar una este a pretinde și cu totul alta a fi cu adevărat. Acestea au

apărut în timp, s-au constituit ele însele ca grupări creștine, nu au fost întemeiate de Hristos prin pogorirea Sfintului Duh. De aceea, ele reprezintă mai mult dezbinări, sau separări de la Unitate și în felul acesta nu pot aduce dreaptă mărire lui Dumnezeu, nu pot fi adică Ortodoxe. De fapt, Apostolul Neamurilor i-a prevenit mai înainte pe credincioșii aparținând Bisericii dreptmăritoare, spunind că trebuie să fie și erezii, ca să se învedereze între voi cei încercați" (I Corinteni 11, 19). De aici și îndemnul stăruitor al Apostolului: „Nu vă lăsați ademeniți de învățături felurite și străine" (Evrei 13, 9).

VI. *Asocierea.* Deși Biserica Ortodoxă are caracter universal, ca însăși mîntuirea pe care o oferă credincioșilor, ea a pătruns la diferite popoare, în diferite locuri geografice, fiecare avînd particularitățile specifice. Biserica Ortodoxă aducînd mîntuirea lumii prin slujirea ei, a cultivat tot ceea ce a găsit bun, adevărat, drept și frumos, mergînd pînă la identificarea cu idealurile nobile spre care tindeau popoarele respective. Așa ne explicăm de ce Biserica Ortodoxă, statornicită pe meleagurile noastre din vremea Sfintului Apostol Andrei, a devenit Biserica Ortodoxă Română. Fără a pierde întru nimic caracterul universal al Ortodoxiei, ea a primit și specificul românesc, identificîndu-se atît de mult cu aspirațiile credincioșilor, încît Biserica Ortodoxă a devenit „Lege românească și strămoșească".

VII. *Generalizarea.* Așa cum sublinia un dascăl al Bisericii, Biserica Ortodoxă reprezintă voința lui Dumnezeu de a se păstra și transmite neschimbat adevărul de credință și de viață duhovnicească, aducător mîntuirii sufletului.

VIII. *Aplicarea.* 1. Credincioșii aparținînd Bisericii Ortodoxe au în primul rînd datoria să cunoască învățătura de credință care să-i conducă pe drumul mîntuirii: „Și aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos pe care L-ai trimis" (Ioan 17, 3).

2. Dar nu e suficient numai să cunoaștem învățătura Bisericii, ci trebuie să o și păstrăm, avînd convingerea că ea are menirea să înalțe viața duhovnicească spre dreapta mărire adusă Părintelui ceresc.

3. La acestea trebuie să adăugăm urmarea sau trăirea după dreapta credință pe care o mărturisim și pe care o păstrăm cu scumpătate: „Cînd știți toate acestea, fericiți sînteți de le veți și face" (Ioan 13, 17) — arată Mîntuitorul. Este tocmai ceea ce va sublinia mai tîrziu un dascăl al Bisericii, spunînd că „a fi ortodox înseamnă a crede drept și a trăi drept!" ... De aici vedem că dreapta mărire adusă lui Dumnezeu se concretizează și în faptele de slujire a omului și a întregii creații.

4. Aflîndu-se în legătură organică cu poporul român, Biserica Ortodoxă a cultivat tradițiile cele mai frumoase ale poporului, identificîndu-se cu idealurile și aspirațiile lui de mai bine și îndemnînd totdeauna pe credincioși să nu precupească nici un efort și nici o jertfă atunci cînd este vorba de dăruirea pentru patrie.

ENTUZIASMUL PASTORAL

Fiecare lucrare pe care o facem impune o anume îndeminare și o atenție deosebită. Fie că este vorba de realizări care pretind o specializare, fie că este o lucrare de rutină, atenția este factorul care contribuie la îndeplinirea celor inițiale. Atunci cînd ne referim, însă, la o lucrare sau activitate în care obiectul ei este omul, cu individualitatea, zestrea și aspirațiile lui, lucrurile primesc un alt contur, căci pe lângă atenție se impune și o grijă specială, deoarece toate se reflectă în memoria și simțirea lui, în sufletul său. Așa este și activitatea pastorală, cu întregul ei evantai de probleme, în centrul căreia se află credinciosul, activitate ce pretinde o atenție aparte și o intuiție deosebită.

Preotul fiind cel care dăltuiește profilul moral al credincioșilor săi, are o misiune cu totul specială, cu implicații profunde, de multe ori imprevizibile. Atunci cînd dau roadele așteptate, preocupările pastorale aduc mulțumire sufletească, altele, prin vitregiile unor situații nefericite, apare mîhnirea și supărarea, un gust amar de inutilitate, de zădărnici. Uneori se fac simțite ambițiile deșarte ale păstoriților care, neîmplinite supără și aduc tulburare. Asemenea stări de lucruri au fost în toate timpurile și în toate locurile. Sf. Grigorie de Nazianz în vestitul său tratat *Despre preoție*, scrie: „Sînt însă printre noi credincioși care luptă pentru lucruri de nimic și de nici un folos, și-și fac, prostește și cu îndrăzneală, tovarăși ai luptei celei rele pe cine pot. Mai mult! Amestecă credința în toate și tirăsc numele sfînt de creștin în certurile lor. Din pricina aceasta, după cum e și firesc, noi preoții urîm între neamuri — și ceea ce-i mai rău e că nici nu putem spune că nu pe bună dreptate — și sîntem birșiți și de cei mai buni dintre credincioși. Și nu e de mirare deloc dacă sîntem birșiți chiar de credincioșii de rînd, care abia de pot înțelege ceva din cele bune” (în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 1—2/1968, p. 154). Aceste rînduri pline de dramatism reflectă o stare ce răbufnește în multe locuri și pe care n-o anulează nici timpul, nici lumina culturii și nici progresul cu binefacerile lui. Faptul în sine aparține unei anume mentalități, unor anume oameni care nu dau importanță cuvintelor, îi disprețuiesc pe alții și procedează în consecință.

În asemenea împrejurări, unii preoți cu mai puțină experiență sau cu o sensibilitate mai arcuită cad în stări de deprimare, ce se transformă cu încetul în ceea ce numim *decepția în pastorație*. Această stare negativă, de blazare, pune stăpânire pe sufletul preotului, anulându-i entuziasmul legat de misiunea sa, stăvilindu-i, cu alte cuvinte, energiile creatoare. **El se retrage, se izolează în propriile gânduri și dintr-un centru vital de inițiative, de entuziasm rămâne doar o palidă licărire, cu executarea mecanică a unor obligații ce devin fără obiect și fără ecou.** O asemenea stare nu se poate ascunde, deoarece apa stăvilită amenință oricând ruperea zăgarului, cu noi pierderi și primejdii.

Dacă asemenea stări pot fi acceptate în mediul credincioșilor, deși trebuiesc înlăturate cât mai grabnic, în viața preotului ele nu pot fi deloc admise și cu nimic justificate. A cădea în apatie, în deznădejde, din pricina unor greutăți obiective și subiective, a răutății omenesti sau a unor intrigi și slăbiciuni ale păstoriților, înseamnă a capitula conștient de la idealul preoției, căci în cele din urmă răcirea entuziasmului pastoral este echivalentă cu împuținarea dragostei față de Iisus Hristos. Dimpotrivă, Sf. Apostol Pavel ne face atenți în permanența vremii: „Cine ne va despărți pe noi de iubirea lui Hristos? Necazul, sau strîmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau săbia?” (Romani 8, 35). Iar la aceste întrebări care-i frământă pe cei supuși încercărilor și dilemelor, tot Apostolul Neamurilor le răspunde cu cuvintele care trebuie să fie ale noastre ale tuturor: „Căci sint încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpînirile, nici cele de acum, nici cele ce vor fi, nici puterile, nici înălțimea, nici adîncul, și nici o altă făptură nu va putea să ne despartă pe noi de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru” (Romani 8, 38—39).

Nici o pricină și nici o situație ce s-ar ivi pe drumul vieții noastre nu trebuie să-l ducă pe preot la împuținarea și răcirea credinței. Aserțiunea este valabilă chiar și pentru un simplu credincios, dar pentru un preot, problema nici nu ar trebui pusă în discuție, dar cum omenescul din noi răbufnește uneori, chiar din adîncuri, este bine să o avem în atenție. De aceea, preotul trebuie să aibă un suflet sănătos, luminos, pregătit să înfrunte suferința și încercat în vîltoarea vieții. În ochii lui stă de-a pururi ca model Iisus Hristos Domnul, care a înfruntat suferința, calomnia, batjocura și moartea. Și ne -a dat pildă de felul cum aceste suferințe trebuie să călească sufletul preoțesc, să-l disciplineze și să-l facă apt de a duce o luptă crîncenă cu răul, păcatele și ispitele vieții.

În legătură cu vocația, care este suma tuturor factorilor psihici, nativi și dobîndiți prin educație și cultură, ce converg cu idealul preoției, un dascăl al Bisericii subliniază: „Cine nu este chemat, să facă să fie chemat” — ideal la care se poate ajunge doar prin canalizarea tuturor aspirațiilor, aptitudinilor și puterilor spre munca pastorală. La fel se petrec lucrurile și cu entuziasmul pastoral. Dacă cineva simte că-i lipsește acea combustie internă spre a se mistui, spre a se dărui misiunii sale, cu întreaga simțire preoțească, prin școala aspră a educației proprii va reuși să găsească în ființa sa rezervele necesare de energie spirituală. Mai

adăugăm că în multecazuri toate acestea depind de un sever autocontrol, de o voință fermă care se cere permanent educată și canalizată conștient. Pentru ilustrarea acestei idei, reproducem o cugetare a lui Goethe : „Iubirea adevărului se arată în tendința de a descoperi și prețui binele pe unde se află”. Iubirea adevărului este o cerință care ține de aspirația omului, iar descoperirea lui este legată de dorința de autodepășire. De aceea, încă cu mult mai înainte scria și Fer. Augustin : „Acolo unde am aflat adevărul, acolo am aflat pe Dumnezeu meu” (*Mărturisiri*, în colecția „Părinți și scriitori bisericești”, vol. 64, București, 1985, p. 206). Iar un ilustru cugetător comenta astfel maxima lui Goethe : „Ea are un larg orizont și pare să ne comunice un îndemn. Ea vrea parcă să ne spună : Nu fi amarnic, răuvoitor, cîrcotaș, prost dispus, cusurgiu, meschin, năzuros și mizantrop, mereu scîrbit, pus pe gilceavă, veșnic nemulțumit, nu căuta neîncetat nod în papură și pete în soare, nu fi plin de fier, pizmuitor și bănuitor, uricios și posomorît. Dimpotrivă, caută a fi binevoitor, tolerant, filantrop, mărinimos, caritabil, plin de politețe, larg în idei deschis la noutate. Numai astfel vei afla adevărul. Nu te minia că trebuie să găsești și merite realității. Fii bucuros cînd le găsești și propune-ți să le sporești pentru tine și pentru alții. Alină-ți melancolia, ușurează-ți inima grea. Învață-te să surzi. Privește cu interes constructiv către lucruri și cu prietenie către oameni. Fii un binevoitor al acestei lumi” (Tudor Vianu, *Jurnal*, București, 1970, p. 111). Comentariul are o deosebită însemnătate și pentru rindurile de față, în sensul că însuși entuziasmul pastoral se poate menține numai prin cultivarea unei stări psihice care se crează într-un suflet sănătos și optimist și se menține printr-o muncă ce trebuie permanent înnoibilată prin alungarea rutinei și blazării, filtrînd-o permanent prin matricea noutății, a interesului constant și a unui farmec care ține de orice activitate care se face cu plăcere și bună dispoziție.

Așa fiind, vom sublinia în continuare cîteva aspecte pe care le considerăm de mare importanță în activitatea sa, preotul trebuie să pornească de la realități, fapt ce impune o perfectă cunoaștere a configurației parohiei, o pătrundere corespunzătoare în mentalitatea păstoriților, o intuire cît mai exactă a potențialului lor spiritual și crearea permanentă a posibilităților de comunicare, împotriva tuturor obstacolelor ce s-ar ivi. Dimpotrivă, ignoarea sau subestimarea realităților duce la crearea unui vid în activitatea preotului.

Pe de altă parte, trebuie permanent încurajate și promovate aspectele pozitive ale vieții credincioșilor. Însăși predica apostolică reflectă preocuparea de a evidenția faptele bune, curate și pilduitoare în fața comunității, cum și continua denunțare a răului. Într-un astfel de context poate fi așezată și mărturisirea Sfîntului postol Pavel, cu dorința sa arzătoare de a progresa spiritual spre ținta desăvîșirii : „Nu (zic) că am și dobîndit îndreptarea, ori că sînt desăvîșit ; dar o urmăresc ca doar o voi prinde, întrucît și eu am fost prins de Hristos Iisus. Fraților, eu încă nu socotesc să o fi cucerit. Dar una fac : uitînd cele ce sînt în urma mea

și tinzînd către cele dinainte, alerg la țintă, la răsplata chemării de sus, a lui Dumnezeu, întru Hristos Iisus" (Filipeni 3, 12—14).

Defectele semenilor, scăderile și viciile lor nu trebuie să privească stări definitive. Metamorfoza sufletului se poate produce oriunde și ori-cînd. Prin lucrarea harului dumnezeiesc sufletele oamenilor se înnoiește și se trezesc la o viață nouă. Ori, preotul trebuie să se angajeze continuu la această înnoire prin har, știind că mulți sfinți ai Bisericii au ajuns la iluminarea vieții lor sufletești după ce au trecut prin negura multor păcate chinuitoare. Cum credinciosul trece printr-o permanentă primenire a vieții sale, lucrarea harului dumnezeiesc îl înnoiește îndemnîndu-l la fapte tot mai pilduitoare. Aceasta presupune și o altă latură a activității preotului, aceea a focului intern care trebuie să-i revitalizeze aspirația spre sacru și să-i dea forțe noi pentru a înfrunta obstacolele ce apar în calea vieții sale, eliminînd rutina care-i dă un sentiment de zădărnici și umplîndu-i golul produs de delăsare și inactivitate.

De aceea, spre a impulsiona continuu activitatea clerului, a o face cît mai rodnică și a o ridica la alte cote valorice, dar în tiparele vieții noastre bisericești tradiționale, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a adresat preoților, în toamna anului 1987, o *Pastorală* de înaltă și însoțitoare chemare, în care se sublinia: „Odinioară Mîntuitorul Iisus Hristos a spus: „Foc am venit să arunc pe pămînt și cît aș vrea să fie acum aprins!" (Luca 12, 49). Acest foc a venit El să-l arunce în primul rînd în sufletul apostolilor, ucenicilor și slujitorilor Săi, în sufletul nostru al celor pe care ne-a chemat să-I fim preoți. Ca ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române am dori mult, iubiți frați întru Hristos Domnul, ca toți să ardem în și de acest foc sacru, îndeplinindu-ne misiunea cu aceeași dăruire cu care au făcut-o preoții dintotdeauna".

Răspunsul corect la această înaltă chemare trebuie să fie ca un șuvoi de apă curată și înnoitoare și să se înscrie în aria de lucrare a Bisericii noastre strămoșești, prin întărirea continuă a unității în credință a întregii noastre pîrâmbe și angajarea noastră, a preoților, în această lucrare cu o rivnă demnă de misiunea apostolică.

Prot dr. VASILE PETRICA

ASPECTE INEDITE DIN ACTIVITATEA PREPARANDIEI ARĂDENE

Preparandia din Arad — de la a cărei înființare s-au împlinit 175 ani — se înscrie în rîndul așezămintelor care au jucat un important rol în mișcarea culturală și națională românească, numărîndu-se printre „acele forțe care au contribuit la formarea conștiinței naționale a românilor din Banat”¹, grație activității cadrelor didactice care au slujit aici, cît și a dascălilor pregătiți în această școală care au propagat în mijlocul poporului nostru din această parte a țării ideile de libertate și unitate națională.

Înființarea Preparandiei a fost rezultatul luptei desfășurate de cărturarii Paul Iorgovici, Dimitrie Țichindeal, Constantin Diaconovici-Loga și Moise Nicoară pentru emanciparea culturală a românilor bănățeni, a ajutorului acordat armatei imperiale în războaiele antinapoleoniene, precum și al nevoii unui număr sporit de învățători pentru numeroasele școli sătești existente la începutul secolului trecut². Apariția Preparandiei se încadrează și în contextul istoric de la cumpăna veacurilor XVIII—XIX, cînd după respingerea „Supplex”-ului, mișcarea politică românească a fost nevoită să se profileze pe plan cultural, dar în cadrul aceluiași program³.

Deschiderea școlii românești avea loc la 3/15 noiembrie 1812, într-un cadru festiv, fiind primită cu entuziasm de către românii bănățeni. Alături de neobositul cărturar român, Dimitrie Țichindeal, căruia i se încredințase conducerea Preparandiei, au mai fost numiți ca profesori :

¹ V. Popeangă — E. Găvănescu — V. Țircovnicu, *Preparandia din Arad*, București, 1964, p. 12. Pentru istoria Preparandiei, a se mai vedea: Teodor Botiș — Avram Sădean, *Cei dinții ani din trecutul și viața Preparandiei greco-ortodoxe române din Arad*, Arad, 1912 (care conține și lucrarea lui Dimitrie Țichindeal *Arătare despre starea acestor noi introduse scolasticești instituturi ale nației românești, sîrbești și grecești, tipărită la Buda în 1813* pp. 156—192), Teodor Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922.

² Școli și dascăli bănățeni în cel de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, în rev. „Mitropolia Banatului” nr. 1/1987, p. 77 și nota 6.

³ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967, pp. 415—416.

Ioan Mihut, pentru pedagogie și istorie, Iosif Iorgovici, care preda aritmetica și geografia, Constantin Diaconovici-Loga, pentru gramatica românească, cîntare stil și tipicon⁴ — într-un cuvînt, tot ce aveau mai bun, la vremea aceea, românii bănățeni.

În 15 septembrie 1814, școala din Arad acorda un atestat lui Paul Belu din Parța, absolvent al primului curs, ce cuprindea și lista materiilor care se predau în primii ani: Catehetica, Tipiconul, Cîntarea bisericească, Vechiul Testament, Pedagogia, Metodica, Gramatica românească, „stilul vernacul”, Aritmetica, Algebra și Geometria, Istoria, Geografia și Limba germană, obiecte care au fost admise în programa școlară prin rezoluțiile din 13 septembrie 1811 și respectiv 19 septembrie 1812⁵. Dintre discipline, Geografia avea menirea să lărgască orizontul cultural al elevilor, să le dezvolte gîndirea și interesul pentru cunoașterea realităților înconjurătoare, utilizînd ca manual lucrarea lui Iosif Iorgovici, intitulată: *Manuscriptum geographiarum mathematico-psihiaco ac politicae*, care a circulat o perioadă în manuscris⁶. Ulterior acestor discipline li se vor adăuga și altele⁷, din care nu puține au devenit obstacole în calea dezvoltării învățămîntului românesc. Singură creșterea viermilor de mătase a răspuns unor nevoi practice legate de introducerea și dezvoltarea sericiculturii în Banat.

Încă de la înființarea Preparandiei arădene se confruntase cu serioase dificultăți determinate de absența manualelor, a resurselor materiale și a unui local de școală corespunzătoare care să poată permite desfășurarea procesului de învățămînt în condiții mai bune. Pentru depășirea acestor greutăți, primii profesori ai școlii au depus o rîvnă neobosită, preocupîndu-se de întocmirea și editarea manualelor școlare și de desfășurarea procesului de învățămînt în condiții multumitoare. Găsirea unui local corespunzător și înființarea unui internat (convict), care să poată permite fiilor de țărani să frecventeze această școală, au constituit obiective permanente ale activității profesorilor. În corespondența cu Samuil Vulcan⁸ și Uroș Nestorovici⁹, Țichindeal vorbește despre greutățile cu care erau confruntate școala și slujitorii ei, arătînduse preocupat de crearea unor condiții de studiu cît mai bune pentru tinerii veniți la Preparandie nevoită să se întrețină din donațiile și contribuțiile benevole ale românilor din Banat și părțile vestice.

⁴ Așa cum rezultă din documentele din 15 septembrie 1814 și 31 august 1815 (D.G.A.S., București, *Microfilme Iugoslavia*, rola 69, c. 226—227 și c. 109—114), T. Botiș, *Istoria...* (o.c.), p. 32.

⁵ D.G.A.S., București, *Microfilme Iugoslavia*, rola 69, c. 226—227.

⁶ * * * Din *istoria pedagogiei românești*, *Culegere de studii*, vol. I, București, 1983, pp. 178—179.

⁷ D.G.A.S., București, *Microfilme Iugoslavia*, rola 81, c. 229—231.

⁸ Iosif Vulcan, *Dimitrie Țichindeal. Date noi despre viața și activitatea lui*, București, 1893, p. 9.

⁹ Virgil Vintilescu, *Documente literare*, vol. I, Timișoara, pp. 39—41, 49—50, 63—64.

Un document din 1825, aparent banal, reflectă greutatea materiale cu care se confruntau și elevii proveniți din familii mai modeste¹⁰, ceea ce explică insistența pentru înființarea unui internat unde aceștia să beneficieze de cazare, masă și condiții de studiu. Astfel, în plîngerea către inspectorul școlar, doi tineri din Ilidia expuși exmatriculării își justificau întirzierea sosirii la Arad, anexînd atestatul cnezului și preoților din comună, din care rezultă starea lor materială și greutatea găsirii unui mijloc de transport pe cheltuială proprie. Din aceeași situație mai rezultă, însă, și disciplina severă instaurată în școală, prestigiul ei în mediul populației românești din Banat, încă din primii ani de activitate. Că așa a fost, ne-o dovedesc cererile mai multor sate adresate inspectorului școlar Uroș Nestorovici, în care erau solicitați învățătorii care știau „învățături preparandalnicești”, pentru educarea tinerimii. Astfel, la 15 martie 1816, obștea satului Ususău cerea cu insistență să-i fie trimis un învățător „care au învățat învățătura preparanzilor”¹¹, căci prin abandonarea școlii de către vechiul dascăl și, implicit, a educării tineretului, „pruncilor noștri mare pagubă se face”. Și mai revelatoare este cererea adresată de 20 sate din jurul Făgetului, la 12 septembrie 1816, pentru a li se trimită învățători absolvenți ai acestei școli: „... De unde ascultînd noi, în unele locuri, împodobite predări de învățături preparandalnicești, îndulcindu-ne sufletele noastre pre noi ne-au îndemnat... cu așa fel de sistematicești învățători a ne dăru”¹². Iată, deci, că dascălii pregătiți la Arad își îndeplineau cu cinste misiunea ce le fusese încredințată și li vom regăsi în primele rînduri ale luptei pentru cîștigarea drepturilor politico-naționale ale românilor în cursul secolului XIX¹³.

În primele decenii ale veacului trecut, progresele învățămîntului făcute pe continent se făceau sensibile și în Banat, la care o contribuție de prim ordin au avut-o școlile sătenești. Pe plan european, un cercetător distingea cinci etape în acest proces de „alfabetizare”¹⁴, din care putem afirma că în Banat primele două nivele fuseseră atinse la începutul secolului XIX. Mărturiile documentare păstrate, conținutul programelor școlare, care cuprind ore de „învățătura socoatei” și de învățare a scrisului și cititului¹⁵, sugerează această aserțiune, ce ni se pare interesantă și merită abordată dintr-o perspectivă mai amplă.

Chiar de la început, Preparandia arădană a atras numeroși tineri români din toate satele bănățene. Trei documente din anii 1815—

¹⁰ D.G.A.S., București, *Microfilme Iugoslavia*, rola 81, c. 253—254.

¹¹ D.G.A.S., București, *Microfilme Iugoslavia*, rola 69, c. 522—523.

¹² Ibidem, c. 506—507.

¹³ Cf. Iosif Vulcan, o.c., p. 90; Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria Iluminismului românesc*, Timișoara, 1986, p. 130.

¹⁴ Pierre Chaunü, *Civilizația Europei în secolul luminilor*, trad. rom. București, 1986, p. 41.

¹⁵ D.G.A.S., București, *Microfilme Iugoslavia*, rola 69, c. 522—525, c. 506—508; rola 81, 252—253; rola 162, c. 307—310; *Microfilme Ungaria*, rola 455 B, c. 338—339.

1816 ne oferă interesante amănunte referitoare la media de vîrstă a preparanzilor, locul lor de naștere și calificativele obținute la examenele de la sfîrșitul anului școlar¹⁶. Din cei 55 elevi ai cursului I, din anul școlar 1815—1816, doar unul singur a fost împiedicat de starea precară a sănătății să continue școala. Din observațiile comisiei de examinare, rezultă numeroase cazuri cînd elevii erau confrunțați cu dificultăți din motive de sănătate sau stare materială, dovadă că greutățile, inerente oricărui început, nu fuseseră încă depășite. Notele acordate pentru clasificare erau: eminent, clasa I, a II-a și a III-a¹⁷, ceea ce dovedește o activitate pedagogică de forțe bună factură la nivelul profesorilor și o pregătire atentă a examenelor din partea elevilor. Disciplinele de studiu erau: Catehismul, Pedagogia, Aritmetica, Gramatica și stilul, Geografia, Limba germană, Cîntarea și Tipicul. Pe aceștia îi putem urmări și în anul școlar următor, cînd vor absolvi cursurile Preparandiei, iar alături de ei și elevi din Cursul I¹⁸.

Din totalul de 43 de elevi (unul decedase, iar altul abandonase școala), rezultă un procentaj ridicat de calificative bune și foarte bune obținute de elevii din anul I: aproximativ 80% din ei. La cei din cursul II,¹⁹ se remarcă din nou un procentaj foarte ridicat de calificative bune și foarte bune: 95,45%, ceea ce întărește cele afirmate referitor la prestigiul pe care îl dobîndise Preparandia. Disciplinele studiate erau: Catehetica, Metodica, Epistolografia, Geografia, Istoria, Limba germană, Limba ilirică, Cîntarea și Tipicul.

Analizînd rubrica ce cuprindea proveniența elevilor, remarcăm că majoritatea lor veneau din satele comitatelor bănățene, ceea ce reflectă o stare materială sensibil mai bună, în comparație cu comitatele vestice (Arad și Bihor). Există însă o diferențiere și în cadrul localităților bănățene, numărul elevilor proveniți din satele de cîmpie fiind mai mare decît al celor din zona montană: 54 elevi din comitatele Timiș, Torontal și Cenad, față de numai 11 din Caraș. Diagrama este următoarea:

Comitatul	Elevi-anul I	Elevi-anul II	Total
Timiș	27	20	47
Torontal	1	4	5
Cenad	1	1	2
Caraș	8	3	11
Arad	4	7	11
Bihor	8	8	16

¹⁶ Idem, *Microfilme Iugoslavia*, rola 69, c. 109—114, 559—562, 563—565.

¹⁷ Idem, T. Botiș, o.c., p. 274.

¹⁸ Tabelele incomplete cu absolvenții acestor cursuri la T. Botiș, o.c., pp. 419—421.

¹⁹ Numărul elevilor din cursul II scăzuse între timp la 44.

Prin urmare, în anul școlar 1816—1817, din totalul general de 90 elevi ai Preparandiei, 65 proveneau din Banat, adică un procent de aprox. 71 %. Existau și localități care au dat chiar mai mulți elevi la Preparandie: Voiteni — 4, Seceani, Brestovăț, Fibiș — câte 3, Reșița, Felnac, Izvin, Coșava ș.a. — câte 2.

În ceea ce privește vîrsta elevilor, cei mai numeroși aveau între 18—25 ani, foarte puțini depășind aceste limite.

Rezumînd cele de mai sus, notăm că aceștia erau preparanzii pregătiți să-și ocupe locurile în școlile de pe meleagurile vestice ale țării noastre în cel de al doilea deceniu al secolului XIX. Lor li se va încredința misiunea de educare a tineretului român în zorii epocii moderne, ceea ce reflectă rolul jucat de Preparandia arădeană, nu mai puțin a profesorilor care au slujit aici, în mișcarea culturală și națională românească de la începutul secolului trecut²⁰. Afirmatia unuia dintre corifeii Școlii Ardelene, la vremea respectivă, este deosebit de sugestivă: „Ci oșebit bine poate nădăjdui neamul românesc de la cateheta Dimitrie Țichindeal... și de la cei trei profesori români, Constantin Diaconovici Loga..., Iosif Iorgovici, Ioan Mihuț..., care, precum tinerimea ca cu tot de adinsul să se dea spre învățătura... cu sirguință o vor îndemna, așa și spre cîștigarea cărților celor folositoare... Cu care mijlocire, nu după lungă vreme, iaste a nădăjdui că bănașenii întră românii cei mai procopsiți (luminați, n.n.) se vor număra...”²¹.

Prof. VIRGIL GRĂDINARU

²⁰ Amănunte la Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului (1721—1821)*, Arad, 1974.

²¹ Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, vol. II, București, 1971, pp. 78—79.

PROTOPOPUL DR. GEORGE DRAGOMIR (1870—1918)
PRECURSOR AL MARIİ UNIRI

Anul acesta se împlinesc șapte decenii de la realizarea idealului secular de unitatea națională, prin voința de neclintit a poporului nostru exprimată în marea Adunare de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918. Tot șapte decenii s-au scurs și de cînd a trecut la cele eterne, ca un adevărat mărturisitor, bunul român ce s-a dovedit protopopul dr. George Dragomir.

Se știe că Biserica noastră de pe meleagurile Banatului și-a adus aportul activ și la marele eveniment de importanță aparte în cronica patriei: desăvîrșirea procesului de făurire a statului național român unitar¹. Cum era de așteptat, îndată după intrarea României în primul război mondial, poziția preoției române — cîrmuitoarea spirituală a neamului trăitor sub stăpînirea Imperiului austro-ungar — s-a înrăutățit, accentuîndu-se samavolniciile și surghiunurile. Din cele cinci protopopiate de atunci ale Episcopiei Aradului, au fost internați ori li s-a stabilit domiciliu forțat la peste 50 de preoți, dascăli și țărani². La aceștia mai trebuie adăugați numeroșii clerici și intelectuali din eparhia Caransebeșului (recent s-a întocmit un tabel exhaustiv)³, între care subliniem cazul protopopului George Dragomir, decedat în lagărul din Șoproș.

Cine este de fapt acest vrednic protoiereu, abia menționat în unele lucrări de specialitate, pe nedrept dat uitării?

A văzut lumina zilei în anul 1870, la Lugoj⁴, părinții săi numindu-se Iosif și Ecaterina. A frecventat școala elementară și gimnaziul în orașul natal. În perioada anilor 1890—1893 urmează cursurile teologice la Seminarul Caransebeșan, apoi și-a completat studiile la Uni-

¹ I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 213.

² *Ibidem*, p. 214.

³ Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867—1918)*, Sibiu, 1986, pp. 260—282, (lista cuprinde și pe clericii ardeleni).

⁴ Andrei Ghidiu — Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909, pp. 215—216.

versitatea din Cernăuți, unde în anul 1896 a obținut titlul de doctor în Teologie. Între anii 1897—1900 a servit ca profesor și „prefect” la Seminarul din Arad, iar din 1900, ca dascăl la Institutul teologic din Caransebeș și director al internatului de acolo. De reținut că George Dragomir a publicat în 1909 și un apreciat *Manual de Teologie morală* (ediția a II-a, Arad, 1915).

În susținerea luptei naționale, apărarea caracterului confesional al școlilor românești constituia o necesitate obiectivă, iar confesionalitatea lor nu poate fi socotită un fenomen negativ, de involuție culturală, întrucât progresul sub diferite aspecte s-a înfăptuit tocmai în acest context în care „confesionalul” însemna într-o măsură mai mare *național*⁵. Ori, în 1909, George Dragomir nota, cu durere, că „școalele tot mai mult își pierd din caracterul lor genuin confesional”⁶, evident în conjunctura politică din Imperiul dualist, în care se urmărea deznaționalizarea tuturor naționalităților nemaghiare.

Remarcăm, de asemenea, faptul că încă din anul 1908, din pricina simțămintelor sale românești, George Dragomir a fost suspendat din funcție, împreună cu alți profesori, dar în 1912 reușește să fie numit protopop la Biserica Albă (azi Iugoslavia), fiind în continuare animat de același cald patriotism⁷. Așa-fiind, în 1916, autoritățile austro-ungare au decis deportarea lui în lagărul din Nagymárton.

Un an mai târziu, în 17 octombrie 1917, Senatul bisericesc eparhial din Caransebeș a decis să intervină pentru eliberarea „internaților aparținători eparhiei noastre în general și, în special, pentru protopresbiterul dr. George Dragomir”⁸, dar demersul s-a dovedit zadarnic. După cum notează un reputat cercetător, protopopul George Dragomir s-a stins „în spitalul din Șopron, în ianuarie 1918, se pare otrăvit, după aproape un an și jumătate de deportare în Nagymárton”⁹.

Întârzierea restituirii osemintelor sale în orașul natal constituie o altă dovadă asupra lipsei de omenie a oligarhiei austro-ungare față de rămășițele pămîntești ale acestui martir¹⁰. La știrea decedului, numeroși clerici din cuprinsul protopopiatului Biserica Albă s-au deplasat la Lugoj, unde au așteptat zadarnic timp de zile întregi sosirea sicriului, fiind obligați în cele din urmă să se înapoieze în parohiile pe care le păstoreau, așa încît la funeralii a putut fi prezent doar un singur preot de pe acele meleaguri, împreună cu cîțiva credincioși veniți din întîmplare.

⁵ Petru Oalide, *Lupta pentru limba românească în Banat*, Timișoara, 1983, pp. 100—101.

⁶ „Foaia Diecezană” nr. 11/1909, p. 2.

⁷ Pr. V. Căprariu, *Monografia Institutului teologic din Caransebeș (1865—1924)*, teză de licență (mss. dactilografiat), Sibiu, 1969.

⁸ I. D. Suciuc — R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, Timișoara, 1981, p. 981.

⁹ M. Păcurariu, o.c., p. 191.

¹⁰ Pr. Traian Constantin, *Preotul Atneaga, un martir al cauzei românești*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 4—6/1968, p. 320.

După o îndelungată așteptare, sicriul a sosit la Lugoj în 23 ianuarie / 5 februarie 1918, iar în ziua următoare în „biserica cea mare” a orașului, protopopii Andrei Ghidiu, Traian Oprea și Augustin Ghilezan, împreună cu alți opt preoți și doi diaconi, au oficiat prohodul, într-o atmosferă încărcată de durere, dar și de rezistență tăcută față de autoritățile unui imperiu ce trebuia să se prăbușească. A asistat întreaga suflare românească a orașului și nu s-a rostit nici o cuvântare, dar acordurile puternice ale compoziției „Adusu-mi-am aminte” de Ciprian Porumbescu, împreună cu „În veci pomenirea lui” — intonate de corul dirijat de Ion Vidu, „frate de suferință cu decedatul” — au umplut de lacrimi ochii tuturor celor prezenți¹¹, reîmprospătându-le personalitatea celui dispărut. În aceeași atmosferă de împietrită durere, un imens cortegiu funebru a condus, apoi, sicriul spre locul de veșnică odihnă din cimitirul istoric al municipiului de astăzi.

Memoria protopopului martir George Dragomir a fost cinstită de numeroși clerici ai eparhiei încă la foarte scurtă vreme după deces, prin donațiile și colectele bănești destinate elevilor Institutului teologic-pedagogic din Caransebeș, unde a funcționat, ca o „cunună nepieritoare pusă pe mormintul său”¹².

La împlinirea a șapte decenii de la sfârșitul său tragic, Biserica noastră strămoșească îl pomenește cu recunoștință, ca precursor al Unirii celei Mari a neamului nostru într-o țară unitară, independentă și indivizibilă, reactualizând deopotrivă și cuvintele Sfintului Apostol Pavel: „Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au grăit vouă după cuvântul lui Dumnezeu; priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și urmați-le credința” (Evrei 13, 7).

Pr. dr. VASILE V. MUNTEAN

¹¹ Cf. „Foala Diecezană”, nr. 5/1918, pp. 3—4.

¹² *Ibidem*, nr. 4/1918, p. 2; nr. 6/1918, p. 2.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

PREMIERĂ TEHNICĂ

În lungul șir al creațiilor tehnice, realizate de prestigiosul colectiv al Institutului de sudură și încercări de materiale din Timișoara — numeroase constituind premiere tehnice naționale — s-a adăugat recent încă una: electrodul învelit marca EY-690, destinat sudării oțelurilor înalt aliate, cu limite de curgere ridicată. Această marcă de electrozi, care se utilizează la îmbinările sudate pentru instalații de ridicat, respectiv la automacarale realizate de I.M.T., precum și de alte întreprinderi, va conduce la însemnate economii, prin eliminarea totală a importurilor.

INSTALAȚIE TEHNOLOGICĂ DEOSEBIT DE PRODUCTIVĂ

O realizare deosebită de dată recentă a specialiștilor de la întreprinderea „Electrotimș” este instalația de curățit cu ultra sunete în solvenți organici, tip ICUSOF-09, omologată și intrată în producția „seriei zero”. Utilaj de mare perspectivă din domeniul tehnologiilor neconvenționale, el este destinat degresării și curățirii unui mare număr de repere din industriile electrotehnică, mecanică fină, orologie și altele. Instalația, care poate fi realizată la dimensiuni și capacități diferite, după cerințele beneficiarului, prezintă avantaje deosebite: creșterea productivității muncii cu cel puțin 40 %, o calitate superioară a degresării și curățirii, contribuind și la diminuarea consumurilor de materiale tehnologice și de energie.

MOTOR ELECTRIC DE MARE CAPACITATE

Alături de alte importante realizări de muncă, la Întreprinderea constructoare de

mașini din Reșița s-a montat un nou și valoros agregat — motorul electric de curent continuu, reversibil de 5 400 Kw. Este o prestigioasă premieră națională în materie, fiind cel mai mare motor de acest tip produs în țară, destinat acționării laminoarelor de mare capacitate. Realizat de specialiștii noștri, după o ingenioasă și originală concepție, noul motor întrunește toate performanțele tehnicii avansate pe plan mondial, eliminând cu succes importurile unor asemenea agregate.

EXCELENTE UTILAJE MINIERE

Întreprinderea mecanică Timișoara, unitate cu un grad ridicat de dotare tehnică și competență profesională, participă activ la îndeplinirea programelor prioritare ale economiei naționale, ceea ce a impus înnoirea și diversificarea continuă a gamei de produse, ponderea deținând-o utilajele pentru industria minieră. Aici se produc combine de înaintare în subteran CI-2, complexe mecanizate de susținere, încălzire și transport în abataje CMA-H 5, excavatoare de mare capacitate ESR c-470, în variantă modernizată, ansamble și subansamble pentru excavatoarele gigant Er-1400 destinate activității în carierele carbonifere de suprafață, precum și excavatoare ESRc-130 pentru lucrări de hidroameliorații și de irigații, mașini complexe pentru depozitele de cărbuni etc.. La grupa de produse de ridicat și transportat, solicitate de mai mulți ani la export, s-au adăugat și alte utilaje, ca spre exemplu, o instalație de susținere mecanizată de abataj, produs de ridicată complexitate tehnică și înalt randament.

ÎN AJUTORUL MINIERILOR

Colectivul Întreprinderii de piese de schimb și reparații de utilaj minier din

Deva (IPSRUM), o unitate industrială destul de tânără, se preocupă în permanență de promovarea noului, pentru găsirea unor formule originale de organizare a produselor și creșterea productivității muncii. Întreprinderea își desfășoară activitatea nu numai la sediu, ci și la beneficiari. Secțiile din Deva execută ansamblele și subansamblele necesare, iar spre a da un ajutor temeinic și operativ minerilor, de fiecare dată când este nevoie, o serie de formații sînt trimise la întreprinderile miniere sau la preparările de minereuri, unde execută diferite reparații. Întreprinderea a organizat o secție electromecanică și la Moldova Nouă. Astfel, măsurile au fost completate cu acțiuni pentru introducerea și promovarea noului: într-un timp scurt s-a reușit asimilarea blindajelor pentru 15 tipuri de mori care macină minereu. În unitate se fabrică o serie de piese de schimb turnate pentru utilaje miniere din subteran, pentru care se elaborează oțel în cupetoarele mici de trei tone și tot prin acțiuni colective au fost recondiționate numeroase piese de schimb. Colectivul de la I.P.S.R.U.M. Deva dispune de resurse pentru perfecționarea în continuare a activității și asigurarea ritmică a tuturor sarcinilor ce îi revine.

RANDAMENT SPORIT ÎN ABATAJE

Răspunzînd indicațiilor și orientărilor stabilite de Președintele Nicolae Ceaușescu, minerii din Valea Jiului aplică noi metode și soluții prin care contribuie la creșterea randamentelor de lucru în abataje și galerii. Spre exemplu, colectivele de muncă de la Lonea Petrița-Sud, Paroșeni și Uricani au extras mii de tone cărbune energetic și cocsificabil peste prevederile planului. Cele mai substanțiale depășiri au fost înregistrate la Uricani și Paroșeni, mineri care dispun de o dotare tehnică superioară și reușesc să extragă din adîncuri tot mai mult cărbune cocsificabil, înregistrînd noi recorduri proprii. Lor li se adaugă și minerii de la Mina Deva care au extras peste plan alte mii de tone minereu cuprififer, cupru în concentrate și plumb în concentrate, reprezentînd o producție marfă suplimentară de mare valoare.

CREȘTEREA PRODUCȚIEI DE ENERGIE ELECTRICĂ

La Centrala electrică de termoficare Mintia se acționează în permanență pentru creșterea cantității energiei electrice livrate beneficiarilor. O atenție deosebită a fost acordată utilajelor sau instalațiilor din sectoarele unde se manipulează, se pregătește și se folosește cărbunele, fiind revăzute rețetele pentru dozarea cărbunelui în raport cu calitatea sortimentelor stabilite prin plan. În ceea ce privește funcționarea agregatelor, se caută noi soluții pentru evitarea oricăror opriri accidentale, iar rezultatele dovedesc că aici se poate realiza în medie mereu mai multă cantitate de energie electrică.

COMPETITIVITATE LA NIVEL INTERNAȚIONAL

Produsele uzinei „Electromotor” din Timișoara, cel mai mare producător de motoare electrice din țară, sînt deosebit de apreciate în peste 30 de state ale lumii, unde se bucură de cea mai mare atenție. Recent, întreprinderea a cîștigat și o licitație la care au participat cele mai renumite firme din lume, tocmai grație înaltului grad de inteligență tehnico-ingenierească ce încorporează produsele cu această marcă. O altă realizare este asimilarea, tot la cererea unor firme de peste hotare, a unei noi serii de motoare cu gabarite mari care întrunesc performanțe tehnico-funcționale dintre cele mai ridicate, sau omologarea unui tip de motor de mare randament destinat în exclusivitate unităților din cadrul Centralei industriale de utilaj minier și mașini de ridicat, precum și punerea în funcțiune a unei ingenioase instalații de prelucrat scuturi, ce execută simultan mai multe operații în condițiile dublării și chiar triplării productivității muncii — toate fiind rodul îndemnuirilor mobilizatoare ale distinsului Președinte Nicolae Ceaușescu al României Socialiste adresate colectivului întreprinderii, care și-au primit răspunsul concret exprimat în limbajul muncii de a dăruii patriei tot ce pot înfăptui mai bun.

SOLUȚII EFICIENTE

O valoroasă realizare a proiectanților din atelierul de profil al C.P.L. Caransebeș este

o nouă tehnologie de îmbinare în dinți, cu efecte favorabile asupra valorificării superioare a materiilor prime și reducerii consumurilor specifice de material lemnos. Aceasta asigură folosirea unei însemnate cantități de cherestea sub — scurtă rezultată din procesul de debitare a materiei prime pentru fabricile de mobilă. De asemenea, organizarea sectorului de semifabricate, la secția cherestea, pe două linii de debitare, contribuie la creșterea productivității muncii și ritmicității producției, la o mai bună aprovizionare a secțiilor de montaj.

APARATE DESTINATE AGRICULTURII

Colectivul Întreprinderii de aparate electrice de măsurat din Timișoara, în colaborare cu specialiști de la Institutul de sudură și încercări de materiale din Timișoara, a introdus în fabricația de serie noi aparate destinate agriculturii. Astfel, este umidometrul portabil pentru determinarea în câmp a umidității semințelor, în vederea stabilirii perioadei optime de recoltare a cerealelor și a unor plante tehnice. Între creațiile noi ale colectivului se numără și dispozitivul electronic pentru controlul pierderilor de boabe la combine în timpul recoltării. Dotat cu un panou cu semnalizare optică și acustică, dispozitivul, montat la bordul combinei, avertizează mecanizatorul ori de câte ori se înregistrează pierderi de boabe peste limita admisă.

SUCCESE ARĂDENE

Oamenii muncii din industria județului Arad au înregistrat importante realizări în îndeplinirea sarcinilor de plan. Astfel, colectivul de muncă de la Întreprinderea de mașini-unelte, care și-a pregătit din vreme producția, a finalizat numeroase strunguri destinate unor beneficiari interni și externi, iar rezultate notabile au obținut și cei de la Întreprinderea „Tricoul roșu” din Arad care au produs și livrat unor parteneri externi sute de mii de bucăți tricotate. Importante succese au fost înregistrate și de cei ce lucrează la schelele petroliere, precum și la Centrala electrică de termoficare Arad, care au depășit planul la energie.

MODERNĂ BAZĂ DE TRATAMENT LA PETRILA

La Petrila a fost dată recent în funcțiune o modernă bază de tratament prin fizioterapie. Dotată cu aparatură modernă, aceasta oferă posibilitatea efectuării unei game largi de proceduri de ultra sunete, unde scurte, galvanizare, magnetodiaflux, ultraviolete, curenți diadinamici, masaj, parafină, aerosoli etc.

Noua bază de tratament se adaugă altor dotări ale sănătății din acest important centru minier al țării.

PREMII INTERNAȚIONALE PENTRU COPII

Elevii Școlii generale nr. 6 din Timișoara au câștigat zece prestigioase premii la expoziții internaționale de artă plastică, ce au avut loc în ultima vreme. Sub îndrumarea unor înalți profesori, ei se întrec în fața sevaletului, spre a immortaliza secvențe dintre cele mai inspirate și sugestive. Cele mai multe distincții au fost obținute la expoziția internațională organizată recent la Delhi, sub genericul „Copilărie fericită”, precum și la concursul „Culorile prieteniei”, desfășurat la Torun în Polonia.

PARFUMUL CELOR TREI ROZE

Hotelul „Dacia” din Lugoj are o activitate neîntreruptă de 150 ani, clădirea având vechimea de 253 ani. Există un document din 1836 al juriștilor magistraturii orașului, din care rezultă că s-a pus problema, la acea dată, a efectuării unor reparații la hanul „Trei roze” — cum se numea pe atunci hotelul orașului în care a văzut lumina tiparului „Psihologia consonantistă” a savantului Ștefan Odobleja.

În cursul anilor, hotelul „Trei roze” a fost loc de întâlnire și organizare a unor manifestări culturale-artistice, cu participarea a numeroase personalități românești, mai ales la celebra „masă a scorpionilor”.

Edilii municipiului au făcut tot ce le-a stat în putință pentru ca acest hotel să-și păstreze strălucirea de odinioară și să fie adus la un confort modern.

SĂRBĂTORIREA ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PATRIARH TEOCTIST
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Ziua de 7 februarie, zi de naștere a Prea Fericitului Patriarh Teoctist, a fost înfrumusețată și în acest an cu aleasă bucurie și deosebită cinstită de către ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii noastre.

La amiaza zilei precedente, Prea Fericea Sa, având alături pe Î.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, pe Prea Sfinții Episcopi Nifon Ploieșteanul și Vasile Tîrgovișteanul, Vicari patriarhali și pe P.S. Roman Ialomiteanul, episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, a primit, în holul mare al Palatului patriarhal, pe consilierii Administrației patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, pe profesorii de la Institutul și Seminarul teologic din București, protoierei Capitalei, stareții și starețele de la mănăstirile din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, reprezentanți ai presei centrale bisericești și pe alți colaboratori apropiați.

Festivitatea prilejuită de aniversarea a 73 ani de viață ai Prea Fericii Sale a fost deschisă de P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, Vicar patriarhal, care a dat citire scrisorii de felicitare trimisă de către Ioan Dincă, prim vice-prim ministru al guvernului.

În numele membrilor Sfîntului Sinod și al tuturor celor prezenți, Î.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului a rostit un vibrant și cald cuvînt omagial, spunînd printre altele: „Ca patriarh, o știm toți, o simțim toți, din prima zi, V-ați dovedit o tinerete neverosimilă, implicîndu-Vă în cele mai mici amănunte ale vieții noastre bisericești, în același sens și cu aceeași dăruire cu care V-ați început activitatea. Slujind lui Dumnezeu, slujiți Biserica noastră, păstorind-o pe linia celor mai autentice tradiții. Slujind patriei noastre și dînd clerului ortodox român îndrumări spre ambele aceste slujiri, păstrați Biserica vie și faceți ca ea să fie o prezență apropiată și folositoare credincioșilor și patriei noastre. Ea nu este o prezență pasivă, o prezență oarecare, ci o prezență activă care ia parte la apărarea păcii în lumea de azi, amenințată ca niciodată cu distrugerea, ca și la zidirea unei vieți mai bune și mai drepte în lume, mai înfloritoare și mai fericită la noi. Ca patriarh al Bisericii în Epoca Ceaușescu, o onorați prin contribuția la desăvîrșirea patriei, prin indemnul permanent pe care îl adresați clerului și credincioșilor de a fi slujitori ai progresului și ai bunei înțelegeri dintre oameni și popoare.

„Dați-mi voie, Prea Ferice, ca în numele tuturor, în numele Sfîntului Sinod și al tuturor credincioșilor noștri, să rog pe Dumnezeu să Vă hărăzească ani mulți și fericite, vigoare, putere de muncă, aceeași implicare atentă și minuțioasă în toate problemele care privesc Biserica noastră Ortodoxă Română și buna colaborare dintre Biserică și Stat, potrivit cu cele mai vechi tradiții pe care le-am primit de la moșii și strămoșii noștri”.

După intonarea imnului patriarhal de către cei prezenți, Prea Fericea Sa a mulțumit tuturor pentru gîndurile și sentimentele exprimate, asigurîndu-i de dragostea sa părintească.

A doua zi, duminică 7 februarie 1988, P.F. Patriarh Teoctist, însoțit de P.S. Episcop Epifanie al Buzăului, a luat parte la sfînta liturghie în catedrala patriarhală, unde erau prezenți numeroși preoți și credincioși din Capitală.

La sfîrșitul sfîntei liturghii s-a oficiat slujba Te-Deumului, după care P.S. Episcop Epifanie a rostit un cuvînt omagial.

Prea Fericitul Patriarh Teoctist a mulțumit și pentru această nouă manifestare de dragoste față de persoana Prea Fericii Sale, binecuvîntîndu-i părintește pe toți cei prezenți. (Telegraful Român, nr. 9—10/1988, p. 1).

Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Teoctist a constituit un moment de elevată bucurie duhovnicească și pentru clerul și credincioșii Mitropoliei Banatului, ca parte și unitate componentă a Bisericii noastre dreptmăritoare și Patriarhiei Române căreia îi aparține. În acea zi, cu toți și-au înălțat gîndurile spre Dumnezeu, rugînd să dăruiască Prea Fericii Sale ani mulți și spornici, în sănătate deplină, la cîrma Bisericii noastre strămoșești, spre binele și fericirea tuturor celor ce o compun, al poporului nostru și al patriei noastre scumpe.

Aceste sentimente de caldă afecțiune au fost transmise Prea Fericitului Patriarh Teoctist, în telegrama omagială semnată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, în numele clerului și credincioșilor de pe aceste meleaguri ale țării noastre, în care se spune:

„Ierarhul, preoții și credincioșii Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului se alătură tuturor acelor care sărbătoresc cu cînstire ziua de naștere a Prea Fericii Voastre. Fierbinte rugăm pe Părintele Îndurărilor ca rodnicii ani pe care i-ați închinat slujirii Sfintei Biserici și patriei să-i înmulțească și să le adauge mulțumirea răsplătirilor cerești. Totodată, Vă încredințăm că însuflețiți de exemplul luminos ce zi de zi ni-l îmbiați, nu vom precupeți nimic întru împlinirea voinței lui Dumnezeu, propovăduirea cuvîntului Evangheliei și ridicarea poporului pe cele mai înalte culmi ale progresului”.

UN INTERVIU SEMNIFICATIV

La cererea Agenției de presă „France Presse”, P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, Vicar patriarhal, a acordat recent un interviu, în cadrul căruia a dat un răspuns pertinent tuturor comentariilor insidioase la adresa Bisericii și patriei noastre. În cele ce urmează, reproducem întregul interviu.

Întrebare: În ce măsură proiectul de sistematizare a Bucureștiului afectează Biserica Ortodoxă Română, avînd în vedere că un număr de biserici din Capitală au fost demolate?

Răspuns: Desigur că regretăm cînd, datorită sistematizării, unele biserici sînt demolate, dar din cele ce voi spune relese că situația are și o altă față, mai optimistă.

Urbanizarea și modernizarea orașelor este un fenomen general și inevitabil. După cum se știe, acest lucru cere însă peste tot sacrificii. Așa s-a întîmplat de exemplu, la Paris, cînd s-au trasat marile bulevarde, după cum tot așa s-a întîmplat și la București, la începutul secolului XX, cînd s-a făcut o primă încercare de modernizare. Atunci au fost dărîmate biserici și mănăstiri de mare importanță istorică, artistică și culturală, precum și mănăstirea Sărindar (pe locul căreia se află azi piața Universității), mănăstirea Sf. Ion grecesc (pe locul căreia s-a ridicat clădirea C.E.C.-ului) și altele.

În procesul actual de modernizare, trebuie recunoscut, au existat unele biserici care au fost demolate. Totdeauna însă au avut loc în această privință prealabile discuții cu conducerea Bisericii. Ca rezultat al discuțiilor, s-a recurs, de cele mai multe ori, la soluția mutării. Bisericile monumente istorice și cu valoarea artistică de arhitectură sau pictură religioasă, au fost mutate din locul lor și amplasate, uneori la distanțe de cîteva sute de metri, păstrîndu-se intactă construcția, datorită unei originale metode românești de translație.

Astfel, au fost translate următoarele biserici: biserica Schitul Maicilor (1726), mutată la cca. 250 metri; biserica Olari (1758), biserica „Sf. Ilie” Rahova (1837); palatul Sfîntului Sinod din curtea mănăstirii Antîm (1715), biserica Mihai-Vodă (1589—1591), biserica Sf. Gheorghe-Capra, biserica Sf. Ioan-Plată, biserica „Cuibul cu barză”. Toate aceste translări au costat statul peste 30 milioane lei.

În grija noastră, a ierarhiei, pentru asigurarea normală a vieții bisericești, una din preocupările principale a fost restaurarea și construirea multor biserici pe tot cuprinsul Patriarhiei Române. În această preocupare a noastră am primit ajutor substanțial din partea statului.

De menționat este faptul că o întreprindere de stat ne reconstruiește, cu materiale repartizate tot de stat, pe Șoseaua Olteniței, clădirile Atelierei Institutului Biblic care au existat și au trebuit să fie demolate, datorită cerințelor procesului de sistematizare. S-a reconstruit, tot pe cheltuiala statului, o aripă a clădirilor din jurul bisericii Antim, pe locul rămas gol după translarea clădirii palatului Sfântului Sinod. De asemenea, tot astăzi, se construiește o impunătoare clădire a Institutului teologic universitar din București.

De reținut că municipiul București are astăzi peste 275 biserici și circa 400 preoți.

Statul român ne-a dat concursul întotdeauna la restaurarea bisericilor și mănăstirilor monumente istorice. Între 1969—1979 a cheltuit 170, 9 milioane lei în acest scop. Între 1980—1984 a autorizat restaurarea a 505 biserici monumente istorice pentru care Biserica a cheltuit 156,9 milioane lei. Avem evidența tuturor. În București s-a terminat recent restaurarea bisericii „Sf. Gheorghe-Nou”, care cădea la un moment dat într-un perimetru de demolări și care acum a fost dată cultului.

De menționat, deasemenea, este și faptul că numai între anii 1975—1986 au fost construite sau reconstruite 308 biserici pe tot întinsul Patriarhiei Române.

Întrebare: Cum reacționați la zvonurile că Palatul patriarhal și catedrala patriarhală ar urma să fie demolate, datorită sistematizării urbane?

Răspuns: Acestea sînt pure zvonuri pe care le respingem cu toată hotărîrea, ca și alte zvonuri, cum ar fi demolarea bisericii Parcul Domeniilor sau Cașin. Catedrala patriarhală este de secole centrul bisericesc al Bucureștiului, unde se află moaștele Sf. Dimitrie din Basarabi, iar Palatul patriarhal servește ca reședință oficială a Patriarhului Bisericii — rol pe care l-a îndeplinit și în trecut pentru toți înființătorii Bisericii României, după mutarea capitalei de la Curtea de Argeș și Tirgoviste la București. În acest palat au avut loc ședințele Sfântului Sinod și ale Adunării Naționale Bisericești și tot aici sînt primiți demnitarii bisericești străini, aflați în vizită în țara noastră, după toată datina noastră bisericească și românească. (Telegraful Român, nr. 5—8/1988, p. 7).

DIALOGURILE ORTODOXIEI CU ETERODOCȘII

Conform hotărîrii luate la a treia Conferință panortodoxă presinodală, potrivit căreia președinții și secretarii Comisiilor teologice interortodoxe care conduc dialogurile Ortodoxiei cu eterodocșii trebuie să fie informați cu privire la deciziile și la metoda adoptată în aceste dialoguri, Patriarhia ecumenică a convocat o reuniune la Constantinopol în perioada 3—6 iunie 1987, la care au participat toți președinții și secretarii ortodocși ai tuturor Comisiilor mixte de dialog. Reuniunea a fost condusă de I. P. S. Mitropolit Hrisostom al Mirelor.

Rezultatele acestei importante întîlniri (prima de acest gen) cu privire la dialogurile Ortodoxiei cu alte Biserici și confesiuni, precum și aportul lor la refacerea unității creștine, au fost formulate într-un comunicat în care se precizează următoarele:

„1. S-a putut constata din nou că există o dorință și o hotărîre a Bisericilor noastre ca aceste dialoguri să fie continuate într-un mod sistematic și neîntrerupt.

„2. În ceea ce privește continuarea concretă a acestor dialoguri, trebuie ca ele să fie purtate în cadrul hotărîrilor celei de a treia Conferințe panortodoxe presinodale, care este organul superior în sinul Bisericii Ortodoxe, ca și al comisiilor în-sărcinate cu dialogurile. Acest cadru este precizat în textul hotărîrii acestei Conferințe privind problema raporturilor dintre Biserica Ortodoxă și restul lumii creștine.

„3. În consecință, dificultățile care apar în aceste dialoguri, acelea de natură intrinsecă, care provin din însăși structura Bisericilor cu care Ortodoxia dialoghează,

și cele care apar în timpul dialogurilor, trebuie să fie întâmpinate conform paragrafelor 5, 6 și 7 ale hotărârii amintite.

„4. De-a lungul dialogurilor și paralel cu dimensiunea lor teologică, ar trebui să se acorde locul care li se cuvine problemelor spiritualității, ale diaconiei și ale asistenței pastorale.

„5. De toate aceste puncte ar trebui informați, mai ales, toți ceilalți membri ai Comisiilor interortodoxe care poartă dialogurile teologice. Aceasta va fi sarcina președinților lor și a secretarilor care vor trebui să exprime într-un mod amănunțit tot ceea ce a fost formulat la modul general în legătură cu dialogurile și cu felul în care ele sînt purtate, precum și hotărârile speciale care au fost luate în legătură cu aceste dialoguri la nivel panortodox.

„6. Într-o a doua etapă, președinții și secretarii Comisiilor interortodoxe de dialog vor trebui să informeze respectivele Comisii ale Bisericilor interlocutoare de hotărârile luate la cea de a treia Conferință panortodoxă presinodală și anume: într-un mod mai direct și analizînd fiecare punct al fiecărui paragraf al textului hotărîrii Conferinței panortodoxe, precum și asupra a ceea ce s-a spus pentru fiecare din dialoguri. Rezultă că, de-a lungul acestei informări, va fi necesar să se comenteze modul specific și să se sublinieze cum se cuvine punctele hotărîrii respective, și mai ales acelea care constituie o sarcină negativă în plus, la fiecare din dialogurile în discuție.

„7. S-a exprimat dorința să se caute și să se descopere mijloacele cele mai adecvate pe plan eclesiologic, pentru a face cunoscut mai pe larg și în unitate cu poporul cel credincios al lui Dumnezeu, rezultatele fiecărui dialog, textele semnate și deja adoptate, ca și punctele pozitive cîștigate în cursul etapelor străbătute.

„8. S-a recomandat ca pe viitor să se organizeze, în mod regulat, întîlniri similare între conducătorii fiecăruia dintre aceste dialoguri și organele competente ale Bisericii, pentru o informare reciprocă și o coordonare a activității de dialog”. (Episkopsis, nr. 385/1 octombrie 1987, pp. 10—12).

INTRUNIRE ORTODOXĂ ASUPRA CREAȚIEI

Între 24 octombrie — 2 noiembrie 1987, sub auspiciile Consiliului Ecumenic al Bisericilor, s-a desfășurat la Sofia o întrunire ortodoxă cu tema „Perspective ortodoxe asupra creației”.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de pr. prof. Vasile Mihoc de la Institutul teologic universitar din Sibiu și asist. Vasile Răducă de la Institutul teologic universitar din București.

Două dintre cele opt referate prezentate în sesiunile plenarei au fost susținute de delegații români: „Unele aspecte ale Teologiei biblice a creației” (pr. prof. V. Mihoc) și „Cîteva principii fundamentale care stau la baza etosului ortodox în relația cu creația și dreptatea” (asist. V. Răducă).

Au fost organizate trei grupe de lucru care au dezbătut tot atîtea teme: creația, creația dezintegrată și creația transfigurată. Cei doi delegați români au participat activ la lucrările întrunirii și și-au adus contribuția la elaborarea documentului final. (Pr. Ștefan Buchiu).

CONSULTAȚIE MONDIALĂ ASUPRA PARTAJĂRII RESURSELOR

În cadrul Mișcării Ecumenice, curentul care domină gîndirea și preocupările unităților și subunităților C.E.B. îl constituie problema partajării resurselor, ca mod de comuniune și promovare a frățietății, cooperării și ecumenismului.

În procesul de continuă lucrare spre unitate, bunurile trebuie împărțite de toți creștinii într-un spirit de dreptate socială, de dragoste creștină, cu convingerea că se slujește cauza generală a lumii de astăzi — realizarea dreptății și păcii în lume. Pe fondul acestor dezbateri, C.E.B. a organizat „Consultația mondială asupra partajării ecumenice a resurselor”, ce a avut loc la El Escorial, lângă Madrid, între 24—31 octombrie 1987. Au participat cca. 300 delegați ai Bisericilor membre, observatori, reprezentanți de agenții de caritate, ziariști.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, Vicar patriarhal, care a făcut parte și din Comitetul de organizare a Consultației în ultimii doi ani. În cadrul acestei reuniuni a făcut parte și din Comitetul director, în care calitate a prezidat câteva ședințe plenare, precum și una din secțiile de lucru.

Consultația asupra partajării resurselor reprezintă unul dintre cele patru momente de importanță majoră în procesul de pregătire a viitoarei Adunări generale a C.E.B., care va avea loc în 1991 la Camberra (Australia).

Tema centrală a Consultației a fost intitulată: „Fiind părtaș la viață în comunitatea mondială”.

Participanții au căutat să dezvolte noi modele și linii directoare pentru împărțirea resurselor între Biserici, în cadrul unui program care a cuprins slujbe și rugăciuni zilnice, studiu biblic, prezentări tematice.

Cuvântarea principală, rostită de Konrad Raiser, fost secretar general adjunct al C.E.B., a semnalat câteva dintre dificultățile apărute în relațiile nord-sud în legătură cu împărțirea resurselor. „Teologia noastră — a spus vorbitorul — ne spune că Bisericile trebuie să trăiască asemenea unei comunități participante; analiza noastră globală și realizarea faptului că proiectul de dezvoltare mondială nu a funcționat după cum ne așteptam, ne arată că este nevoie de schimbări fundamentale ale structurii, dar practica noastră nu ține pasul cu teoria... În cel mai bun caz, săracii există ca o prezență pasivă în sistemele și structurile noastre, dar nu ca parteneri activi”.

O altă conferință principală a fost ținută de o reprezentantă din Africa, Sithembiso Nyoni, care a precizat că resursele Bisericilor sînt umane și spirituale, accentuînd o orientare care capătă din ce în ce mai mult teren în reflecția ecumenică și teologică actuală, în sensul că și bunurile spirituale, nu numai cele materiale, trebuie luate în considerare, cînd se vorbește sau se practică partajarea resurselor. Deci, în relațiile ecumenice trebuie să existe un permanent schimb de bunuri, cu un accent deosebit pe cele nemateriale, cum ar fi experiența liturgică, teologică, studiul biblic, tradițiile creștine, chiar în sensul larg al cuvîntului. Numai cînd se stabilește un consens armonios asupra resurselor nemateriale, se poate trece la o partajare echilibrată a împărțirii resurselor materiale, căci Bisericile nu se pot numi bogate numai după criteriul material, ci și după cel al spiritualității, Teologiei, liturghiei, tradiției creștine etc.

Pe toată durata întrunirii, participanții au căutat să formuleze noi forme de relații angajate, colaborări în mărturisire și misiune reciprocitate în a da și a primi daruri, angajament reciproc pentru dreptate și pace etc. S-a exprimat îngrijorarea cu privire la exploatarea resurselor umane și materiale, precum și în legătură cu influența forțelor politice și economice asupra distribuirii bogățiilor, subliniindu-se rolul nefast al companiilor multinaționale, al dobînzilor și datoriilor externe etc.

Rapoartele grupurilor de lucru care au fost adoptate de plenară au recomandat criterii care să slujească drept linii îndrumătoare pentru împărțirea resurselor. S-a avut în vedere în special modul cum trebuie ajutate comunitățile sărace din Africa, Asia, America Latină, fără ca donatorii din Nord să exercite presiuni asupra recipientilor.

Conceptele de partajare ecumenică a resurselor au fost dezvoltate în studiile biblice, prin imaginea legămîntului din Vechiul Testament a Trupului lui Hristos care este Biserica și a Euharistiei ca principiu fundamental în creștinism de împărțire a întregii comunități din același potîr. (Telegraful Român, nr. 3—4/1988, pp. 3—4).

CONFERINȚA BISERICILOR EUROPENE: SESIUNEA COMITETULUI FINANCIAR ȘI A COMITETULUI CONSULTATIV PENTRU STUDII

Între 11—13 decembrie 1987, la Geneva a avut loc întrunirea Comitetului financiar al C.B.E.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, membru al acestui Comitet.

Au fost discutate și s-au luat hotărâri asupra situației conturilor acestui organism, la sfârșitul lunii iunie 1987, o propunere de buget pentru anul 1988 și o propunere privind regulamentul fundamental al unui „Fond de dezvoltare și solidaritate”.

Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a adus contribuția la lucrări, prin largi comentarii și propuneri la temele abordate.

Tot la Geneva, dar între 8—10 ianuarie 1988, s-a desfășurat și Sesiunea Comitetului consultativ pentru studii al C.B.E.

Tema acestei sesiuni a fost „Misiune și secularizare”.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost prezent P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, Vicar patriarhal.

În cadrul sesiunii au fost prezentate trei rapoarte asupra secularizării și misiunii într-o Europă secularizată.

Delegatul român a arătat poziția Bisericii Ortodoxe Române în problema misiunii, evidențiind activitățile specifice ale Bisericii noastre în această problemă.

Următoarea sesiune a Comitetului consultativ va avea loc între 1—3 decembrie 1988 în R.F. Germania. (Pr. Ștefan Buchiu).

CONGRES AL TEOLOGILOR EUROPENI

Între 11—25 septembrie 1987, la Viena a avut loc cel de al VI-lea Congres al teologilor din Europa, organizat de Facultatea de Teologie evanghelică și Societatea de științe teologice a Universității din Viena.

Tema centrală a fost „Mit și raționalitate”.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P.C. Arhidiacon prof. dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu și pr. prof. Sebastian Sebu de la același Institut.

Au fost dezbătute aspecte actuale ale sensului celor doi termeni cuprinși în tema centrală. (Pr. Ștefan Buchiu).

REZOLUȚII ASUPRA APARTHEIDULUI

Între 18—25 august 1987, la Lomé a avut loc cea de a V-a Adunare generală a Bisericilor din Africa, în cadrul căreia participanții și-au exprimat indignarea în legătură cu înrăutățirea situației din Africa de Sud și Namibia. În rezoluția adoptată se menționează, printre altele: „Infricoșătoare este ampla strategie a regimului sud-african de intimidare și de stabilizare a statelor din front și din vecinătate: Angola, Mozambic, Zambia și Zimbabwe. Viața oamenilor din Africa de Sud, Namibia și a altor state este mereu amenințată; de aceea ei au nevoie de rugăciunea și grija

noastră... Condamnăm promovarea sistematică a legilor apartheidului și încălcarea drepturilor majorității de culoare în Africa de Sud și Namibia, ca nedrepte, eretice și imorale... Noi sprijinim, în totalitatea lor, declarațiile Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de la Harare (decembrie 1985) și Lusaka (mai 1987), prin care au fost întărite drepturile incontestabile ale poporului namibian și sud-african, dreptatea și pacea ce trebuie câștigate cu ajutorul mișcărilor de eliberare... Întărim de aceea punctul nostru de vedere, potrivit căruia transpunerea în viață a Rezoluției nr. 435 din 1978 a O.N.U. este singura cale care aduce Namibiei pace, dreptate și independență care pune capăt vărsării de sânge în această țară... Apelăm la comunitatea internațională să dispună un embargo total față de Africa de Sud, ca mijloc pașnic pentru lichidarea regimului de apartheid. Delegații acestei adunări se obligă să sprijine toate eforturile guvernelor și țărilor care își propun un asemenea scop."

*

Membrii Consiliului Bisericii Evanghelice din Berlinul Occidental, în sesiunea din 1—6 noiembrie 1987, a hotărât ca această Biserică să rupă toate legăturile cu băncile care întrețin relații cu Africa de Sud.

Acest pas a devenit imperios necesar. Valul de arestări din Namibia a reprezentanților din conducerea Bisericilor și a sindicatelor, greva minerilor din Africa de Sud, precum și executarea sentințelor de condamnare la moarte a celor ce se împotrivesc apartheidului sînt dovezi ale agravării situației de acolo.

*

În cursul lunii octombrie 1987, Federația Bisericilor evanghelice elvețiene (SEK) a primit vizita diferiților conducători ai Bisericilor din Africa de Sud, spre a cunoaște actuala situație din Biserica și societatea sud-africană.

În urma dialogurilor purtate, SEK a adresat un apel Consiliului federal al Elveției, precum și reprezentanților economiei elvețiene, spre a-și revizui raporturile politice și economice cu Africa de Sud, în spiritul tradițiilor democratice ale acestei țări, precum și a răspunderii umanitare, amintind că Adunarea deputaților din anul 1986 a declarat că va căuta mijloacele morale, comerciale și economice, în stare să sprijine crearea unor relații democratice în Africa de Sud, precum și lichidarea apartheidului. (Junge Kirche, nr. 11/1987, pp. 648—651) (C. Izvernari)

ACORD ÎN PRIVINȚA CĂSĂTORIILOR MIXTE

În 17 septembrie 1987, la Ottawa (Canada), liderii Bisericii romano-catolice, precum și cei anglicani și-au luat angajamentul de a promova unitatea, iar în ceea ce privește căsătoriile mixte, recomandă preoților să se cunoască mai bine și să scoată în evidență „dragostea și grija pastorală, nu rivalitatea și rigorismul”.

Arhiepiscopul Michael Peers, primat al Bisericii anglicane din Canada, a afirmat că aceste linii directoare sînt primele în lume de acest fel, care au fost acceptate de liderii naționali ai celor două Biserici.

Episcopul James Huges de Halifax, noul președinte al Conferinței episcopilor romano-catolici, a numit acest document „o realizare”, în cadrul examinării unei probleme de mare interes pentru ambele Biserici. Procesul a fost facilitat de teologia similară a celor două Biserici cu privire la căsătorie. Ambele Biserici au reguli stricte. Non-anglicanii care au fost botezați după toate regulile pot lua Împărtășanie într-o biserică anglicană, ca și anglicanii, dar într-o biserică romano-catolică au îngăduința de a primi Împărtășania numai romano-catolicii. (Lutheran World Information, 2—3 septembrie 1987, p. 7).

ESTE INCINERAREA INTERZISĂ DE BISERICĂ ?

Creșterea numărului populației, în special în mediul urban și cu osebire aglomerările din marile orașe, ridică tot mai insistent problema locului de îngropare pentru cei decedați. Nu putem ocoli constatarea că și la noi, întocmai multor alte țări, există localități unde cimitirele au ajuns de-a dreptul neîncăpătoare. La ce soluții se va ajunge pentru a ieși din impas e încă greu de spus, mai ales că la ora actuală nici măcar practica înstrăinării unui mormânt după șapte ani, a deshumării și reînhumării după același număr de ani, se constată că nu dă rezultate pe măsura nevoilor.

Datorită împrejurărilor la care am făcut aluzie s-a ajuns să se pună întrebarea în ce măsură n-ar putea constitui o formulă arderea morților (cremațiunea) la care de fapt s-a și recurs într-o serie de țări, într-o mică măsură și la noi. Tradițiile, educația și mentalitatea majorității oamenilor, în special a europenilor, sînt dacă nu potrivnice, oricum rezervate față de cremațiune. În bună parte atitudinea aceasta este influențată de factorii religioși, în concret de creștinism.

Învățătura și practica Bisericii au optat chiar de la început pentru înhumare și au respins cremațiunea. Fără a intra în detalii vom spune că poziția creștinismului, cu toate argumentele invocate, inclusiv faptul că trupul Mîntuitorului Iisus Hristos însuși a fost pus în mormînt după răstignire, nu sînt atît de ordin dogmatic, cît — am zice — moral și mai ales ritual. În general se invocă citatul biblic: „Întru sudoarea feții tale îți vei minca pîinea ta, pînă te vei întoarce în pămîntul din care ești luat: căci pămînt ești și în pămînt te vei întoarce” (Facerea 3, 19). Potrivit opiniei unui teolog ortodox român însă, „această dumnezeiască sentință nu este o poruncă expresă și pozitivă pentru înmormîntare. Prin pămînt se înțelege aici mai curînd elementul material din care e compus omul, spre deosebire de al doilea element, cel spiritual, sufletul, care după moartea omului se întoarce la Dumnezeu care l-a dat, așa după cum mărturisește Biblia (Ecclesiastul 12,7)... Dar modul cum trupul omului, după moarte, se întoarce în elementul din care a fost luat, Dumnezeu nu-l poruncește. El nu zice că această întoarcere, această descompunere se va face prin putrezire, după cum nu zice nici că se face prin ardere, care în realitate este o descompunere rapidă, comprimată prin intervenția omului” (pr. prof. Vladimir Prelipceanu, *Incinerarea morților și teologia ortodoxă*, în rev. Studii teologice, seria II, an. XIV, nr. 7—8, septembrie-octombrie 1962, p. 423). Mai mult, adăugăm noi, găsim locuri în Sfînta Scriptură care vorbesc despre cele din urmă ale lumii în termeni care implică mereu focul și flăcările (Iezechiel 20, 47—48), chiar dacă acestea sînt destinate în special „zilei de judecată” și „pieirii oamenilor necredincioși” (I Petru 3, 7).

Nu vom intra în alte considerente de natură teologică privitoare la concepția creștină despre moarte sau despre trupul omului și prețuirea care i se acordă ca „templu al Sfîntului Duh” (I Corinteni 6, 19), ci vom spune simplu, împreună cu teologul ortodox român deja citat, că „pentru cazul că incinerarea se impune cu necesitate, Biserica are datoria să se pronunțe, îndeosebi asupra asistenței religioase acordată credincioșilor care urmează să se incinereze după moarte. În cazul acesta credem că e potrivit să se officieze slujba prohodului la domiciliul celui răposat înainte de a fi

transportat la crematoriu, uz practicat pînă acum în mod tacit și fără fast" (pr. prof. Vl. Prelipceanu, o.c., pp. 425—426).

Biserica Ortodoxă nu s-a pronunțat oficial cu privire la cremațiune. Apreciindu-i importanța, problema a fost înscrisă pe lista inițială de teme întocmită de prima conferință panortodoxă de la Rhodos (23 septembrie—1 octombrie 1961) spre a se dezbate la viitorul Sfînt și Mare Sinod Ortodox (cf. prof. N. Chițescu, *Note și impresii de la Conferința panortodoxă de la Rhodos*, în rev. Biserica Ortodoxă Română, an LXXIX, nr. 11—12, septembrie—octombrie 1961, p. 878). Chiar dacă ulterior tema în cauză, asemeni multor altora, a fost eliminată de pe ordinea de zi a Sinodului în pregătire, nu e mai puțin adevărat că ea rămîne o preocupare permanentă, cu acuitate mereu crescîndă.

Dacă așa se prezintă lucrurile la ortodocși, la Bisericile Protestante se constată că n-au o atitudine uniformă și constantă față de incinerare. În schimb Biserica Romano-Catolică și-a fixat poziția prin mai multe „decrete” din 1886 și 1892 precum și printr-o „jurisprudență” din 1911. Sintetizînd ce s-a hotărît anterior, „Codul dreptului canonic” din 1917, canonul 1240, interzice funerariile religioase „celor care cereau ca trupul să le fie incinerat” pornind de la o atitudine opusă învățăturii creștine.

Poziția romano-catolică s-a modificat cu timpul, astfel încît Conciliul Vatican II a adoptat cu privire la cremațiune următoarea formulă: „Celor care au ales incinerarea trupului lor, li se vor acorda funeralii creștine, cu excepția cazului că au făcut această alegere din motive contrare credinței creștine. Deși se va respecta libertatea persoanelor și familiilor, nu va fi pierdută din vedere preferința tradițională a Bisericii pentru modul cum Domnul însuși a fost înmormîntat” (Preliminarele ritualului funerariilor, pct. 18).

Pe temeiul acestei hotărîri, unele Conferințe episcopale romano-catolice au formulat norme mai detaliate cu privire la slujba religioasă care se oficiază în caz de incinerare. Ne referim aici la documentul întocmit anul trecut de Comisia episcopală franceză pentru liturgie pe care îl vom cita în întregime cu excepția părții introductive. Comisia a pornit de la întrebarea „dacă este posibil azi să se officieze la biserică funeraliile unuia care va fi incinerat” și a răspuns precum urmează (rev. La documentation catholique, Paris, an. 69, t. LXXXIV, nr. 13 (1943), 5 iulie 1987, p. 721):

„Normal, incinerarea trebuie să urmeze serviciului religios la biserică în prezența corpului celui decedat. Acest procedeu tradițional este logic, de vreme ce incinerarea reprezintă distrugerea corpului și corespunde înhumării. Dealtfel o atare succesiune favorizează participarea comunității locale care în chipul acesta poate încuraja cu rugăciunea și simpatia pe cel decedat și familia sa.

„Totuși rămîn trei probleme:

„1. *Oficiul religios la biserică în prezența urnei?* Un astfel de serviciu este cerut în anumite cazuri. Într-un document din 4 iunie 1986, Congregația romană pentru Cultul dumnezeiesc îl admite ca posibil, recomandînd însă desfășurarea amînită mai-nainte. În aceste cazuri se va cere autorizația episcopului.

„2. *Rugăciune la locul incinerării?* Ritual funerariilor propune un anume serviciu religios în această eventualitate. Unul din motivele care justifică o atare rugăciune este nevoia de a umple timpul arderii corpului care este greu de suportat. Numeroase mărturii tind să arate că n-ar fi necesar să se impună familiilor să fie prezente acolo unde se desfășoară această operație tehnică. În plus a favoriza această rugăciune la crematoriu ar putea contribui la suprimarea oricărei alte forme de serviciu religios.

„3. *Ce se va întîmpla cu urna?* Legislația franceză n-a statuat nimic în privința destinației urnei care deci poate fi păstrată la domiciliu. Experiența arată însă că cele mai adesea urnele sînt depuse într-un loc special rezervat, de obicei la cimitir.

„Biserica cere ca urna să-și găsească un loc definitiv: cu această ocazie, partea din ritualul funerariilor rezervată cimitirului, poate fi folosită acum, recurînd la adaptările necesare. Semnificația creștină însă impune renunțarea la practici ca împrăștierea cenușii ori păstrarea urnei la domiciliu, pentru care orice oficiere a unui serviciu religios apare imposibilă.

„În concluzie, Biserica autorizează incinerarea atunci cînd nu este cerută din motive potrivnice credinței. Totuși ea preferă înhumarea, după modelul lui Hristos

însuși care a fost îngropat. În caz de incinerare, ea cere ca aceasta să urmeze serviciului religios de la biserică, afară de cazul că episcopul ar decide într-alt-fel".

Am citat până aici unele opinii teologice și dispoziții bisericești cu privire la incinerare. Reținem că Biserica Ortodoxă, chiar dacă mulți dintre reprezentanții ei o resping, n-a luat încă o poziție oficială. Problema rămâne deci deschisă și exprimarea părerilor din partea celor competenți utilă. Rămâne însă întrebarea: e incinerarea interzisă de Biserică?

Pr. N. SEBEȘAN

DIALOGUL CREDINCIOȘULUI CU DUMNEZEU

A fi în dialog înseamnă a fi conștient de aceasta. Dialogul implică conștiința mișcării reciproce. De la unul spre celălalt. Vorbitorul se transmite, oarecum pe sine însuși, celui cărui i se adresează.

Persoana se identifică și prin aceasta: fiecare act, gest sau atitudine exteriorizate, sînt purtătoare de sens. Deci de conștiință. Așa-zicînd, conștiința persoanei transpare prin fiecare act exteriorizat. Părintele Dumitru Stăniloae numește această transpunere a actului din plan interior în plan exterior (concret, inteligibil), *plastificarea*.

Adevărata atitudine este cea lăuntrică — determinatoare a celei expuse, a celei „plastificate”; căci mișcarea se produce în interior, ca „suport” și „prin motor” a celei văzute. Astfel, fiecare gest văzut este simbolul atitudinii nevăzute. Linile atitudinilor noastre sînt expresia vie a mișcărilor lăuntrice.

Numai astfel, prin manifestarea în exterior a persoanei ca persoană, deci ca dinamism și cugetare, noi intrăm în real contact de comuniune cu autorul însuși al atitudinilor externe transmise spre noi și prin ele primind conținutul spiritual (sau o parte a acestuia) al celui care transmite. Fiindcă oricare dintre manifestările unui „eu” spre un alt „eu” exprimă o posibilitate concretă de transparență a persoanei în relația ei de comuniune, ca subiect înzestrat cu conștiință.

Dumnezeu, Creatorul a toate, ne cheamă spre El prin lucrurile întregii creații, toate acestea fiind simboluri ale realităților spirituale și nu realității în sine. „Toate sînt pentru noi, iar noi sîntem pentru noi înșine un scop fără sfîrșit și scopul fără sfîrșit al tuturor lucrurilor din lume”. Sensul existenței devine tot mai transparent pentru conștiință cu cît aceasta pătrunde mai intim sensurile lucrurilor, rațiunile lor (cum le-ar numi Sf. Maxim Mărturisitorul, sau „noduri divine” — după expresia lui Saint Exupéry). Prin fiecare element al Creației se rostește un sens. Acest sens există chiar și acolo unde noi nu l-am aflat încă (Kant, în „Logica generală”). Doar toate aceste semnificații n-ar fi posibile în afara unui Subiect care să le fi gîndit astfel. Căci „raționalitatea lumii implică, pentru împlinirea ei, existența unui subiect superior (...) a unui subiect liber care a creat și a imprimat lumii o raționalitate la nivelul înțelegerii umane, pentru un dialog cu omul, prin care omul să fie condus spre o comuniune eternă (...). Tot ceea ce e obiect rațional (înzestrat cu semnificații n.n.) este numai mijlocul unui dialog interpersonal” (pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I București, 1978, p. 20).

Prin lucrurile întregii creații, Dumnezeu-Rațiunea supremă care a cugetat și creat totul, este mereu în expectativă prin apelul pe care îl face permanent către noi. Iar noi răspundem cu adevărat acestui apel doar în măsura atingerii celui grad de conștiință exprimat verbal în sfînta liturghie: „Ale Tale dintru ale Tale, Ție îți aducem de toate și pentru toate”.

Ne putem considera în dialog cu Dumnezeu numai în măsura conștientizării acestui apel al Lui către noi. Doar atunci devenim reali parteneri ai dialogului.

Noi nu ne aflăm tot timpul în dialog cu Dumnezeu, pe când El se află permanent în așteptarea răspunsului nostru. Noi suntem condiționați de timp — El este atemporal — deși coborât la noi prin timp din momentul creației (prin acel „la început...” sau „deodată” — la Platon). Pe de altă parte, conștiința de sine a omului joacă un rol de maximă importanță în scara epectatică a conștientizării apelului lui Dumnezeu. Permanent suntem în fața apelului Său. Iar dialogul, în esență dar și ca formă cea mai înaltă din sinul intercomuniunii umane nu există în afara conștiinței.

Prin dialog persoana este partenerul unei chemări-primiri, partenerul unei transiteri a conținutului spiritual ce-l poate exprima fiecare prin și spre celălalt. Dar această transmitere nu devine posibilă decît în momentul percepției conștiente a apelului celui alt.

Pe lângă cele arătate pînă aici, trebuie spus că în dialog un rol important îl au cuvintele. Cuvintele, ca exponenți „vii” ai limbajului, care propune dialogul, conțin în substanța lor intimă, o tensiune transfiguratoare. De aceea, doar rezonanța autentică a cuvîntului în noi ne spiritualizează. Această rezonanță este reală doar atunci cînd ne transformă, ne proiectează astfel zicînd, nu doar în fața celui care ni se adresează, ci chiar în comuniune spirituală cu trăitul său, cu rațiunea lui de a fi.

Pentru ca să poată naște înțelesuri în ființa celui care îl primește, cuvîntul trebuie să-i reveleze un conținut care, în substanță, deține un comun al gîndului său. Prin revelarea unui sens (sau al unui întreg cîmp semantic) al cuvîntului transmis, i se împărtășesc primitorului noi dimensiuni de percepere a existenței.

Cuvîntul este gîndul rostit. Și invers: gîndul este cuvîntul de taină. Așa înțelegem de ce cuvîntul este „sunet complex înzestrat cu semnificații” (Aristotel) sau „sunet umplut de sens” (D. Stăniloae).

Cuvîntul devine sunet umplut cu sens, în special atunci cînd, ca sunet, deschide în conștiința persoanei o fereastră lăuntrică prin care pătrunde lumina sensului — deci a înțelegerii. Iar altfel cuvîntul poate fi înțeles și ca o sumă de energii spirituale concentrate într-un sens sau într-un plurișemantism prin care conștiința își exprimă (parțial) fiindul. Astfel, rezonanța cuvîntului transmite întotdeauna, în spațiul spre care se deschide, ecoul sunetului. Rezonanța, gîndind astfel este sunet transfigurat în spre altceva decît sine însuși (spre deosebire de ecou care ar putea fi privit drept expresia narcisistică a cuvîntului).

În legătură cu reflecțiile acum formulate, ni se par lămuritoare spusesele Fer. Augustin: „Omul vine la Dumnezeu, iar cu ajutorul harului Său, el trebuie să se întoarcă la El. Viața pămîntească a omului nu este decît o ucenicie sau pregătirea vieții eterne, căci omul se folosește de lucrurile pămîntești ca de lucruri trecătoare, are nevoie de ele dar nu e captat de ele, ci mai ales este încercat și îndreptat” (Cetatea lui Dumnezeu, I, 29).

În același sens se exprimă Părintele Stăniloae: „De fapt, în tot ceea ce facem urmărim un scop pentru care ne servim de lucrurile din lume. Dar noi avem nevoie de un scop final etern, mai bine-zis noi înșine trebuie să fim un scop final etern ca să ne dovedim o ființă cu sens în tot ceea ce facem” (o.c., p. 21). Lucrurile, ca simboluri ale realităților spirituale, sînt deci mijloace și nu scopuri în care noi să ne refugiem conținutul spiritual înrobînd chipul eternității din noi vremelniceii materiei.

CEZAR STERPU
student în Teologie

VIAȚA BISERICEAȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

ANUL NOU LA CENTRUL EPARHIAL

Întreita sărbătoare prăznită la 1 ianuarie a reunit o bună parte din numeroșii credincioși ai municipiului Timișoara în incinta impozantei catedrale mitropolitane, spre a se ruga împreună cu Întistătătorul eparhiei și în acest nou debut de an.

Într-o firească atmosferă sărbătorească, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a oficiat sfânta liturghie arhierască, împreună cu un impunător sobor de preoți și diaconi, răspunsurile liturgice fiind intonate de corul mixt al catedralei, dirijat de Aurel Ciobanu, precum și de mulțimea credincioșilor care a umplut naosul bisericii. La începutul serviciului divin, Înalțul ierarh l-a hirotosit întru „iconom” pe preotul pensionar Gheorghe Cornean din Timișoara, iar la timpul potrivit i-a împărtășit cu Sfintele Taine pe credincioșii care s-au pregătit în prealabil să primească Trupul și Sângele Domnului.

În cuvîntul de învățătură rostit cu acel prilej, Întistătătorul eparhiei a subliniat semnificația praznicului în viața Bisericii noastre dreptmăritoare, în ansamblul tradițiilor noastre strămoșești, ca și în contextul înnoirii continue presupuse de fiecare an nou ce se adaugă pe răbojul vremii.

Doxologia închinată conducerii Bisericii și ai țării noastre, clerului și credincioșilor, a încheiat festivitatea bisericească desfășurată în catedrală.

Reședința mitropolitană a găzduit apoi tradiționala recepție, oferită de Întistătătorul eparhiei și la începutul acestui an 1988, la care au participat numeroși clerici și credincioși din municipiu, membri ai Adunării și Consiliului Eparhial, reprezentanții celorlalte culte, membrii corului catedral.

În cadrul ei, au luat cuvîntul arh. Sorin Moldovan, membru al Adunării și Consiliului Eparhial, precum și Mgr. Sebastian Kräuter, în numele slujitorilor celorlalte culte, care au exprimat Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae cordiale urări de sănătate, putere de muncă și spor în toate, cu binecuvîntate realizări și în acest an. În cuvîntul de răspuns, Înalțul ierarh a mulțumit pentru felicitările și sentimentele exprimate, adresînd tuturor aceleași bune doriri de sănătate și fericire, de activitate cît mai rodnică, desfășurată în atmosfera tradițională de unitate și armonie existentă în municipiu, ca și pe întreg cuprinsul patriei noastre scumpe.

VIZITĂ ARHIEREASCĂ

În duminica din 10 ianuarie 1988, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de P. On. Părinte Ioan Popeti, secretar eparhial, a efectuat o vizită arhierască

în parohia Ghiroda Nouă, din protopopiatul Timișoara, păstorită de vrednicul preot Ioan Postelnicu.

Întăistătorul eparhiei a asistat la oficierea sfintei liturghii în minunatul lăcaș de închinare pus sub ocrotirea „Adormirii Maicii Domnului”, înfrumusețat recent grație unor vaste lucrări de reparații capitale și extindere, efectuate la cererea și cu contribuția credincioșilor parohiei.

La sfârșitul serviciului divin, preotul Ioan Postelnicu a exprimat recunoștința tuturor credincioșilor locali față de conducerea eparhiei, pentru sprijinul moral și material acordat în această vastă lucrare, deopotrivă cu bucuria de a-l fi primit pe I.P.S. Mitropolit Nicolae care a descins spre a vedea realizările și spre a-l binecuvînta.

Întăistătorul eparhiei a adresat, apoi, credincioșilor un cuvînt de mulțumire pentru jertfelnicia de care au dat dovadă în timpul lucrărilor, împreună cu îndemnul de a-și păstrat credința strămoșească, rămînînd atașați Bisericii noastre dreptmăritoare și deopotrivă devotați fii ai patriei căreia aparținem cu toții.

HRAMUL CATEDRALEI MITROPOLITANE

Așezat sub ocrotirea Sfinților Trei Ierarhi, cel dintîi lăcaș de închinare al eparhiei a polarizat atenția numeroșilor credincioși ai municipiului Timișoara și în acest an, cu prilejul sărbătorii hramului.

În dimineața zilei de 30 ianuarie 1988, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, înconjurat de un mare sobor de preoți și diaconi, a oficiat sfînta liturghie arhierască, răspunsurile liturgice fiind intonate de corul mixt al catedralei și mulțimea credincioșilor prezenți, prin cîntarea omofonă. La timpul potrivit, numeroși dintre ei s-au împărtășit cu Sfintele Taine, după ce în prealabil s-au pregătit pentru primirea lor. În aceeași atmosferă de rugăciune și pietate, toți cei prezenți au urmărit cu deosebită atenție și cuvîntul de învățătură al Întăistătorului eparhiei, în care a evidențiat personalitatea Sfinților Trei Ierarhi în contextul vremii, dar și actualitatea permanentă a operei lor pentru păstrarea unității Bisericii, ca Trup tainic al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

După datina Bisericii noastre dreptmăritoare, la sfârșitul sfintei liturghii s-a oficiat apoi sfîntirea prinoaselor, moment care a încheiat festivitatea închinată hramului catedralei mitropolitane.

LA DUMINICA ORTODOXIEI

Întîia duminică din Postul Mare — sărbătoarea întregii Ortodoxii, amintind peste veacuri victoria dreptei credințe asupra tuturor ereziilor — se bucură dintotdeauna de o cinstire deosebită și pe meleagurile Mitropoliei Banatului. În toate lăcașurile de închinare din cuprinsul eparhiei au loc servicii religioase oficiate într-un cadru de solemnitate aparte și în prezența unui număr sporit de credincioși, adunați spre a cinsti sărbătoarea și a asculta pastorală Sfîntului Sinod, iar în bună parte spre a se împărtăși cu Sfintele Taine, la începutul urcușului duhovnicesc spre Învierea Domnului.

La catedrala mitropolitană din Timișoara, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a slujit sfînta liturghie arhierască, împreună cu soborul de clerici, în prezența a foarte numeroși credincioși care au contribuit la frumusețea serviciului divin prin cîntarea omofonă și împărtășirea la timpul potrivit cu Sfintele Taine.

În cuvîntul de învățătură, Înalțul ierarh a adîncit semnificația sărbătorii pen-

tru întreaga pliiromă a Bisericii noastre dreptmăritoare, insistind asupra păstrării neștirbite a tezaurului ei de credință și viață, asupra unității în cuget și simțire a tuturor celor ce o compun, ca parte a poporului nostru și țării căreia îi aparțin.

Prăznuirea Duminicii Ortodoxiei a continuat și în cadrul serviciului religios al vecerniei la sfârșitul căruia corul mixt al catedralei a intonat un concert de bucăți religioase selecționate pentru această sărbătoare, prezentarea lor fiind făcută în cadrul cuvîntului de învățătură rostit de P. On. Părinte Vasile Sechereș, inspector eparhial.

Duminica Ortodoxiei a constituit pentru toți credincioșii un elevat moment de trăire și înălțare duhovnicească, în pregătirea celui mai mare praznic al Bisericii: Sfintele Paști.

SPRE O SUSTINUTĂ ACTIVITATE PASTORAL-MISIONARĂ

În ziua de 19 ianuarie 1988, la Centrul eparhial din Timișoara a avut loc, sub îndrumarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, întrunirea trimestrială de lucru cu personalul avînd munci de răspundere la Centrul eparhial, protopopii și misionarii protopopești. Pe ordinea de zi a fost înscrisă analiza activității misionarilor protopopești pe anul 1987.

P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a prezentat un referat asupra activității desfășurate de misionarii celor șapte protopopiate ale eparhiei, asupra contribuției lor la promovarea activității pastoral-misionare de la parohii, asupra felului cum și-au împlinit rolul de îndrumători apropiați ai preoților.

Discuțiile care au urmat au evidențiat rezultatele pozitive obținute în îndrumarea și sporirea zelului pastoral al preoților parohi, importanța ce trebuie acordată acestei activități și sarcinile ce le revin în viitor.

În concluziile formulate de I. P. S. Mitropolit Nicolae, a fost subliniată necesitatea îmbunătățirii permanente a activității pasoral-misionare, în care misionarii protopopești trebuie să stăruie pentru aplicarea măsurilor stabilite de Sfințul Sinod în această direcție.

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC A CLERULUI

Sala de ședințe a protopopiatului din Timișoara a găzduit în ziua de 20 ianuarie 1988, Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a personalului bisericesc din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului. Desfășurată în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Adunarea generală a reunit delegați din cele șapte protopopiate ale eparhiei, de la Seminarul teologic din Caransebeș și reprezentanți ai Vicariatului ortodox sîrb din Timișoara, al cărui personal este afiliat la C.A.R., — consecință a strînsei colaborări dintre cele două organisme bisericești ortodoxe existente în Banat.

Lucrările ședinței au fost deschise de P.C. Părinte Octavian Cotoc, printr-o expunere bilanț asupra activității desfășurată în perioada de un an scursă de la ultima Adunare generală. Dările de seamă și discuțiile pe marginea lor au evidențiat atenta chivernisire a fondurilor existente, spre a putea veni în ajutorul solicitanților.

Datorită unor deficiențe constatate, Adunarea generală a procedat apoi la reamărierea comitetului de conducere al C.A.R. Astfel, P.On. Părinte Dimitrie Băloni din Timișoara a fost ales ca președinte al C.A.R., iar diaconul Ioan Radu ca secretar. Diaconii Nicolae Izbașa și Stellan Borza păstrează în continuare funcția de contabil și respectiv de casier al C.A.R.

În încheierea ședinței, a luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit Nicolae care a apreciat rezultatelor strădanilor depuse în cursul anului precedent, exprimîndu-și speranța că deficiențele vor fi înlăturate. În încheiere a asigurat conducerea C.A.R. de sprijinul permanent al Centrului eparhial, exprimîndu-și satisfacția de a fi împreună cu frații clerici din cadrul Vicariatului ortodox sîrb, dragostea frățească existentă între deservenții celor două organisme ortodoxe din Banat.

ÎNȚILNIRE CU PĂRINȚII ELEVILOR LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Potrivit obiceiului deja îndătinat și în conformitate cu planul anual de activitate, în duminica din 21 februarie 1988, la Seminarul teologic din Caransebeș a avut loc o nouă întîlnire a corpului profesoral cu părinții elevilor.

După serviciul religios oficiat la paraclisul școlii, în frunte cu P.On. Părinte Teodor Greucean, vicarul administrativ al Episcopiei Aradului, la care au participat toți elevii școlii și părinții lor, cei prezenți s-au reunit în sala de festivități unde s-a desfășurat prima parte a întrunirii. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P.On. Părinte prof. Trăilă Gherga, directorul școlii, care, după ce a salutat pe părinții elevilor, le-a prezentat succint cadrul general de activitate al școlii și problemele de ordin administrativ-gospodăresc cu care se confruntă școala, ca și cele educative.

P.On. Părinte Teodor Greucean s-a adresat tuturor, din partea Prea Sfințitului Episcop Timotei al Aradului, insistînd pentru mai multă conlucrare între părinții elevilor și cadrele didactice ale școlii, pentru supraveghierea mai atentă a modului în care elevii își petrec vacanțele în parohiile din care provin.

Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae a fost reprezentat de P.On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier eparhial, care coordonează direct activitatea școlii. În cuvîntul său a insistat asupra intensificării exigenței profesorilor, ca și a părinților elevilor, pentru realizarea unor elemente de nădejde ale Bisericii și țării noastre.

În partea a doua s-a procedat la analiza situației fiecărui elev, în prezența părinților și a delegaților eparhiali, dirigînții prezentînd pe fiecare elev în parte.

Deosebit de utilă, întîlnirea cu părinții elevilor s-a constituit într-un fericit prilej de împreună lucrare a tuturor factorilor care au responsabilitate deosebită în formarea viitorilor slujitori ai altarelor strămoșești.

DIN ACTIVITATEA DE PREGĂTIRE A VIITORILOR PREOȚI

Procesul instructiv-educativ desfășurat la Seminarul teologic din Caransebeș vizează formarea integrală a viitorilor preoți, atît sub aspect teoretic, cît și aplicativ practic. Cadrul necesar pentru aplicarea în practica imediată a cunoștințelor acumulate în școală îl oferă parohia.

De aceea spre a beneficia de această posibilitate, în duminicile din cursul lunilor noiembrie-decembrie 1987, elevii din ultimii ani de studiu, împărțiți pe grupe — conform planificării stabilite în acord cu oficiile protopopești — s-au deplasat la parohiile Vîrciorova, Teregova, Jena și Mărul.

În fiecare dintre ele, elevii împreună cu profesorii însoțitori au participat activ la oficierea serviciilor divine. Preoții profesori au servit la altar împreună cu parohul local, iar elevii au contribuit la cîntarea la strună și deopotrivă la intonarea răspunsurilor liturgice în comun cu toți credincioșii. De asemenea, au rostit predicile dominicale și catehezele din cadrul vecerniei, pregătite din timp sub îndrumarea profesorului de resort. De fiecare dată, însoțitorii elevilor au rostit cuvinte de zidire su-

fletească, întărind aspectul misionar și mulțumind credincioșilor pentru lărga lor participare, pentru dragostea față de biserică și credința strămoșească.

În funcție de situație, elevii au participat activ și la instalarea unui preot, precum și la oficierea unor servicii religioase particulare, solicitate de credincioși având ocazia de a observa felul în care se administrează credincioșilor Sfintele Taine și ierurgiile. Pe de altă parte, parohii au pus la dispoziția elevilor actele administrative și de gestiune, spre a se familiariza cu ele, împărțându-le din experiența acumulată în activitatea pastorală.

Pr. prof. VASILE ITINEANȚU

PROIECȚII DE FILME RELIGIOASE

La invitația Centrului eparhial din Timișoara, preotul Constantin Matei din București, însoțit de un inginer de specialitate, au fost oaspeții Seminarului teologic din Caransebeș, în zilele de 29 februarie — 1 martie 1988, spre a prezenta elevilor și cadrelor didactice ale școlii un mănunchi de filme religioase și înregistrări de piese corale cu același conținut, în cursul Postului Mare.

În sala festivă a școlii, elevii au putut urmări filmele intitulate: „Iisus Hristos — iubire și viață nesfârșită”, „Alegerea și întronizarea Prea Fericitului Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române”, „Popasuri la vetre mănăstirești” și „Mănăstiri dobrogene”. Proiecția filmelor a fost intersectată de momente „audeo”, în cadrul cărora au ascultat bucăți muzicale interpretate de corala catedralei patriarhale, printre care „Fie Doamne mila Ta” de Gheorghe Danga, „Ziua Învierii” și „Privegherea” de prof. Nicolae Lungu.

Pentru elevii Seminarului, cele două zile din cuprinsul Postului Mare au constituit importante momente de înălțare sufletească o contribuție de seamă la formarea lor ca viitori slujitori ai Bisericii noastre dreptmăritoare, ai țării și poporului nostru.

COMEMORAREA UNUI VREDNIC PRECURSOR AL MARII UNIRI

În urmă cu șapte decenii — la începutul lunii februarie 1918 — închidea ochii înainte de vreme și pentru totdeauna, în lagărul de la Sopron, unde a fost internat de autoritățile Imperiului austro-ungar, cel ce a fost protopopul dr. George Dragomir (1870—1918). S-a stins ca martir al neamului românesc și al Bisericii noastre dreptmăritoare, înainte de a fi putut vedea împlinit visul unirii tuturor românilor într-un stat unic, independent și indestructibil, căruia și-a consacrat întreaga viață.

În conformitate cu hotărîrea Consiliului Eparhial, comemorarea acestui vrednic înaintaș a avut loc în duminică din 7 februarie 1988, în biserica „Adormirii Maicii Domnului” din Lugoj, municipiu în care a văzut lumina zilei și în care i-au fost înhumate rămășițele sale pămîntești. În asistență a numeroși credincioși, soborul slujitor a oficiat un parastas, iar preotul Bujor Damșa a evocat chipul celui dispărut, ce-și păstrează prospețimea în memoria locuitorilor acestui municipiu.

LUCRĂRI DE RESTAURARE LA O BISERICĂ PAROHIALĂ

Inchinată „Nașterii Maicii Domnului”, biserica parohială din Vîrciorova, protopiatul Caransebeș, a fost supusă recent unor ample lucrări de restaurare a fa-

tădei exterioare, între care în primul rând reînnoirea turelor și a acoperișului deteriorat de scurgerea timpului. Bunii credincioși ai parohiei, conduși de vrednicul lor preot Ioan Matei, și-au exprimat și în această împrejurare atașamentul viu la Biserica noastră dreptmăritoare, spiritul lor de jertfelnicie, prin contribuția materială și munca prestată la înnoirea lăcașului.

În noua ei înfățișare, Biserica oferă o altă ambianță, spre bucuria întregii comunități locale și a celor ce o vizitează.

SEMNIFICATIVĂ DESCOPERIRE ARHEOLOGICĂ

Lucrările edilitare întreprinse în ultima vreme în centrul orașului Caransebeș, spre a-i imprima un nou peisaj arhitectonic, au dus la descoperirea, pe cit de înțiplătoare, pe atât de senzațională, a vestigiilor unei vechi și monumentale biserici aparținătoare stilului romanic târziu de la sfârșitul secolului XIII și începutul celui următor. Urmele păstrate sugerează o construcție de mari dimensiuni (25 m lungime), cu ziduri masive, în apropierea căreia s-au descoperit și un număr de morminte cu inventar destul de bogat.

Ruinele acestei biserici robuste, dispărută în vicisitudinile evului mediu, reprezintă o minunăție confirmare arheologică a numeroaselor documente ce atestă vechimea și continuitatea românească pe aceste meleaguri ale țării noastre, majoritatea covârșitoare a românilor în structura demografică a orașului, situația lor materială înfloritoare, ca și apartenența la Biserica noastră dreptmăritoare (După „Flamura”, Reșița, nr. 3666/16 februarie 1988, p. 6).

DECES

În ziua de 1 februarie 1988 a trecut la cele veșnice preotul pensionar *Aurel Popescu*, în vîrstă de 93 ani, cu ultimul domiciliu în localitatea Nițchișoara.

A văzut lumina zilei într-o familie de învățători, la 25 august 1895, în localitatea Peșteana-Vulcan, jud. Gorj, unde a urmat și ciclul învățămîntului elementar. Și-a continuat pregătirea la Școala normală din Turnu Severin și apoi la Semnariul teologic ce funcționase pe atunci în cadrul Arhiepiscopiei din Constanța.

După ce a funcționat un timp ca învățător, în anul 1925 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Acunari din Dobrogea, după care a slujit și la alte parohii.

În anul 1949 s-a transferat în cadrul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, ca preot la Iecă Mică, iar din 1957 la parohia Tîrgoviște din protopopiatul Lugoj, pe care a păstorit-o pînă la sfârșitul anului 1965 cînd s-a pensionat, după patru decenii de slujire preotească.

Slujba înmormîntării a fost oficiată de doi preoți în ziua de 3 februarie a.c., în biserica parohială din Blajova, unde au fost depuse rămășițele sale pămîntești. Preotul Nicolae Cherlea din Duboz a rostit cuvîntarea funebă, iar răspunsurile liturgice au fost intonate de cîntăreții parohiilor Blajova și Duboz.

După oficierea serviciului religios, osemintele regretatului preot au fost înhumate în cimitirul parohial din Nițchișoara, spre veșnică odihnă.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

SEMNICATIV DEBUT DE AN

PROIECTII DE FILME RELIGIOASE

Ziua de 1 ianuarie marchează ca întotdeauna pentru credincioșii Bisericii noastre o întreită însemnătate: pomenirea Tăierii împrejur a Domnului nostru Iisus Hristos, a Sfântului Vasile, cel Mare al Cezareii Capadochiei, precum și Noul An, cu tot ceea ce înseamnă acesta.

Întâistătătorul eparhiei, Prea Sfântul Episcop Timotei a oficiat cu acest prilej sfânta liturghie arhierască în catedrala episcopală din Arad, înconjurat de mai mulți preoți și diaconi.

La priceasnă, Prea Sfântia Sa a vorbit credincioșilor despre rosturile calendarului bisericesc și oportunitatea ca acestea să fie cunoscute de credincioși, potrivit învățăturii de credință.

La sfârșitul sfintei liturghii s-a săvârșit slujba Te-Deu-mului, de mulțumire pentru împlinirea timpului ce a trecut și de cerere a ajutorului ceresc pentru noul an care începe, încheindu-se cu polihronul îndătinat, pentru conducerea Bisericii și a țării noastre scumpe.

•

Cu prilejul Anului Nou, mai mulți preoți și credincioși din Arad s-au prezentat la reședința episcopală spre a prezenta Prea Sfântului Episcop Timotei doriri de bine și sănătate. În numele preoților și credincioșilor a luat cuvântul P.C. Părinte Nicolae Marcu de la parohia Micălaca-Nouă — Arad, care a scos în evidență unitatea de credință și comuniunea ce trebuie să existe între episcopul, preoții și credincioșii eparhiei, făgăduind totodată, că preoții și credincioșii din Episcopia Aradului se vor strădui pentru continua adăncire în această unitate și comuniune a credincioșilor în jurul Întâistătătorului eparhiei, P.S. Episcop Timotei.

Din partea Adunării și Consiliului Eparhial a vorbit dl. Gheorghe Câmpanu, deputat eparhial. Domnia Sa a reliefat realizările gospodărești din acest an de la Centrul eparhial și de pe întreg cuprinsul eparhiei, urînd pe mai departe succese depline în realizarea a ceea ce mai trebuie înfăptuit.

Urări și doriri de bine au fost adresate Prea Sfintei Sale și de către preotul Dușan Raici, conducătorul parohiei ortodoxe sîrbe din Arad.

Tuturor le-a răspuns P.S. Episcop Timotei, care în alese cuvinte a mulțumit celor prezenți pentru participare și pentru urările și bunele doriri exprimate cu acel prilej. P.S. Sa a schițat jaloarele activității și îndatoririle ce stau tuturor înaintea în anul care începe, apelînd la o mai profundă consiliizare a tuturor factorilor responsabili din cadrul eparhiei pentru îndeplinirea a tot ceea ce contribuie la bunul mers al vieții bisericești. A cerut preoților și credincioșilor să-și sporească dragostea față de credință și tradițiile de evlavie și spiritualitate ale Bisericii noastre dreptmăritoare, care este în același timp Biserica moșilor și strămoșilor noștri, cu care ne simțim una cultivînd mereu unitatea noastră ca popor.

Prea Sfântia Sa a făcut apoi urări de noi împliniri în noul an, spre binele Bisericii și al obștii în mijlocul căreia trăim.

DIN ACTIVITATEA LITURGICĂ ȘI PASTORALĂ
A IERARHULUI

Odată cu începutul anului, s-a continuat și activitatea pastoral-misionară a Întistătorului Eparhiei Aradului, Prea Sfințitul Episcop Timotei.

După slujirile arhieresti de sfințele sărbători din catedrala episcopală, P.S. Sa a descins în duminică din 10 ianuarie 1988, la parohia Cladova, din protopopiatul Lipova unde a săvârșit sfânta liturghie arhierescă, la momentul potrivit hirotonind întru preot pe tânărul Dorin Alexandru Petrușe, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, pe seama acelei parohii.

Cu acest prilej, Prea Sfinția Sa a rostit un cuvânt de învățătură, asupra chemării Mintuitorului Iisus Hristos la pocăință, la îndreptare, precum și despre chemarea preotească, legate de hirotonia și instalarea noului preot.

După amiază, P.S. Sa a efectuat o vizită canonică filiei Bărasca unde în cadrul vecerniei Chiriarhul a rostit cuvânt de învățătură despre înălțarea ființei credinciosului la Dumnezeu, prin rugăciune.

În după amiaza aceleiași zile, Prea Sfințitul Episcop Timotei și-a continuat itinerariul pastoral poposind în mijlocul credincioșilor din parohia Păuliș. A rostit și aici un ziditor cuvânt de învățătură, pornind de la textul apostolului din duminică respectivă și adîncind sensul și semnificația legăturii dintre cer și pămînt. În cuvîntul de învățătură i-a îndemnat pe credincioși să rămînă statornici pe piatra credinței celei adevărate, păstrînd astfel unitatea lor și a Bisericii, „întru legătura păcii”. În același context a vorbit despre creșterea creștinului pînă la statura bărbatului desăvîrșit — Iisus Hristos — după darul fiecăruia și în contextul istoric al acestei așezări, care a înregistrat o creștere cu fiecare generație și împliniri dintre cele mai vrednice de laudă.

În duminică din 17 ianuarie 1988, Prea Sfințitul Episcop Timotei a poposit în mijlocul credincioșilor din parohia Lupești, protopopiatul Lipova, unde a săvârșit sfînta liturghie.

Fiind duminică în care s-a citit pericopa evanghelică cu vindecarea celor 10 leproși, Chiriarhul a rostit o bogată predică despre boala trupească și sufletească și vindecarea acestora în învățătura creștină, insistînd asupra diferitelor aspecte pe care le implică și mai ales a vindecării sufletești și trupești.

După amiază, P.S. Sa a oficiat slujba vecerniei în filia Stejar. Aici ierarhul a rostit o meditație despre preoție și semnificația ei în viața Bisericii, ca Sfîntă Taină.

Apoi, la parohia „Nicolae Bălcescu”, Prea Sfinția Sa a vorbit — pornind de la apostolul zilei, ca și de la pomenirea unor mari sfinți în acele zile — despre cultul sfinților în Biserica noastră dreptmăritoare.

La Șoimoș, P.S. Sa a asistat la acatistul Sfîntului Antonie cel Mare și a rostit un cuvînt de învățătură despre comuniunea credincioșilor în Biserică.

Duminică, 24 ianuarie 1988, activitatea pastoral-misionară a Prea Sfințitului Episcop Timotei a început prin deplasarea în filia Slatina a parohiei Baia din protopopiatul Lipova unde a săvârșit sfînta liturghie arhierescă. La priceasnă, P.S. Sa a rostit un ziditor cuvînt de învățătură, legat de textul evanghelic al zilei, despre „Adevărata pocăință, înnoirea sufletească, îndreptarea prin har, credință și fapte bune.”

După amiază, Prea Sfinția Sa a dus binecuvîntarea arhierescă credincioșilor din parohia Baia, oficiînd slujba vecerniei și predicînd despre slujbele bisericești în general, rînduielele sfințelor slujbe și participarea la ele.

În cursul aceleiași după amezii, Chiriarhul a participat și la slujba vecerniei din parohia Julița, din același protopopiat, rostind o cuvîntare despre „Modul de a-L privi pe Dumnezeu”, în legătură cu pericopa evanghelică a zilei despre Zaheu vameșul.

La fel ca și în alte împrejurări, credincioșii au așteptat și l-au primit pe arhi-păstorul lor cu sentimente de bucurie și aleasă prețuire, deschizîndu-și sufletul și

inima, pentru a putea primi cu folos sămînța cea bună, a cuvîntului Evangheliei Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

În ziua de vineri, 29 ianuarie 1988 — ajunul sărbătorii „Sfinții Trei Ierarhi” —, Prea Sfințitul Episcop Timotei, a împlinit itinerarul său pastoral-misionar în cadrul protopopiatului Petroșani, prin slujirea vecerniei în biserica parohială Cîmpa. P.S. Sa a rostit cu acest prilej un cuvînt de învățătură despre „rugăciunile și slujbele Bisericii Ortodoxe Române”.

Cu prilejul sărbătorii din 30 ianuarie, P.S. Episcop Timotei a săvîrșit sfînta liturghie arhierescă în biserica parohiei Lupeni I. În cadrul serviciului divin, Chiriarhul a rostit o predică despre „Sfinții Trei Ierarhi, mari dascăli ai Ortodoxiei”.

În după amiaza aceleiași zile de 30 ianuarie, Prea Sfinția Sa a slujit vecernia în parohia Vulcan I, la sfîrșitul căreia a rostit un cuvînt despre „Sfinții Trei Ierarhi în cadrul Bisericii Ortodoxe Române”, subliniind unitatea noastră bisericească și națională.

În duminică din 31 ianuarie 1988, Întîistătătorul eparhiei a săvîrșit sfînta liturghie arhierescă în biserica parohiei Livezeni, păstorită de P.On. Părinte Octavian Pătrașcu. La momentul potrivit, P.S. Episcop Timotei a rostit o predică, plecînd de la citirile zilei, despre felul în care trebuie să ne rugăm.

După amiază, P.S. Sa a efectuat alte trei vizite canonice, la: Băraști și filia Săcel, precum la parohia Hațeg II, rostind cîte un cuvînt de învățătură cu privire la timpul Trîzodului și îndatoririle credincioșilor în cursul acestuia.

În ziua de 21 februarie 1988, Prea Sfințitul Episcop Timotei, însoțit de la Centrul eparhial de P.On. Consilier Iacob Bupte și P.On. Arhidiacon Teodor Babuția, a continuat misiunea pastoral-misionară în parohia Iermata din protopopiatul Ineu, unde a săvîrșit sfînta liturghie arhierescă. La momentul cuvenit P.S. Sa a rostit o predică despre „Iertarea greșelilor, înfrîntarea poftelor și împlinirea faptelor bune condiții ale adevăratului post”.

În după amiaza zilei, Prea Sfinția Sa a poposit în mijlocul credincioșilor din parohia Morada, protopopiatul Ineu, săvîrșind slujba vecerniei, cu rugăciunile îndătinate pentru începutul postului. Chiriarhul a rostit și aici un bogat cuvînt de învățătură despre „Adevăratul post-izvor al curățeniei trupului și sufletului”.

HIROTONIE ÎNTRU IEROMONAH

Sărbătoarea „Întîmplării Domnului” a avut darul de a oferi mănăstirii Hodoș-Bodrog un moment de înălțare duhovnicească deosebită, prin prezența Prea Sfințitului Episcop Timotei. În biserica mănăstirii, P. S. Sa a săvîrșit sfînta liturghie arhierescă, în cadrul căreia ierodiaconul Mircea-Modest Lombrea, viețuitor al sfintei mănăstiri, a fost hirotonit întru ieromonah.

La momentul cuvenit chiriarhul a rostit un bogat cuvînt de învățătură despre însemnătatea sărbătorii „Întîmplării Domnului”, în legătură cu preoția instituită de Mîntuitorul Iisus Hristos în Biserica Sa, precum și cu hirotonia săvîrșită atunci.

SĂRBĂTOAREA BOTEZULUI DOMNULUI

În ziua de 6 ianuarie — Biserica noastră dreptmăritoare sărbătorește Botezul Mîntuitorului Iisus Hristos.

La catedrala episcopală din Arad, frumusețea slujbelor a sporit și mai mult prin slujirea Întîistătătorului eparhiei, înconjurat de soborul preoților și diaconilor.

La momentul potrivit, P. S. Episcop Timotei a rostit un cuvînt de învățătură despre importanța și rolul sfințirii apei celei mari, cu prilejul praznicului Bobotezei,

reliefând totodată, în acest context, temeinicia și tăria credinței noastre ortodoxe.

După sfânta liturghie s-a săvârșit slujba sfințirii apei celei mari de către soborul slujitor.

Bogăția, profunzimea și frumusețea slujbei au pătruns în inimile credincioșilor prezenți la serviciul divin.

ADORMIȚI ÎN DOMNUL

În ziua de 7 ianuarie 1988 și-a dat obștescul sfârșit preotul pensionar *Romulus Albu*, în vîrstă de 76 ani.

Adormitul în Domnul s-a născut la 25 septembrie 1912 în satul Hărău, jud. Hunedoara, din părinți strîns atașați Bisericii noastre dreptmăritoare românești.

A urmat școala primară în satul natal, iar pe cele medii, precum și studiile teologice, la Sibiu.

În anul 1935 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Panc. În cursul activității în ogorul Domnului a mai păstorit consecutiv parohiile Hărău, Lăpuș de Jos și de Sus. În anul 1966 s-a transferat la parohia Cristur Archia, unde a funcționat pînă în anul 1981 cînd s-a pensionat. Pretutindeni preotul *Romulus Albu* a desfășurat o bogată activitate pastorală și gospodărească, ce s-a concretizat în reparații de biserici, de case parohiale, împrejurimi de cimitire, ș.a.

Slujba înmormîntării a avut loc în ziua de 10 ianuarie 1988, oficiată de un sobor de 16 preoți, avînd în frunte pe P. C. Părinte Alexandru Hotăran, protopopul Devei, care a rostit și necrologul. Au mai vorbit și preoții: *Dionisie Munteanu* de la parohia Bîrsău din același protopopiat și *Ioan Sabău* de la parohia Bobilna, protopopiatul Orăștiei.

În dangătul clopotelor, sicriul cu osemintele sale au fost apoi înhumate în cimitirul parohial din Deva.

În dimineața zilei de 24 ianuarie 1988, după o boală necrutătoare, și-a dat obștescul sfârșit preotul *Mihai Perju* de la parohia Uricani, protopopiatul Petroșani, în vîrstă de 50 ani.

Adormitul în Domnul s-a născut la 22 februarie 1938, în satul Dozna, com. Dersca, jud. Botoșani.

După ce a urmat școala elementară în comuna natală, s-a transferat în Valea Jiului, unde și-a continuat pregătirea, lucrînd paralel și în diferite întreprinderi. Vocația preotească i-a orientat apoi pașii spre Institutul teologic universitar din Sibiu, ale cărui cursuri le-a absolvit în anul 1976. Un an mai tîrziu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Uricani, unde a desfășurat o intensă activitate pastorală și gospodărească, pînă în clipa decesului. În anul 1982 a fost distins cu rangul de sachelar. În plină activitate pastoral-misionară, o boală necrutătoare l-a răpit din mijlocul familiei sale și al obștii credincioșilor pe care i-a păstorit.

Slujba prohodului a fost oficiată în ziua de 25 ianuarie 1988, în biserica parohială din Uricani, de către un sobor de nouă preoți din parohiile învecinate. Cuvîntul de învîțătură a fost rostit de către P. C. Părinte Octavian Pătrașcu, protopopul Petroșanilor, care a transmis familiei îndoliatăe și credincioșilor îndurerăți din Uricani condoleanțe din partea Prea Sfințitului Episcop Timotei, a Consiliului Eparhial din Arad și a preoților protopopiatului Petroșani. A mai vorbit și preotul *Petrache Crețu* din parohia Petrila-Cîmpa.

Respectînd dorința decedatului, înhumarea propriu-zisă a avut loc în ziua de 28 ianuarie 1988, în cimitirul bisericii din satul natal Dozna, unde au servit preoții din zonă, împreună cu preotul *Eugen Nălboc* de la parohia Livadia, ca reprezentant al protopopiatului Petroșani, care în cuvîntarea rostită a citit și telegrama de condoleanțe trimisă familiei din partea Episcopiei Aradului.

Rămășițele sale pămîntești au fost apoi așezate în cimitirul parohial, întru nădejdea învierii.

Preotul pensionar *Lazăr Don* din Curtici și-a încheiat viața pămîntească în ziua de 21 ianuarie 1988, la vîrsta de 81 ani.

Adormitul în Domnul s-a născut în anul 1907 la Curtici, unde a urmat și școala elementară. Și-a continuat pregătirea la liceul din Brad, iar la Arad a urmat cursurile Academiei teologice.

În anul 1938 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Hodiș, unde a funcționat timp de nouă ani. În anul 1947 s-a transferat la parohia natală Curtici, pe care a păstorit-o timp de peste trei decenii, pînă în anul 1979 cînd s-a pensionat.

Slujba înmormîntării a avut loc în 23 ianuarie a.c., în biserica din Curtici, oficiată de un sobor de 11 preoți și un diacon, în prezența unei numeroase asistențe.

Cuvîntarea funebă a fost rostită de preotul *Dimitrie Cuzman*, misionar protopopesc, delegat al Prea Sfințitului Episcop *Timotei* care a prezentat familiei îndoliată și întregii parohii compasiunea și recunoștința conducerii eparhiale pentru tot ceea ce a făcut regretatul preot în anii de pastorație activă, pentru care a fost și distins cu rangul de iconom stavrofor. Din partea protopopiatului Arad a vorbit protodiaconul *Iov Orădan*, iar din partea parohiei, preotul *Gheorghe Bozian*.

Rămășițele pămîntești ale adormitului în Domnul au fost apoi depuse în cimitirul din Curtici, în cavoul familiei, spre veșnică odihnă.

Unul dintre cunoscuții profesori de la fosta Academie teologică din Arad, preotul iconom stavrofor dr. *Simion Șiclovan* a închis ochii pentru totdeauna în ziua de 18 februarie 1988, la memorabila vîrstă de 89 de ani.

Adormitul în Domnul s-a născut la 28 decembrie 1898 în comuna Șeitîn, într-o familie de agricultori cu șapte copii. A urmat cursurile învățămîntului elementar în comuna natală, iar liceul la Beiuș.

Între anii 1915—1918 a luat parte la primul război mondial fiind rănit de două ori, după care tînărul *Simion Șiclovan* a avut privilegiul de a fi martor ocular al împlinirii visurilor de veacuri ale românilor de pretutindeni al Marii Uniri de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918.

Încă din toamna aceluiași an al Marii Uniri, atras de valorile Bisericii noastre strămoșești, s-a înscris la Institutul teologic din Arad, ale cărui cursuri le-a urmat pînă în anul 1921. Încheindu-le cu succes, și-a desăvîrșit, apoi, studiile la Facultatea de Teologie din Cernăuți, unde în anul 1924 și-a luat doctoratul în Teologie.

Revenit la Arad, la Institutul teologic, a fost numit succesiv pedagog, apoi conducător de studii, iar din 1927 profesor titular la catedra de Liturgică. Apoi timp de cîtiva ani a fost și rector al Academiei teologice din Arad.

În 1938 s-a transferat ca profesor de Liturgică și îndrumări pastorale la Institutul teologic din Sibiu, unde a funcționat pînă în anul 1952. Revenind la Arad, a păstorit mai întîi la parohia Aradul-Noul, apoi la Parohia Arad-centru, pînă în 1974 cînd s-a pensionat.

Activitatea desfășurată timp de cinci decenii în ogorul Domnului de preotul dr. *Simion Șiclovan* cuprinde catedra și amvonul. Ca profesor de Liturgică teoretică și practică, de îndrumări pastorale, s-a remarcat prin conștiinciozitate și exigență, trăsături ce trebuie să caracterizeze pe oricare dintre slujitorii catedrei, iar ca preot de parohie, stă mărturie activitatea plină de rîvnă închinată slujirii lui Dumnezeu și credincioșilor încredințați spre păstorie.

Slujba înmormîntării a avut loc în catedrala episcopală din Arad, în ziua de 20 februarie 1988, oficiată de un impozant sobor de preoți și diaconi, în prezența Prea Sfințitului Episcop *Timotei*. Șirul cuvîntărilor a fost deschis de P. S. Sa, care a reliefat aspecte mai importante din activitatea celui trecut la cele veșnice, prin prisma slujirii celor preoțești pe care a ilustrat-o în modul cel mai vrednic de urmat. Totodată, a transmis condoleanțe membrilor familiei celui decedat. Despre viața și activitatea defunctului au mai vorbit P. C. Părinte *Traian Gavrilă*, conducătorul Oficiului protopopesc din Arad și P. C. Părinte *Gheorghe Căvășdan* de la parohia Arad-centru, în calitate de reprezentant al discipolilor săi, arătînd luminoasă sa pildă de iubire și slujire a Bisericii și neamului.

Trupul neînsușețit al celui adormit a fost apoi depus în cavoul familiei din cimitirul „Pomenirea” din Arad, spre veșnica odihnă și întru nădejdea învierii celei de obște.

Vasile Coman, *Cuvinte pentru suflet. Studii și articole cu caracter pastoral-misionar*, Oradea, 1987, 420 pp.

Cuvîntul cald, plin de miez și înțelept cu care ne-a obișnuit P.S. Episcop dr. Vasile Coman al Oradei și în alte cărți cu conținut pastoral-duhovnicesc, îl întâlnim în belșug și în această lucrare.

Cerute și dorite de preoți, aceste *Cuvinte pentru suflet* au fost adunate de autor, din publicațiile bisericești centrale și metropolitane, în care au fost răspîndite, cu nădejdea semănătorului că ele vor rodi în suflete.

Răspunzînd acestei dorințe exprimate de preoți, P.S. Episcop Vasile a scris în anul 1985, un frumos volum de *Cuvinte*, pe care l-a pus la dispoziția doritorilor de hrană sufletească. La scurtă vreme s-a simțit nevoia unei reeditări, pentru a satisface și cererile, tot mai numeroase, ale credincioșilor, așa încît în anul 1987 a apărut această nouă ediție, îmbogățită cu două studii inedite.

În „Cuvînt înainte”, autorul subliniază pregnant „caracterul dinamic și impetuos al dezvoltării societății din zilele noastre, întrebările din ce în ce mai variate și mai complexe, care se adresează sufletului omenesc”, impunînd preoților „o pregătire teoretică și practică din ce în ce mai deplină, o activitate vie și un spirit misionar cald și însuflețitor, cu ajutorul căruia să facă cunoscută învățătura Domnului nostru Iisus Hristos în viața credincioșilor, pe care să-i țină sub bolta de har a Bisericii Ortodoxe”.

Lucrarea cuprinde trei părți. În partea I-a au fost așezate studiile cu caracter teologic-pastoral, despre: „Mintuirea în Hristos prin Biserică”, „Învățătura Bisericii Ortodoxe despre Sfintele Taine”, „Învățătura ortodoxă despre Biserică”, „Îmbunătățirea activității pastoral-misionare a preotului”, „Conștiință și răspundere în pastorație”, „Familia creștină”, „Patria și patriotismul în lumina învățăturii creștine”. Față

de ediția precedentă, — acestora le-au fost adăugate alte două studii: „Unirea Principatelor Române” și „Porolissum, cetate a vechimii și continuității românești în Transilvania” — bine venite, deoarece oferă cititorilor cunoștințe temeinice de istorie națională, spre a le forma convingeri puternice de respect și iubire pentru trecutul de luptă al poporului român.

Partea a II-a, intitulată „Propovăduire prin cuvînt și icoană”, cuprinde articole despre adevăruri religioase, înfățișate prin „cuvînt și icoană” — două modalități de expresie, prin care aceste adevăruri îl sfințesc pe om. „Rusaliile sînt sărbătoare fără sfîrșit, Duhul Sfînt lucrează în Biserică, prin dumnezeieștile slujbe săvîrșite de urmașii apostolilor...” — scrie autorul în finalul cuvîntului „Rusaliile-Biserica rugătoare” (p. 329).

Partea a III-a cuprinde o serie de meditații biblice, apărute, cele mai multe, în „Telegraful Român”. Este suficient să amintim doar titlurile lor, spre a ne da seama de bogăția de conținut și de idei aflate în ele: Binefacerile rugăciunii, Mărturii biblice, Răspundere pastorală, Liturghie și viață, Îndoită slujire, Bucurie de a munci, Rugăciune și răspundere, Părintii Bisericii despre însemnătatea spirituală a postului, Urmarea și așteptarea lui Hristos, Paharul cu apă, Scara lui Iacov, Chemare și răspuns, Calea desăvîrșirii creștine, Liturghia ca sărbătoare a Învierii, Slujind păcii, slujim viața.

În întregimea ei, este o carte de suflet, pentru suflet.

Semnănd această carte, ne facem și o plăcută datorie de a-l omagia pe Prea Sfințitul Episcop Vasile la cei 75 de ani împliniți, din care 17 ani de binecuvîntată arhipăstorie printre credincioșii dreptmăritori din mult încercata în trecut Episcopie a Oradei, ridicată acum la înălțimi sub toate aspectele, dorindu-i alți mulți ani rodnici în împliniri.

Diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

Platon, *Opere*, vol. V. *Republica*, ediție îngrijită de C. Noica și P. Creția, București, 1986, 502 pp.

În nota făcută asupra acestui volum din opera lui Platon, în traducere românească, Andrei Cornea mărturisea că „traducerea de față are acum — vai, către sfârșitul veacului al XX-lea abia — privilegiul de a fi prima încercare de a reda integral în românește textul Republicii lui Platon” (p. 5). După propria-i mărturisire, Andrei Cornea a fost determinat să traducă această lucrare de către cunoscutul gânditor Constantin Noica (p. 6), cel care în prefata intitulată sugestiv „Cuvînt prevenitor”, preciza că Platon a avut „artă cu sens, artă cu deschidere către Idee”. O altă precizare vrednică de reținut, atît pentru premierea ei cît și pentru subtilitatea ei valorică, este faptul că poezii n-au fost dați afară din Republica lui Platon, și „necum arta, ci doar unii poeți; sau mai degrabă, sînt condamnate doar unele libertăți pe care și le iau poeții...” (p. 13).

Interpretarea dată de C. Noica diferă însă de cea a traducătorului care consideră că „exilul poezilor și al valorilor pe care aceștia le reprezintă ascunde efortul de eliberare din mreaja perturbatoare și magică a noului Orfeu, a lui Socrate” (p. 64). Într-adevăr, Platon a ostracizat și combătut cu vehemență convingerea care se acredita în vremea aceea, anume că poezii pot fi educatori și modele (p. 36). Dar, aceasta n-a însemnat excluderea lor din cetate, fiindcă Platon revine pe parcursul lucrării sale cu afirmația că „rațiunea — îmbinată cu arta muzelor — ... cînd există, este singura care, precum un păstrător al virtuții, sălășluiește la cel ce o are, de-a lungul întregii vieți” (p. 354). Prin urmare, arta muzelor, poezia, trebuia să fie îmbinată — în concepția lui Platon — cu gîndirea rațională. Pentru el, imaginația, metafora, simbolul, metonimia — instrumentele de creație ale poezilor — nu au fost considerate mijloace adecvate pentru educarea tineretului, dar, aceasta nu înseamnă că cel născut la Stagira a fost împotriva poeziei patriotice sau ideatice, de sorginte filozofică. Numeroasele citate din poezii antichității, pentru a susține argumentația filozofică, rămîn exemple peremptorii. De altfel, în concepția lui Platon, nu toți „paznicii cetății”, sau filozofii, ci numai elita „adevăraților paznici” poate fi o veritabilă conducătoare a cetății” (p. 191). Dar el

însuși mărturisește că și-a durat cetatea „pe cuvinte”, și că ea nu se află nicăieri pe pămînt” (p. 410). Așadar, problema atît de controversată, dacă Platon i-a scos sau nu pe poeții din cetate, credem că trebuie raportată — pentru a fi înțeleasă corect la întregul cuprins al cărții. Și încă un factor, rămas nesensizat: cetatea lui Platon este una de natură spirituală, după cum o spune el însuși la sfârșitul cărții a IV-a, căci „cel ce vrea s-o vadă și care văzînd-o, vrea să se zidească pe sine, îl stă la îndemînă un model ceresc” (p. 410). Acest „model ceresc” este armonia lumii cerești, pe care Platon a vrut să o intruzeze în cetatea locuită de cei după un chip și de o asemănare, care pot ajunge la cunoașterea ideii Binelui prin contemplație” (p. 316). Așadar, cetatea lui Platon, în care educația paznicilor este un fel de „mit”, rămîne o imagine analogică atît pentru suflet cît și pentru ordinea cosmică.

Andrei Cornea se dovedește un destoinic însoțitor și deopotrivă un exeget de excepție al operei lui Platon „care crea în mod spontan și natural, fără să aibă nevoie, pentru aceasta, de vreo scoatere din sine, de o grație specială” (p. 43). Așa după cum relevă și Constantin Noica, pentru a citi și înțelege opera lui Platon este nevoie de un demers hermeneutic, lămuritor gîndirii filozofului respectiv, care a fost făcut cu pertinență și competență de Andrei Cornea, introducîndu-l pe cititor în profunzimea gîndirii filozofice a acestuia. A. Cornea este de părere că, cu „mai mult de două mii de ani înaintea lui Marx, Platon intuia unele dintre relațiile ce pot exista între baza economică și suprastructură” (p. 32), iar „filozofia, cel puțin în sensul ei originar, e mai aproape de menirea ei atunci cînd nu oferă răspunsuri sigure și ferme, ci le descurajează” (p. 34). Același interpret consideră că, în urma unei lecturi a Republicii lui Platon, putem reține că „demersul platonician are drept fundal psihologic personal rebeliunea împotriva părintelui adoptiv — Socrate — aparținînd fiului aflat în căutarea adevăratei sale familii... Generația lui Platon ... ispitită de mirajul pragmatic și sedusă de apetitul de putere, resimțind însă acut înstrăinarea interioară de natura sa profundă, de kosmos-ul său, dorea să-și regăsească patria adevărată și orizonturile familiare” (p. 77).

Partea I-a a „Republicii” lui Platon începe cu evocarea călătoriei lui Socrate — dublura lui Platon — care coborîse din

Athena la Pireu, pentru a se ruga la templul ei Artemis, aflat în paza tracilor, și pentru a privi „sărbătoarea și felul cum se desfășoară ea...” (p. 82). Socrate a fost neîntâlnit atât de „alaiul... făcut de traci” (p. 81), cât și de scena nocturnă în care participă, „cu torțe în mână s-au luat a întrecere pe cai”, trecându-și-le, apoi, unul altuia” (p. 82). Oprit de cîțiva prieni, Socrate intră cu aceștia într-un dialog despre bătrînețe, dreptate și nedreptate, despre putere și stăpînire. În discuția avută cu intransigentul Thrasymachos, Socrate precizează — la un moment dat — că „cea mai mare pedeapsă este să fi condus de către unul mai rău, dacă n-ai vrea tu să cîrmuiești...” (p. 108), fiindcă „nedreptatea aduce dezbinare, ură și lupte înlăuntrul, dreptatea, însă, aduce înțelegere și prietenie” (p. 115).

În dialogul cu Socrate apar și exponenți și purtători de cuvînt ai tradiției, mergînd pe principiile învățaturii și moralei tradiționale. Prin intermediul bătrînului Cephalos (p. 83—86), Platon a încercat să creeze o morală similară, dar fundamentată pe o concepție didactico-filozofică. Polemarchos, Thrasymachos, Glaucon și Adeimantos — ca parteneri de dialog ai lui Socrate — gîndesc valoarea morală similar, dar în variante diferite. În finalul „Republicii”, Socrate însuși arată — prin mitul lui Er — că există răsplăți și pedepse după moarte. Nu trebuie să se uite nici faptul că multe dintre cuvintele folosite în „Republica” au dobîndit ulterior accepțiuni etice diferite.

În partea a II-a, Platon îi cheamă la ființă — prin intermediul dialogului lui Socrate cu Glaucon, și alți ucenici și prieteni — pe membrii cetății plămuite. El hotărăște ca paznicii cetății să fie filozofii (p. 145), care trebuie să fie „slobozi de orice alte ocupații, să fie doar artizanii desăvîrșiți ai libertății cetății...” (pp. 168—169). Iar dintre aceștia trebuie aleși „acei bărbați... vrednici de conducere” (pp. 191—192).

După părerea lui Platon, „mitul... este o minciună, dar există în el și lucruri adevărate” (p. 146), și de aceea poate fi povestit copiilor. Dar, din „tot ceea ce ei vor asculta la început trebuie istorisit cît se poate de ales, pentru ca ei să asculte glasul virtuții” (p. 148).

Platon declară că „mai mult decît orice trebuie prețuit adevărul”, (p. 160), dar „se cuvine... ca doar cîrmuitorii cetății să mintă, fie pe dușmani, fie pe cetățeni, avînd

în vedere folosul cetății; tuturor celorlalți însă nu li se dă voie să mintă” (p. 160). Mai departe arată că „tinerii noștri nu trebuie să se obișnuiască nici să facă pe smințiții, în vorbe sau fapte. Smințiții și oamenii ticăloși, bărbați sau femei, trebuie, desigur, cunoscuți, dar ei nu trebuie înfățișați pe scenă și nici imitați” (p. 169).

În cetatea sa „fericită” (p. 198), Platon a interzis să intre bogăția și sărăcia: „Prima aduce după sine moliciunea, trîndăvia și inovațiile, a doua — meschinăria și incapacitatea de a munci bine, pe lângă inovații” (p. 200).

În lucrarea lui Platon aflăm și unele mărturii interesante despre strămoșii noștri din Tracia și Scitia, cărora le atribuie însușirea de a fi oameni expansivi, „înflăcărați” (p. 219).

În partea a III-a a lucrării, Platon se ocupă de modul în care trebuie să se facă educația membrilor cetății sale. După părerea sa nu „crește cu de-a sila pe copii în învățătură, ci învață-i prin joacă, pentru ca să îi în stare mai degrabă să vezi firea fiecăruia” (p. 341) — un principiu pedagogic deosebit de valoros.

Revoluționar în gîndire pentru vremea sa, Platon afirmă că „Arta muzelor și gimnastica” la fel „ca și tot ceea ce are de-a face cu arta militară și ele (femeile, n.n.) trebuie folosite la fel” (p. 237). El așază în cetatea sa „grecească” (p. 262), „și femeile-paznic”, fiindcă „pentru paza cetății, aceeași natură va fi proprie atât femeii, cît și bărbatului...” (p. 243). Prin urmare, în „cetatea oamenilor fericiți” (p. 247), femeile sînt puse pe picior de egalitate cu bărbații — o idee într-adevăr revoluționară pentru vremea respectivă.

Pentru Platon, „ideea Binelui este cunoașterea supremă, ideea prin care și cele drepte și toate celelalte bunuri devin utile și de folos” (p. 303), și de aceea „în domeniul inteligibilului, mai pîrșus de toate este ideea Binelui, că ea este anevoie de văzut, dar că, odată văzută, ea trebuie concepută ca fiind pricina pentru tot ce-i drept și frumos; ea zămislește în domeniul vizibil lumina și pe Domnul acesteia, iar în domeniul inteligibil, chiar ea domnește, producînd adevăr și intelect; și iarăși cred că cel ce vîștește să facă ceva cugetat în viața privată sau în cea publică, trebuie s-o contemple” (p. 316). După cum se știe, în concepția platonică, ideea Binelui se identifică cu Divinitatea, concepție însușită și de unii dascăli ai Bisericii care au raportat-o la Dumnezeu. Pentru aceștia,

cunoașterea naturală a lui Platon a prefătat cunoașterea supranaturală adusă la plinirea vremii de Însuși Mintuitorul Iisus Hristos. De altfel, în multe lucrări găsim trimiteri la afirmația lui Platon, „lumina și Domnul acesteia”, pe care el o identifică cu Hristos, a cărei lumină taborică a adevărit dumnezeirea Sa.

În concepția platonice, știința are ca scop cunoașterea universului și nu există decît o singură știință — aceea a universului. Matematica și mai ales geometria formează un domeniu intermediar între idei și lucrurile sensibile. De aceea, Platon consideră că „geometria este știința a ceea „ce veșnic este” (p. 329).

În cartea a V-a, Platon evocă, printre altele, amintirile sufletelor care trecuseră pe „drumul subpămîntean, ce durează o mie de ani” (p. 437), pentru a-și primi răsplata. Mileniul despre care vorbește el poate fi interpretat și ca o parodiare a eshatologiei orifice. Oricum, eshatologia orifice a fost preluată de gnostici și alți eretici, iar după secole reînviată de ucenicii lor, în alte vestimentații eretice.

Platon a admis metempsihoza sau reincarnarea, declarînd deopotrivă că un om poate deveni virtuos și prin obișnuință, fără cunoaștere: „Era el dintre cei veniți din cer, după ce trăise în viața de dinainte într-o cetate bine rînduită și avusese parte de virtute prin obișnuință, dar fără filozofie” (p. 442). Cu alte cuvinte, virtutea se poate dobîndi și numai prin fapte care devin astfel obișnuință, dar filosofia fără virtute este imposibilă.

În epilogul ultimei cărți (a V-a), Platon ne încredințează că „dacă am avea în vedere că sufletul este ceva nemuritor și că el poate primi la sine tot răul, dar și tot binele, ne vom ține mereu pe drumul cel de sus...” (p. 444). Asemenea cuvinte par roștite de un sfînt părinte al Bisericii noastre și atunci nu mai este de mirare că Platon a fost pictat în pronaosul unor vechi lăcașuri de închinare românești fie ale altor popoare ortodoxe. Cert este că nimeni nu l-a înțeles și interpretat mai bine pe Platon decît acei dascăli ai Bisericii noastre dreptmăritoare care au văzut în el un profet al lumii păgîne care a pregătit calea pentru primirea lui Mesia, prin filosofie.

După lectura cărții, cititorul își dă seama că Platon — stăpîn pe arta conversației antitetice (eristică) — își impune concluzia fiecărui interlocutor al dublurii sale (Socrate), chiar dacă expunerea capătă un

caracter abstract.

A. Cornea, a adăugat lucrării 444 note, ce cuprind interesante și competente informații, precum și o anexă intitulată sugestiv „Existența și Adevărul”, în care a precizat, printre altele, că „din perspectiva logicii, teoria cunoașterii lui Platon rămîne așezată pe un fundament subred și eronat” (p. 499). A adăugat însă că aceasta „nu este doar eroarea lui Platon, ci și a limbii sale, și nici numai a limbii sale, ci probabil a tuturor limbilor, a speciei, a omului” (p. 499) — opinie la care s-ar ralia, credem, oricine și oricînd. Mai notăm că „Interpretarea la Republica”, „notele” și îndeosebi „anexa” au oferit traducătorului posibilitatea de a medita adînc asupra procesului epistemologic, prin aceasta aducînd o notă de originalitate în gîndirea filosofică românească contemporană.

Pentru teologi „Republica” lui Platon rămîne o lucrare de referință, iar lectura ei o considerăm o cerință bine venită, cu atît mai mult cu cît a fost pusă la dispoziția cititorilor în versiunea românească integrală și de mare competență.

Pr. prof. NICOLAE V. DURĂ

Petru Rezuș, *Pe aripi — versuri*, București, 1987, 174 pp.

Autorul este preotul prof. dr. Petru Rezuș, pe care „Visiunile bunătăților și dătătorul de viață” l-a hărăzit și cu acest dar al poeziei. În cadrul talentului său scriitoricesc.

După o remarcabilă activitate profesorală, teologică și publicistică, bine cunoscută nu numai colegilor și studenților săi de odinioară, în pragul vârstei „a treia” a intervenit o mutație uluitoare: a început o abundență creație literară. Talentul său s-a revărsat și continuă să se reverse în numeroase opere literare de diferite specii. A publicat versuri: volumele, *Poeme* (1973), *La vaduri de vreme* (1974), *Trecere înaltă* (1976), *Vama de aur* (1977); cărți pentru copii: *Frumoasa Frumoaselor* (1975), *Blana ursului din pădure* (1976), *Făt-Frumos cel luminos* (1979); romane istorice: *Cosîțele Doamnei* (1979), *Războieni* (1980), *Dansul serpillor* (1981), *Dumbrava roșie* (1984); amintiri: *Cătănoala* (1973); istorie literară: *Pe urmele lui Ion Creangă* (1977), monografia *Ion Creangă, Mit și Adevăr*, monografia *Mihai Eminescu Mit și adevăr* (1983); fol-

clor: *Dacă poți rîde, să rîzi — proverbe și zicători din Banat* (1974), ș.a.

Poetul Petru Rezuș scrie versuri de factura clasică — cu erozodie, ritm și rimă (se vede că și-a făcut ucenicia la poezia solară a lui Eminescu: a destăinuit că pentru monografia poetului a adunat materiale timp de 50 ani). De fapt, în versurile sale se fac simțite ecouri eminesciene, sînt versuri ideatice — cu substanță gîndită, simțită și în „cuvinte ce exprimă adevărul”.

Aceste note specifice sînt prezentate și în poeziile din volumul *Pe aripă*. Versurile sînt de-a dreptul socratice, cu idei, sentimente, trăiri, judecăți înțelepte, de la înălțimi crepusculare — de amurg, frumos și mareț, al unei zile de vară. Mărturisește și poetul: „Mi-i gîndu, — acum, mai simplu ca-nainte, / cînd ca un crîn, corola mi-o deschid, / Plin de mișese și de vise stranie, / suvoitul cel sonor s-a condensat, / ca-n vîrsta mea tîrzie, înșiși anii / dînd trup de vreme unui vechi bărbat” / (*Tipare*).

Simțirea patriotică este manifestată cu precădere, precum în poezia tipologică *Doina*, parcă zisă „din fluier”, cu care deschide volumul, și în care „... Adîncul singurează / și-acum și de-l atingi încă mai doare... / În doină stă durerea noastră / și niciodată, în urmași, nu moare” (p. 7).

La fel în poezia *Icoana Patriei*, în care asemănîndu-se cu un pictor, caută cele mai frumoase culori ca să facă chipul Patriei, și „Eu să-mi astîmpăr neștiutul jar / ce arde-n adîncime, ca pe-o vatră / și să rîvnesc la chipul cel stelar / al patriei de aur și de piatră” (p. 13).

În poezia *Străbună* se referă la trecutul istoric, povătuitor permanent: „Niciînd nu-i izbăvire de trecut: / el stă ca-n osuare-n, cuib de vreme, / cît timp cel stîns pe nume-or să ne cheme” (p. 14).

Aceeași teamă apare și în poeziile *Miorița*, *Plai*, *Horă*, *Gorganul*, ... ș.a. În *Închinare* personifică Patria în Ștefan cel Mare: „Înveșmîntată-n aur și-n purpur bizantine, / se strînge-nteraga țară pe cîmp, la Dreptate, / lui Ștefan, Domn cel Mare și Sfînt, să se-nchine, / legîndu-și de-a lui soartă a ei eternitate” (p. 43).

Poetul își trasează o misiune sacră de-a sluji patria și poporul: „Mai încearcă-ți puterea, poet întornat, / cu neodîhnă de gînd! Nu se stinge niciînd / focul cel mare ce-a ars pe pămînt detunat, / Cu inimi străpunse, colhoștele trec, întruna, cîntînd... / Opreștește nu-i niciodată, cît zarea e zare, / și-atîtea sunt pe pămînt me-

reu de cîntat. / Tăcerii doar muți și surzii li dau birul mare, / Cuvintele vin să mi se închine ca la un împărat” Cu inimi străunse, p. 73).

În partea a II-a a volumului, într-o odă întinsă, cu titlul *Ovidiu la țarm*, îl prezintă pe poetul roman, exilat la Tomis-ul pontic. În 37 paragrafe, fiecare cu subtitlu, precum: *Nautică*, *Iubirea*, *Veghea pămîntească*, *Sarmatică*, *Cîntarea cealaltă*, *Cumpănă*, *Niobidă*, *Oracol*, *Stelă*, *Hibernare*, *Bahică*, *Vis cu Via Appia*, *Armonie getică*, *Îngemănare*, *Între două ape*, *Liniștile* ... poetul descrie drama marelui poet surghiunit, iubirea lui, locurile și oamenii, îngemănarea („Era o-ngemănare a omului cu firea”), resemnarea, liniștirea ... În ultimul paragraf, poetul scrie: „Sorb liniștile clare de care-s însetat, / parc-am trecut vârtejul de sunet și culoare / și sunt pe malul mării deodată alinat, / vinînd cu brate-ntinse un răsărit de soare” (*Liniștile*).

Versurile sînt parcă ecouri, peste veacuri, ale *Ponticelor* și *Tristelor* ovidiene.

Toate versurile poetului Petru Rezuș se disting, au marcă personală, fond și formă, sînt clare, inteligibile, luminoase, optimiste, reconfortante, cu mesaje patriotice, etice, educative și instructive — poezii bune, adevărate ... Oricum, prin toate ale sale, autorul acestui volum, pr. prof. dr. Petru Rezuș, este remarcabilă personalitate a literaturii noastre contemporane.

Pr. GH. CUNESCU

Nicolae Danciu Petniceanu, *Cînd cai dorm în picioare*, Timișoara, 1987, 219 pp.

În vădit progres scriitoricesc, Nicolae Danciu Petniceanu își afirmă cu tărie resursele artistice. Încă un condei se impune cu tenacitate în literatura bănățeană, reprezentînd un colț de țară cu vechi tradiții (fosta „graniță bănățeană”), din care s-au ridicat scriitorii ca: Nicolae Stoica de Hațeg, Eftimie Murgu, Patriciu Dragalina, Ion Sîrbu, Gheorghe Bălțean, Ilie Ieneș, Grigore Popiți, Petru Vintilă, Florin Bănescu, Ion Marin Almăjan, George Suru ș.a.

Tematic, romanul reflectă, cu mijloacele artei, lupta pentru promovarea tehnicii românești în producție, lupta cu opinia retrogradă că tot ce vine din afară este de calitate superioară. Realitatea, însă, a dovedit că avem disponibilități de a concura străinătatea și, în multe sectoare, a o depăși (p. 115 sq). Pentru aceasta trebuie conștiin-

ță, demnitate, muncă pătrunsă de optimism. Dar „când caii dorm în picioare, căruța stă pe loc” (p. 216). Acesta este titlul metaforei folosit ca titlu de roman.

Ca procedeu literar, autorul introduce cititorul într-un laborator de creație literară. Laboratorul nu este o „masă de lucru”, ci un atelier vast, un oraș, o țară, o lume: universul uman...

George Lombrea, miner din tată în fiu, la Anina, primește sarcina să lucreze în în presă. Munca i s-a părut pasionantă și G. Lombrea a deprins patima scrisului, cultivând-o cu trudă și răbdare. „Să reconstituim o existență prin mijloacele cuvântului inspirat i se pare o îndelungă muncă pe cât de dificilă, pe atât de fascinantă”. Și astfel G. Lombrea încearcă o complicată investigație pentru reconstituirea unui traseu existențial, care este constituirea unui roman, căci, zice el, o investigație complexă este similară cu un „mini-roman”. El adună date, sentimente, gânduri și atitudini care sintetizează o conștiință în dialectă relație cu ordinea socială, cu lumea contemporană. Nu trece nepăsător printre oameni. Li observă, li apreciază. Și în căutarea „eroului” de roman, el caută borne de hotăr pentru viața nouă, care se dezvoltă tumultuos.

Investigații sînt înții oameni din generația care a deschis zorii lumii noi, oameni simpli, dar hotărâți, care luînd puterea în mînă, găsesc soluții fericite la orice problemă.

În general, volumul se structurează într-o viziune optimistă, avînd ca dominantă o scriitor profund ancorat în problemele vremii sale. În complicatul angrenaj al vieții în devenire, reflectat într-un univers artistic, nu lipsesc atitudini contrare, debateri grave, căi divergente, cu efort aduse la profilul moral al omului nou, într-o lume a dreptății și omeniei. Apărarea demnității umane, alienată în trecutele orînduiri sociale, este misiunea unui scriitor contemporan cu noile transformări pe toate planurile existențiale.

Simplificînd pînă la limita posibilului acțiunea romanului am putea pune față în față două nume, doi oameni reprezentînd două concepții, două atitudini, două lumi în dialecta lor relație și antagonism: inginerul Gheorghe Dungan și inginerul Vlad Ornar, inerta și progresul. Ingerul Gheorghe Dungan, șeful colectivului de inginerie și cercetare tehnologică, este un tip agresiv și iconoclast, dar incapabil și laș, un om depășit, retrograd, pe care torentul vieții noi îl striveste. Un ins reprezentativ al

unei categorii care dispare din viața socială contemporană. La polul opus, tînăr și viguros, altruist și romantic, inginerul Vlad Ornar, intră în viața socială cu zestrea moștenită de la generația tatălui său, generație protestatară și profetică, deschizătoare de căi noi, prielnice muncii creatoare de valori spirituale și materiale. Conflictul între cei doi (mutatis mutandis, între cele două generații) este însă mult mai complex. Gheorghe Dungan și sprijinitorii săi — „pașaportari”, cum îi numește autorul, definindu-le altitudinea — este împotriva proiectului elaborat de Vlad pentru a produce dipluri în uzina românească. Ingerul electronist, unanim apreciat de muncitori, Vlad ajunge într-o ipostază tragică, „rupt de echipă”, pentru că se bazază să așere un noian de principii de la care nu voia să renunțe. Mereu molestat, judecat în „sedințe fulger” de „Consiliul Oamenilor Muncii”, sub „bagheta magică” a directorului și a inginerilor retrograzi, Vlad trece printr-o criză psihică (o disforie), cauzată de aceste relații conflictuale, cu caracter frustrant. Ca mitologicul prometeu, înălțuit și sfîșiat pentru curajul și intențiile sale de a veni în ajutorul omenirii, Vlad, electronistul genial, este victima corbilor rățăciți sub cerul lumii noi. Dar puterea lor se ruinează, căci azi alți vulturi zboară sub cerul românesc. Aceiași torent al vieții noi, care îl va strivi pe Gheorghe Dungan, îl va scoate pe Vlad Ornar la linia de plutire.

Sigur, necesități de tehnică scriitoricească impun o amplificare narativă, cu implicații prevăzute și neprevăzute. Remarcabilă este abilitatea autorului de a înregistra amănunte aparent ne semnificative. Îmbrăcate însă în construcția povestirii, își vădesc rolul în ambientul uman. Cititorul face un periplu romantic din Ronatul Timișoarei pînă pe Broadway sau Wall-Street, în căutarea „eroului”, înstrăinat în perioada de disforie. Și mai găsește străzi de ieri și de azi, rememorări din războiul mondial etc. O secvență emoționantă din orașul K. de pe Moravia: „Pe front, ca pe front, pentru morți groapă comună și var nestins... Nu! De data asta, nu! Karel Sedlacek, comandantul corpului de partizani, n-a fost de acord cu groapa comună și nici cu varul nestins. Timplarii din oraș au meșterit la cosciuge pentru ofițeri și subofițeri și mai cu seamă pentru soldații români. Acolo, sus, pe Morava, într-o zi de primăvară, cînd prinde a înflori creanga de măr, s-a ivit un cimitir de români... (pp. 26—27).

Pagini patetice evocă figura de legendă a taragotistului Luță Ioviță, sau viața dramatică a unui „ausländer”, care, îmbrăcînd haina expatriotului, se îndestulează cu „plînea de pomană, de la oameni reci ca fierul” (pp. 65—66). Fiecare constatare este pentru scriitor, schița unui personaj.

Povestirea are fluentă, cu discrete picături acidulate. Autorul mai strecoară, cu măsură, și citeva bătăenisme, unele de un farmec aparte, ca „păvără la oia” (păstor în timpul verii).

Romanul nu are sfîrșit, ca și viața în necurmată ei curgere. Aceeași și mereu alta, fără sfîrșit, întotdeauna abia începe.

Prof. dr. MARCU BĂNESCU

Julian Negrilă, *Insemnări despre scriitori*, Timișoara, Editura Facla, 1987, 215 pp.

La cea de a cincea carte a sa, Iulian Negrilă, se prezintă ca un cercetător format, care a acumulat o bogată experiență. Cartea aceasta de curînd apărută la Editura Facla din Timișoara, se constituie într-o reală și valoroasă contribuție de istorie literară. Cercetînd arhive și colecții din publicistica vremii, din Arad, Timișoara, Oradea, Cluj-Napoca, Sibiu etc., autorul a scos la lumină o serie de interesante și instructive documente referitoare la viața și opera unor scriitori, de la Iancu Văcărescu la Lucian Blaga și poezii mai importante de la „Luceafărul” timișorean.

Lucrarea lui Iulian Negrilă se deschide cu un frumos și cuprinzător Cuvînt înainte semnat de prof. univ. dr. Gh. Bulgăr, în care se precizează osîrda autorului de a pune în evidență resursele documentare, „în spiritul unui umanism autentic”, contribuind „la progresul literelor românești” (p. 8).

Vorbînd despre Timotei Cipariu, (de la moartea căruia s-au împlinit de curînd o sută de ani), autorul prezintă citeva dintre creațiile sale poetice rămase în manuscris și cercetate la Biblioteca Academiei R.S.R. — Filiala Cluj-Napoca. Activitatea sa de filolog este luată în discuție mai cu seamă pentru strădania de a introduce alfabetul latin în publicistica transilvăneană. Alături de T. Cipariu, Andrei Mureșanu, apare în ipostaza de îndrumător și teoretician al artei literare, iar Ion Creangă, în aceea de poet. Desigur, în cazul povestitorului humuleștian, autorul subliniază ca-

racterul ocazional al versurilor sale, care au avut un scop pur didactic. Meritul lui Creangă este și acela de a fi cules și îndreptat unele poezii populare. Dintre ele, Iulian Negrilă citează pe cea intitulată *Miehuștea*, ce constituie o variantă a *Miorișei*.

Preocupările de critică literară ale lui Ioan Slavici, cu referire mai cu seamă la poezie, pe care exegeții bardului sirian le-au c-am ocolit, formează un alt capitol al cărții, întregit prin două importante scrisori, trimise de prozatorul aflat pe atunci în Italia, lui Vasile Mangra, din cuprinsul cărora cititorul poate reține aspectele etnologice valoroase prezentate de scriitor.

Cel mai cuprinzător și inedit capitol este cel ce se referă la marea noastră poezie Mihai Eminescu, ale cărui legături cu Transilvania au fost cit se poate de strînse. Sînt reproduse de Iulian Negrilă citeva poezii eminesciene aproape necunoscute, precum și unele notițe ale poetului din timpul cît a fost revizor școlar, între care apar adesea versuri inedite.

În ceea ce privește poziția lui Duiliu Zamfirescu față de literatura și scriitorii ardeleni, sînt scoase la iveală noi mărturii ce vin să lumineze atitudinea „pesimistului de la Soleni”. Intervențiile lui Nicolae Iorga și Vasile Goldis, pentru a-l tempera pe controversatul scriitor, s-au dovedit nu numai eficiente, ci și necesare.

Relațiile unor scriitori olteni cu Transilvania, înainte de Marea Unire, dar și după acest eveniment, rețin atenția prin documentele incontestabile aduse în discuție. Astfel Iulian Negrilă se ocupă de Ion Minulescu, Elena Farago, Gib I. Mihăilescu, punînd la îndemîna celor interesați mărturii inedite de o certă valoare istorico-literară.

Noua carte a lui Iulian Negrilă mai prezintă mărturii despre primele sezători literare organizate sub îndrumarea lui N. Iorga, începînd din 1906, precum și despre cei mai însemnați poeți care au colaborat la „Luceafărul” timișorean, apărut în perioada interbelică, ce a creat o puternică mișcare literară reținută de istorica noastră literară.

Aducînd noi dovezi despre viața și opera unor scriitori importanți ai literaturii noastre, multe dintre ele inedite, iar altele foarte puțin cunoscute, cartea lui Iulian Negrilă reprezintă o certă și valoroasă contribuție de istorie literară, adresîndu-se deopotrivă cercetătorilor, ca și masei largi a cititorilor interesați de literatura și cultura românească.

Pr. PAVEL VESA

POȘTA REDACȚIEI

PRIMA MONETĂRIE DIN TRANSILVANIA

Pe marginea contribuției intitulată „O monetărie mai puțin cunoscută, bănăria de la Ciclova Montană”, apărută în revista noastră nr. 3/1987, pp. 82—83, dr. Gerhardt Hocstrasser din Timișoara ne semnalează că nu monetăria de la Sibiu este cea mai veche din Transilvania, ci o alta, constituind o surpriză pentru mulți.

Dar, să-i dăm cuvîntul corespondentului nostru, mulțumindu-i pentru amabilitatea de a ne fi pus aceste detalii la dispoziție:

„Există știri indirecte că la Bistrița s-au bătut monede sub regii din dinastia arpadiană (1000—1301), evident cu argintul provenit din bogatele mine de la Rodna, care au fost sever lovite de invazia tătară din 1241. În lucrarea intitulată „Aus der Geschichte des Münzwesens auf dem Gebiete Rumäniens” (apărută în „Numismatische Blätter”, caietul 5/1985, Berlin, R.D.G., p. 16), Constanța Stirbu, conducătoarea secției de numismatică a Muzeului Național de Istorie al R.S.R., afirmă că ordinul teuton a bătut monedă la Brașov între anii 1211—1225, fără să i se fi acordat acest drept. Autoarea afirmă categoric această baterie clandestină de monedă, deși ea rămîne încă neatestată documentar și doar sugerată de interdicția dată în 1222, ca și de conflictul apărut între rege și ordin (cf. Haral Zimmerman, *Der Deutsche Ritterorden in Siebenbürgen*, în cartea „Die geistlichen Ritterorden Europas, Sigmaringen 1980, p. 283).

Comparativ cu aceste date, alți cercetători susțin mai recent că pe pămîntul românesc intracarpatic a existat o monetărie și mai veche — și anume la Cenad — unde s-au bătut monede între anii 1211—1221. Urmează ca aceste supoziții să fie verificate prin cercetări mai ample și mai minuțioase.”

Bază de tratament la Petrila. Premii internaționale pentru copii.
Parfumul celor trei roze. — — — — — 100

CRONICA BISERICEASCĂ

Sărbătorirea zilei de naștere a P. F. Patriarh Teoctist. Un interviu semnificativ. Dialogurile Ortodoxiei cu eterodocșii. Întrunire ortodoxă asupra creației. Consultație mondială asupra partajării resurselor. Conferința Bisericilor Europene: sesiunea Comitetului financiar și a Comitetului consultativ pentru studii. Congres al teologilor europeni. Rezoluții asupra apartheidului. Acord în privința căsătoriilor mixte. — — — — — 103

NOTE ȘI COMENTARII

Pr. N. SEBEȘAN: Este incinerarea interzisă în Biserică? 110
CEZAR STERPU: Dialogul credinciosului cu Dumnezeu. — 112

VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Anul Nou la Centrul eparhial. Vizită arhierească. Hramul catedralei mitropolitane. La Duminica Ortodoxiei. Spre o susținută activitate pastoral-misionară. Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a Clerului. Întâlnire cu părinții elevilor la Seminarul teologic din Caransebeș. Din activitatea de pregătire a viitorilor preoți. Proiecții de filme religioase. Comemorarea unui vrednic Precursor al Marii Uniri. Lucrări de restaurare la o biserică parohială. Semnificativă descoperire arheologică. Deces. — — 114

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmaگیului

Debut de an. Din activitatea liturgică și pastorală a Ierarhului. Hirotonie. Sărbătoarea Botezului Domnului. Adormiți în Domnul. 120

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Episcop dr. Vasile Coman, *Cuvinte pentru suflet*, Oradea, 1987 (T.V. Damșa); Platon, *Opere*. Republica, București, 1986 (N. V. Dură); Petru Rezuș, *Pe aripi — versuri*, București, 1987 (G. Cunescu); Nicolae Danciu Petniceanu, *Cînd caii dorm în picioare*, Timișoara, 1987 (M. Bănescu); Iulian Negrilă, *Însemnări despre scriitori*, Timișoara, 1987 (N. Vesa). — — — — — 125

POȘTA REDACȚIEI

Prima monetărie din Transilvania. — — — — — 132

Tipografia Arhiepiscopiei Timișoara

Comanda nr. 13/1988

Abonament anual - lei 200

Lei 35,00